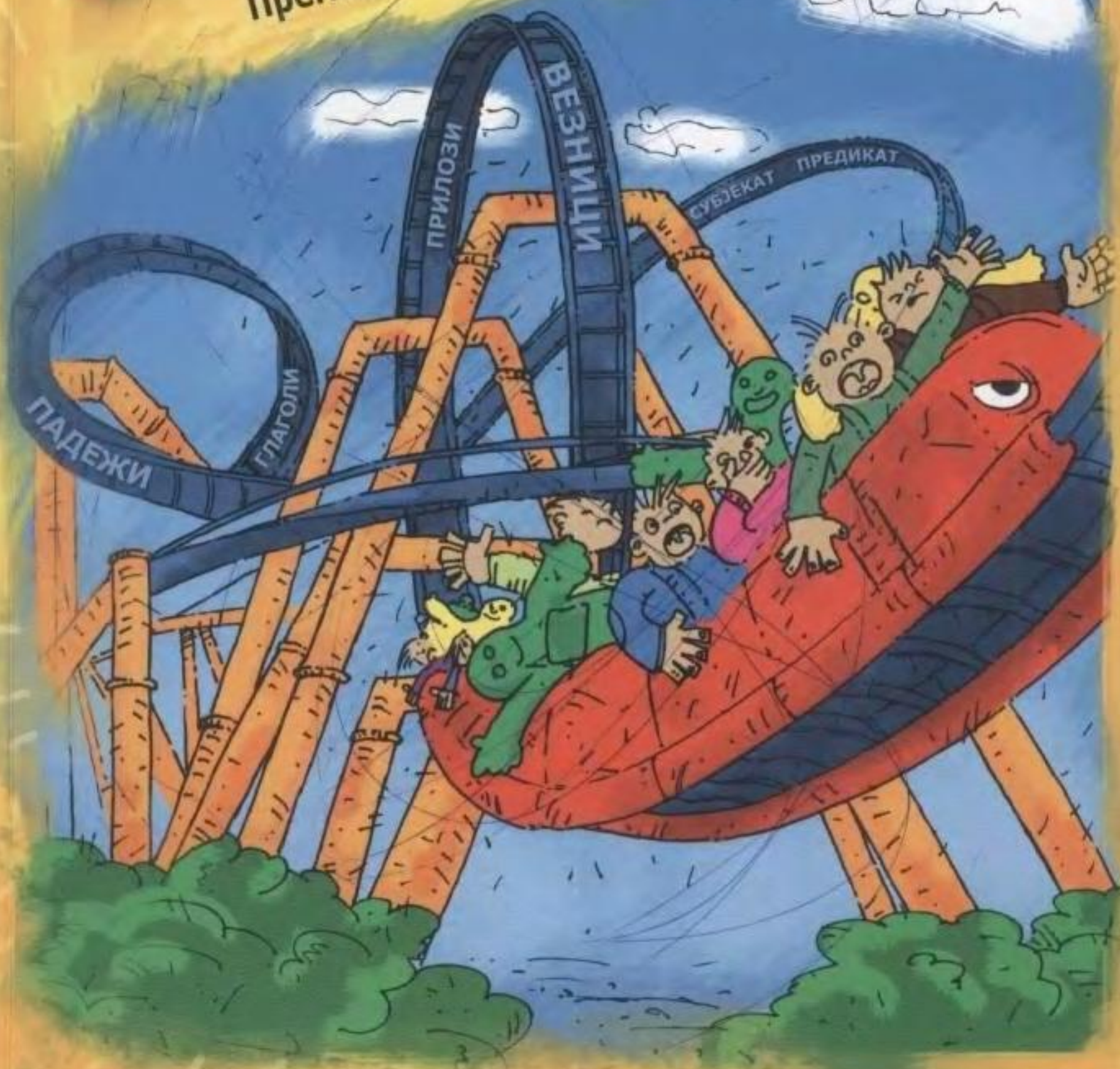

Душанка Вујовић

ГРАМАТОЛОМИЈА

Прегледна граматика српскога језика

Душанка Вујовић

ГРАМАТОЛОМИЈА

Прегледна граматика
српскога језика

Либер • Театар За
2003

Српски језик

Ја матерњи језик говорити умем,
Друге добро на њему разумем.
Ал' богатство речи и њихова лепота,
уче се стално, до краја живота.

Мисли су ми пуне лепих доживљаја,
често немам речи рећи их до краја.
Када лепоту мисли желим саопштити,
бојим се од речи да ће је смањити.

Маштом својом можеш лепоте дозвати,
али да их кажеш, мораш језик знати.
Без лепоте речи не можеш друкчије
исказати неком своје симпатије.

У дворипту школе рече Дејан Боси:
- Само цветак фали твојој дивној коси,
али нема цвећа, к'о да су га крили,
које ту лепоту може да наткрили.

Говорити лепо то Дејан баш уме.
На Боси је да га и разуме.
Тај разговор поверавам вама,
ал' одговор Босин нек остане тајна.

Војислав Вујовић

Предговор

Књига *Граматологија - прегледна граматика српског језика* намењена је ђаци основне школе. Написана је с намером да се целокупно градиво граматике српског језика представи на једном месту, поступно, прегледно и јасно. Садржаји из свих области граматике, у књизи су обрађени у складу са наставним плановима и програмима наставе српског језика за основну школу.

Градиво граматике српског језика се у школи прелази поступно. У сваком разреду се знање проширује и надовезује из раније стечена знања. Циљ ове књиге је да ђак, сваки пут када му је то потребно, може на једном месту да пронађе и да обнови раније пређене области како би лакше и са разумевањем усвојио ново градиво.

После сваког обимнијег поглавља у књизи, дате су и вежбе. Оне су направљене тако да ученик може да провежба и утврди оно што је у настави већ прешао. Многе задатке из вежбања могу да реше и ученици нижих разреда, али све задатке ће моћи да ураде тек они који завршавају 7. и 8. разред. На тај начин, вежбања представљају и својеврсну припрему за класификационе испите који их чекају по завршетку 8. разреда. На крају књиге понуђена су и решења задатка, након којих се налази и списак коришћене литературе.

Да би било уочљивије и лакше за снажање - дефиниције, правила, примери и изузеци су дати у типским, колорисаним оквирима. Тако, онај који чита књигу, брзо и с лакоћом може да уочи текст који представља дефиницију или онај у коме су правила или примери. Комплетан дизајн књиге је смишљен тако да олакша читање и да привуче пажњу ђака којима је граматика понекад веома тешка и одбојна.

Захваљујем се колегама и професорима са Одсека за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду, на многобројним саветима, сутестијама, подршци и помоћи током писања ове књиге.

мр Душанка Вујовић

Порекло и разој српскога језика	9
Грамматика српскога језика	13
Гласови	14
Подела гласова	16
Самогласници (вокали)	16
Сугласници (консонанти)	16
Подела самогласника	17
Подела сугласника	18
Гласовне промене (аутоматске)	19
Једначење сугласника по звучности	19
Једначење сугласника по месту творбе	19
Гласовне промене (историјске)	20
Палатализација	20
Сибиларизација	20
Јоговање	21
Непостојање А	21
Прелазак Л у О	22
Упростићавање сугласничких група и губљење сугласника	22
Акцент речи	23
Вежбе 1	25
Врсте речи	33
Променљиве врсте речи	35
Именице	35
Род именица	36
Број именица	38
Промена именица (деклација)	39
Врсте именица	41
Придеви	43
Род, број, промена придева	44
Врсте придева	45
Вид придева	46
Поређење (компарација) придева	47
Вежбе 2	49
Заменице	57
Именичке заменице	57
Придевске заменице	59
Бројеви	61
Глаголи	63
Глаголи према трајању радње, вид глагола	63
Глаголи према предмету радње, род глагола	64
Помоћни глаголи	66
Лични глаголски облици	67
Глаголска времена	67
Глаголски начини	68
Нелични глаголски облици	69
Облици пасива (трпно стање)	70
Непроменљиве врсте речи	71
Прилози	71
Предлози	71

Везници	72
Узваци	72
Речце	72
Грађење речи (творба)	73
Значењски односи између речи — синоними, хомоними, антоними	76
Вежбе 3	77
Реченица, њени чланови и односи међу њима	85
Субјекат	86
Предикат	87
<i>Реченице са неисказаним субјектом .....</i>	<i>89</i>
<i>Реченице без субјекта — безличне (имперсоналне) реченице .....</i>	<i>89</i>
<i>Реченице са неисказаним предикатом — непотпуне (елиптичне) реченице .....</i>	<i>90</i>
Објекат	91
Прилошке одредбе	93
Синтагма	94
Атрибут	96
Апозиција	96
Основна значења и функције падежа	98
Падежни синоними	103
Однос међу паралелним реченичним члановима	104
Вежбе 4	105
Основна значења глаголских облика	113
Лични глаголски облици	113
Презент	113
Перфекат	114
Аорист	114
Имперфекат	114
Плусквамперфекат	114
Футур I	115
Императив	115
Потенцијал	115
Футур II	115
Нелични глаголски облици	116
Инфинитив	116
Глаголски прилог садашњи	116
Глаголски прилог прошли	116
Радни глаголски придев	116
Трпни глаголски придев	116
Проста реченица	117
Независна реченица	117
Зависна реченица	118
Сложена реченица	118
Независно-сложене реченице	118
Зависно-сложене реченице	119
Слагање реченичних чланова (конгрунција)	127
Ред речи у реченици	128
Вежбе 5	129
Решења	137
Литература	141

Порекло и развој српског језика

ПРАСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

СЛОВЕНСКИ ЈЕЗИЦИ

ЗАПАДНОСЛОВЕНСКИ
ЈЕЗИЦИ

- ПОЉСКИ
- ЧЕШКИ
- СЛОВАЧКИ
- ГОРЊОЛУЖИЧКОСРПСКИ
- ДОЊОЛУЖИЧКОСРПСКИ
- РУСИНСКИ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ
ЈЕЗИЦИ

- СРПСКИ
- ХРВАТСКИ
- СЛОВЕНАЧКИ
- МАКЕДОНСКИ
- БУГАРСКИ
- СТАРОСЛОВЕНСКИ

➤ Старословенски је мртав језик. Био је први књижевни језик свих словенских народа, заснован на тадашњем јужнословенском дијалекту из околине Солуна.

ИСТОЧНОСЛОВЕНСКИ
ЈЕЗИЦИ

- РУСКИ
- УКРАЈИНСКИ
- БЕЛОРУСКИ

Јужни Словени су се доселили на Балкан у VI и VII веку и заузели су територије између Источног римског царства (Византије) и некадашњег Западног римског царства на чијим су територијама у то доба биле Франачка држава и неке германске земље.

Цариград и Рим су покушавали да прошире свој утицај покрштавајући паганске народе. Цариград је слао своје мисионаре који су ширили хришћанство на грчком језику, а римски мисионари су ширили хришћанство на латинском. Словени су били пагани (многобошци), нису знали ни грчки ни латински, нити су имали своје писмо, и трпели су утицаје и једних и других.

Зато је у IX веку **Растислав**, владар Моравске (данашња Чешка), затражио од византијског цара **Михаила** учитеље који би хришћанство проповедали на словенском језику.

Византијски цар Михаило шаље 863. године два мисионара из Солуна, браћу **Ћирила** и **Методија**, у Моравску, кнезу Растиславу. Ћирило и Методије су били изабрани зато што су добро познавали словенски језик. Да би могли да преведу Библију и друге црквене књиге са грчког, **Ћирило** је сачинио прво словенско писмо - **глагољицу** која је касније добила име према црквенословенском глаголу *глаголати* који значи говорити. Тако је, уз помоћ просветитеља Ћирила и Методија, настала словенска писменост и први књижевни језик Словена – **старословенски**.

Мисли се да је крајем IX века Ћирилов и Методијев ученик **Климент Охридски** на основу грчког алфабета сачинио друго словенско писмо које данас зовемо **ћирилицом** и које је убрзо заменило глагољицу.

Срби су, као и други народи, прихватавши хришћанство, примили и старословенски језик као књижевни. У то време није било штампарија па су црквене књиге преписиване руком. Преписивачи су уносили у старословенске текстове и особине језика народа којима су припадали: српског, руског, бугарског и других. Тако су током XI и XII века настале **редакције старословенског језика** као што су **српска редакција старословенског језика** која се другачије звала **српскословенски језик** или **руска редакција старословенског језика - рускословенски језик**. Заједнички назив за све редакције старословенског језика је **црквенословенски језик** јер је употребљаван углавном за писање црквених књига.

Српскословенски језик је био књижевни језик Срба од краја XII до прве половине XVIII века. Најпознатије дело сачувано на овом језику је **Мирослављево јеванђеље**, написано крајем XII века. На српскословенском језику су, осим црквених, писани и пословни документи, наредбе владара и феудалаца, разни уговори, преписке, признанице. У тим текстовима српскословенски је добијао све више особина народног језика. Најзначајнији правни документ писан ћирилицом из тог времена је **Душанов законик**, из 1349. године.

Из Мирослављевог јеванђеља

Најездом Турака у XV веку и падом српских средњовековних држава под турску власт прекинути су културни развој Срба и развој српскословенског језика као књижевног са елементима народног језика. Од тада је књижевно стваралаштво било скоро потпуно ограничено на црквене потребе.

Након Велике сеобе Срба 1690. године, предвођене патријархом Арсенијем Чарнојевићем, Срби су се у великом броју, бежећи од Турака, доселили у тадашњу јужну Угарску, на територију данашње Војводине и јужне Мађарске. Ту су настајали центри српске културе који ће доцринети препороду српског језика и читаве културе. Тако у XVIII веку почињу да се отварају прве школе и да се јављају први аутори који пишу књижевна дела на тадашњем народном језику. Најпознатији писци, из тог доба, су Гаврил Стефановић Венцловић, познат по својим беседама, Јован Рајић познат по спеву *Бој змаја с орлови* и Захарија Орфелин. Народни језик је почео све више да продира у књижевност и да потискује црквенословенски који је, у великој мери, био неразумљив ширим народним масама.

Аустрија је у XVIII веку вршила велики културни, политички и верски притисак на Србе. Да би се одупрли том притиску, на позив тадашњег српског митрополита 1726. године, долази у Сремске Карловце руски учитељ Максим Суворов и отвара »Славјанску школу«, која је радила пет година. Немпо касније, 1733. године, долази Емануил Козачински с неколико руских учитеља, с којима отвара »Славјанско-латинску школу«. Руски учитељи су са собом донели и књиге и уџбенике на **рускословенском језику**. Тако је око 1730. године српску редакцију старословенског језика – српскословенски, заменила руска редакција старословенског језика – рускословенски језик.

Рускословенски језик је био неразумљив обичном свету. Знали су га само малобројни школовани људи који су њим писали књижевна дела. Због тога што је рускословенски био Србима, у суштини, страни језик, многи српски писци почињу у њега да уносе особине српског народног језика. На тај начин, половином XVIII века, настаје један мешовит књижевни језик назван **славеносрпски језик**.

Тим језиком који се све више ослањао на народни, писали су и **просветитељски** писци с краја XVIII и почетка XIX века, међу којима и истакнути просветитељ **Доситеј Обрадовић**. Он се залагао за употребу народног језика иако је у његовом књижевном језику било и словенизама, тј. речи и облика преузетих из рускословенског.

Крајем XVIII и почетком XIX века влада велико шаренило у писаном језику. Тако је било све до **Вукове реформе**. Почетком XIX века, 1810. године Сава Мркаљ пише свој кратак спис *Сало дебелого јера либо [или] азбукопротрес*. Тим делом он предлаже реформу црквене ћирилице и избацује из азбуке непотребна слова. Међутим његова реформа није успела пре свега због тога што се њој оштро супротставила српска православна црква.

Ипак, Мркаљева реформисана ћирилица наставила је свој живот. **Вук Стефановић Караџић** је Мркаљевом ћирилицом 1814. године написао своју прву граматику коју је назвао *Писменица србскога језика*, и збирку српских народних песама *Малу прстонародну славеносербску пјеснарицу*. Касније је и сам усавршио Мркаљеву азбуку и 1818. године у Бечу, својом новом ћирилицом објављује прво издање *Српског рјечника са Српском граматиком*. Објављивање Вуковог *Рјечника* један је од најкрупнијих догађаја у историји српске културе. Он је садржао речи народног језика, источнохерцеговачког дијалекта ијекавског изговора, који је, тако, постао основица српског књижевног језика. *Српски рјечник* има око 26.000 речи. Речи је на немачки и латински језик превео Вуков велики пријатељ, учитељ и сарадник, Словенац **Јернеј Копитар**. Вук је 1852. године објавио друго издање *Српског рјечника*, на коме му је помагао **Ђура Даничић**.

Вук Стефановић Караџић,
родио се у Тршћу 1787. године,
умро у Бечу 1864. године.

Година 1847. веома је битна за победу Вукове реформе српског књижевног језика и правописа. Те године су, на народном језику, објављени Вуков превод *Новог завјета*, затим, научна расправа Ђуре Даничића *Рат за српски језик и правопис*, *Песме* Бранка Радичевића и Његошев *Горски вијенац*. Међутим, тек 1868. године Вуков правопис је званично уведен у Србију.

Основицу данашњег српског књижевног језика чине источнохерцеговачки и шумадијско-војвођански говори.

Грамматика српског језика

Грамматика је наука која описује структуру језика тако што утврђује његове гласовне, обличне, творбене и реченичне особине. Основни језички нивои које проучава граматика су:

- фонетика и фонологија
- морфологија
- творба речи
- синтакса

фонетика и фонологија проучавају гласове (односно фонеме)

морфологија проучава врсте и облике речи

творба речи проучава правила творбе речи и начине стварања нових речи

синтакса проучава синтагме и реченице и правила за њихово конституисање

Грамматика открива и утврђује скуп правила о језичким јединицама.

Основне језичке јединице:

ГЛАС је најмања јединица говора. Фонема је најмања језичка јединица. Од гласова се стварају речи. Сам глас (фонема) нема значење али служи за разликовање речи. Заменом гласа у речи добија се нова реч: *роб - боб, ред - рад, сат - сад*. Знак којим се обележава глас у писаном језику зове се **СЛОВО** или графема.

РЕЧ је глас или скуп гласова који има одређено значење: *прича, цвет, али, и*.

СИНТАГМА је састављена од две речи или више речи (које стоје заједно) које су својим значењем и функцијом у реченици повезане у једну целину: *дневна соба, основна школа, врло занимљив филм*.

РЕЧЕНИЦА је део текста / говора који садржи глагол у личном глаголском облику. *Читам. Пишем писмо. Сутра ћу ићи у бископ.*

Реченицу почињемо да пишемо великим словом, а завршавамо тачком, знаком питања или узвиком.

Гласови

Српски језик има 30 гласова, односно фонема. То су:
а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Српски језик можемо писати помоћу два писма.
То су ћирилица и латиница.
Ћирилица је прво и основно српско писмо.

Сваки глас у ћирилици има само један знак - слово, а у латиници се 3 гласа пишу комбинацијом 2 знака - слова (dž, lj, nj). Оба наша писма имају по 30 слова.

Азбука - слова поређана по утврђеном реду у ћирилици.

Азбука

А, а	Н, н
Б, б	Њ, њ
В, в	О, о
Г, г	П, п
Д, д	Р, р
Ђ, ђ	С, с
Е, е	Т, т
Ж, ж	Ћ, ћ
З, з	У, у
И, и	Ф, ф
Ј, ј	Х, х
К, к	Ц, ц
Л, л	Ч, ч
Љ, љ	џ, џ
М, м	Ш, ш

Абецеда - слова поређана по утврђеном реду у латиници.

Abeceda

A a	L l
B b	Lj lj
C c	M m
Č č	N n
Ć ć	Nj nj
D d	O o
Dž dž	P p
Đ đ	R r
E e	S s
F f	Š š
G g	T t
H h	U u
I i	V v
J j	Z z
K k	Ž ž

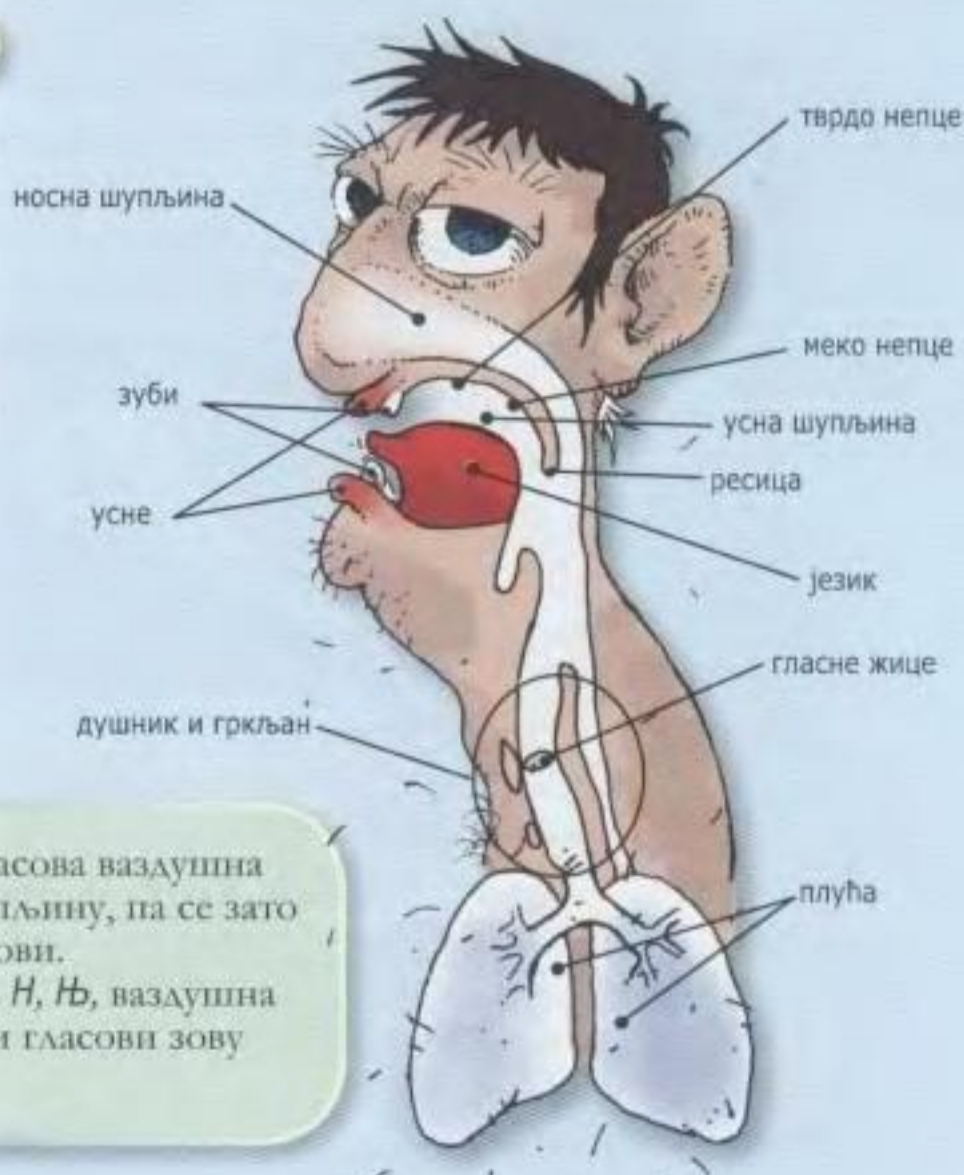
ГЛАСОВИ

Гласови се стварају у говорном апарату човека када ваздух који струји из плућа пролази кроз душник, грло, усну или носну шупљину. Пролазећи кроз душник, ваздух nailази на гласне жице. Када су затегнуте, приликом проласка ваздушне струје оне трепере и производе звук. Тако настају **звучни** гласови. Када су гласне жице опуштене, ваздушна струја пролази не изазивајући њихово треперење. Тако настају **беззвучни** гласови.

Гласови се формирају у усној и носној шупљини (дупљи). Усна шупљина је састављена из уста и ждрела између којих је ресица. Ресица и меко непце затварају или отварају пут ваздушној струји кроз носну дупљу. У стварању гласова учествују још усне и језик. Језик је најпокретљивији говорни орган.

Основни делови говорног апарата су:

- плућа
- душник и гркљан
- гласне жице (гласнице)
- ресица
- усна и носна шупљина (дупља)
- меко (задње) непце
- тврдо (предње) непце
- језик
- усне
- зуби

Приликом изговарања већине гласова ваздушна струја пролази само кроз усну шупљину, па се зато такви гласови зову **ОРАЛНИ** гласови.

Приликом изговарања гласова **М, Н, Њ**, ваздушна струја пролази и кроз нос, па се ти гласови зову **НАЗАЛНИ** гласови.

ПОДЕЛА ГЛАСОВА

САМОГЛАСНИЦИ (вокали)

А, Е, И, О, У

- Ови гласови могу да се певају и звуче као тонови.
- При њиховом изговору говорни органи су одвојени један од другог, ваздушна струја слободно пролази, а гласне жице трепере. Они су зато звучни и могу се изговарати сами без пратње другог гласа.
- Самогласници су носици акцента и слога у речи.

И

- Глас **Р** понекад може да буде носилац слога и акцента у речи. Тада он има улогу самогласника и зато га зовемо **вокално или слоготворно Р**. На пример у речима: *прст, пр-ви, тр-ска, бр-до, р* је носилац слога.
- Гласови **Л** и **Н** такође могу бити слоготворни у речима страног порекла. На пример: *Вл-та-ва, Пл-зен, би-ци-кл, Њу-тн, И-дн*.

СУГЛАСНИЦИ (консонатни)

Б, В, Г, Д, Ђ, Ж, З, Ј, К, Л, Љ, М, Н, Њ, П, Р, С, Т, Ћ, Ф, Х, Ц, Ч, Џ, Ш

- Ови гласови не могу да се певају јер су при њиховом изговору говорни органи потпуно или делимично спојени. На тај начин се стварају препреке, што онемогућава слободан пролаз ваздушној струји.

ПОДЕЛА САМОГЛАСНИКА

▶ ПРЕМА ПОЛОЖАЈУ ЈЕЗИКА У УСНОЈ ДУПЉИ

Када се, при изговору самогласника, језик покреће **хоризонтално**, он може заузети **ПРЕДЊИ, СРЕДЊИ** или **ЗАДЊИ** положај, а ако се језик покреће **вертикално**, може заузети **ВИСОКИ, СРЕДЊИ** или **НИСКИ** положај.

Спајањем ових двеју врста покрета могу се добити следеће комбинације:

	предњи	средњи	задњи
високи	И		У
средњи	Е		О
ниски		А	

И = високи предњи самогласник
 Е = средњи предњи самогласник
 А = ниски средњи самогласник
 О = средњи задњи самогласник
 У = високи задњи самогласник

ПОДЕЛА СУГЛАСНИКА

ПРЕМА ЗВУЧНОСТИ

ЗВУЧНИ Б | Д | Г | З | Ж | Ђ | Ц |

БЕЗЗВУЧНИ П | Т | К | С | Ш | Њ | Ч | Ф | Х | Ц |

Сугласници **М, В, Р, Л, Н, Љ, Њ, Ј** су неутрални по звучности. При њиховом изговору, као и при изговору самогласника, гласнице трепере, али се ипак ствара и нека препрека. Њих називамо **ГЛАСНИЦИМА** или **СОНАНТИМА**.

ПРЕМА МЕСТУ ИЗГОВОРА (ТВОРБЕ)

УСНЕНИ (ЛАБИЈАЛНИ)

П, Б, М

УСНЕНОЗУЊНИ (ЛАБИОДЕНТАЛНИ)

Ф, В

ЗУЊНИ (ДЕНТАЛНИ)

Т, Д, С, З, Ц

НАДЗУЊНИ (АЛВЕОЛАРНИ)

Л, Р, Н

ПРЕДЊОНЕПЧАНИ (ПАЛАТАЛНИ)

меки: Ј, Љ, Њ, Ћ, Ђ
тврди: Ш, Ж, Ч, Џ

ЗАДЊОНЕПЧАНИ (ВЕЛАРНИ)

К, Г, Х

ПРЕМА НАЧИНУ ИЗГОВОРА (ТВОРБЕ)

СТРУЈНИ (ФРИКАТИВНИ)

Ф, С, З, Ш, Ж, Х

- препрека је у виду теснаца и ваздушна струја струји између препрека

ПРАСКАВИ (ЕКСПЛОЗИВНИ)

П, Б, Т, Д, К, Г

- препрека ваздушној струји је потпуна и отклања се нагло

СЛИВЕНИ (АФРИКАТЕ)

Ц, Ч, Џ, Ћ, Ђ

- препрека је потпуна али се не отклања нагло већ постепено уз слаб прасак и струјање
- сливени су од елемената два гласа.

ГЛАСОВНЕ ПРОМЕНЕ (аутоматске)

Звучни + Беззвучни → Беззвучни + Беззвучни

Беззвучни + Звучни → Звучни + Звучни

ЈЕДНАЧЕЊЕ СУГЛАСНИКА ПО ЗВУЧНОСТИ

ПРОМЕНА

Када се у једној речи нађу један поред другог два сугласника различита по звучности, онда се они изједначавају и то увек први према другом (звучност првог у групи условљена је звучношћу другог). Једначењем сугласник прелази само у свој звучни, односно беззвучни парњак.

Једначење сугласника по звучности се не врши испред сонаната јер су они неутрални по звучности.

ПРИМЕР

Б → П *роб* : *ропство*Г → К *бег* : *бекство*Д → Т *слабак* : *слатка*

Ђ → Ћ

Ж → Ш *држати* : *дршка*З → С *свезати* : *свеска*

Џ → Ч

П → Б *топ* : *тобџија*К → Г *бурек* : *бурегџија*Т → Д *сват* : *свадба*

Ђ → Ћ

Ш → Ж *друштво* : *дружба*С → З *гаст* : *тазбина*Ч → Џ *учити* : *уџбеник*

ИЗУЗЕТАК

- Када се сугласник *Д* (звучни) нађе испред *С* или *Ш* (беззвучни), он у писању остаје непромењен. На пример: *људски*, *одселити се*, *одштета*, *председник*, *одштетати*.

- У писању често остају непромењене сугласничке групе у речима страног порекла: *постдипломски*, *Рентген*, *Хабсбуршки*.

ЈЕДНАЧЕЊЕ СУГЛАСНИКА ПО МЕСТУ ТВОРБЕ

ПРОМЕНА

- Струјни зубни сугласници *С* и *З* се, испред предљонепчаних сугласника, мењају у *Ш* и *Ж*.

- Сугласник *Н* се испред уснених сугласника *Б* и *П* мења у *М*.

ПРИМЕР

СЂ, ЗЂ → ШЂ: *лист + је* → *лишће* → *лишће*СЧ, ЗЧ → ШЧ: *пас + че* → *пашче**из + чупати* → *ишчупати*ЗЂ → ЖЂ: *из + ђикати* → *ижђикати*ЗЏ → ЖЏ: *из + џикљати* → *ижџикљати*СЉ → ШЉ: *снос + љив* → *сношљив*СЊ → ШЊ: *нос + ња* → *ношња*ЗЉ → ЖЉ: *снлаз + љив* → *снлажљив*ЗЊ → ЖЊ: *воз + ња* → *вожња*НБ → МБ: *стан + бени* → *стамбени*

ИЗУЗЕТАК

Ово једначење се не врши:

- на саставу речи између префикса и основе која почиње гласовима *Љ* или *Њ*: *раз + љутити* → *разљутити*, *из + њихати* → *изњихати*

- на споју сложеница *И* остаје непромењено испред уснених сугласника: *један + пут* → *једанпут*, *црвен + перка* → *црвенперка*

ЈАНУАР
ФЕБРУАР
МАРТ
АПРИЛ
МАЈ
ЈУН
ЈУЛИ
АВГУСТ
СЕПТЕМБАР
ОКТОБАР
НОВЕМБАР
ДЕЦЕМБАР

ГЛАСОВНЕ ПРОМЕНЕ (историјске)

ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА

ПРОМЕНА

Задњонепчани сугласници **К, Г, Х** су у неким облицима, испред самогласника **Е** и **И**, прелазили у предњонепчане сугласнике **Ч, Ж, Ш**.

- Палатализација се вршила и испред непостојаног **А**.
- Самогласник **Ц** испред **И** прелазно је у **Ч**.

К	Е	Ч
Г	+ И	Ж
Х		Ш

ПРИМЕР

К > Ч: *вук + е > вуче*
рука + ица > ручица
Г > Ж: *друг + е > друже*
друг + ина > дружина

Х > Ш: *дух + е > душе*
прах + ина > прашина
Ц > Ч: обично у присвојним придевима добијеним од именица које се завршавају на **-ица**:
Милица + ин > Миличин
Зорица + ин > Зоричин
Новица + ин > Новичин
куварица + ин > куваричин

ИЗУЗЕТАК

Палатализација се по правилу не врши:
- у присвојним придевима на **-ин** који су добијени од именица које се завршавају на **-ка, -ла, -ха**:
кћерка - кћеркин, Анка - Анкин,
слуга - слугин, Олга - Олгин,
снаха - снахин, Миха - Михин
- у хипокористцима и речима од мила: *рука - рукица, нога - ногица* (деминутив је *ручица, ножица*).

СИБИЛАРИЗАЦИЈА

ПРОМЕНА

Задњонепчани сугласници **К, Г, Х** испред самогласника **И** прелазили су у зубне сугласнике (сибиланте) **Ц, З, С**.

ПРИМЕР

К > Ц: *ћак + и > ћаци, рука + и > руци*
Г > З: *бубрег + и > бубрези, књига + и > књизи*
Х > С: *орак + и > ораси, сврха + и > сврси*

К	И	Ц
Г	+ И	З
Х		С

ИЗУЗЕТАК

Сибиларизација изостаје:
- у облицима личних имена: *Десанки, Љубинки, Анки, Луки, Олги,*
- у групама **цк, зг, сх, тк, ћк, чк**, у именицама: *коцки, тезги, тетки, патки, начки, праћки,*
- у оним речима у којима би због промене значење постало нејасно или би се променило, нпр. *сека - секи (не сеци), бака - баки (не баци), лутка - лутки (не луци),*
- у именицама женског рода које означавају националну припадност и становнике земаља, крајева и градова: *Банаћанки, Бугарки, Ваљевки, Новосађанки, Словенки, Црногорки.*
Неке именице се употребљавају подједнако и са извршеном и са неизвршеном сибиларизацијом: то су дубасти: *битки* и *бици, кћерки* и *кћерци, маски* и *масци, Пожеги* и *Пожези.*

ЈОТОВАЊЕ

ПРОМЕНА

Ненепчани сугласници испред гласа *Ј* прелазили су у непчаше сугласнике и то: *Д* у *Ђ*, *Т* у *Ћ*, *Л* у *Љ*, *Н* у *Њ*, *З* у *Ж*, *С* у *Ш*. Од уснених сугласника *П*, *Б*, *М* и зубноусненог *В*, јотовањем смо добили групе *Пљ*, *Бљ*, *Мљ*, *Вљ*.

Д	Ђ		
Т	Ћ	П	Пљ
Л	Љ	Б	Бљ
Н	Њ	М	Мљ
З	Ж	В	Вљ
С	Ш		

ПРИМЕР

ДЈ > Ђ *тврђ* + *ји* > *тврђи*
 ТЈ > Ћ *љут* + *ји* > *љући*
 ЛЈ > Љ *бел* + *ји* > *бељи*
 НЈ > Њ *црн* + *ји* > *црњи*
 ЗЈ > Ж *брз* + *ји* > *бржи*
 СЈ > Ш *висок* + *ји* > *виши*

ПЈ > Пљ *глуп* + *ји* > *глупљи*
 БЈ > Бљ *груб* + *ји* > *грубљи*
 МЈ > Мљ *грм* + *је* > *грмље*
 ВЈ > Вљ *сув* + *ји* > *сувљи*

НЕПОСТОЈАНО А

ПРОМЕНА

Самогласник *А*, који се у неким облицима једне речи јавља, а у другим облицима исте речи нестаје, зове се **непостојано А**.

ПРИМЕР

ланац - *ланца*, *лонац* - *лонца*, *момак* - *момка*, *крепак* - *крепка*

Најчешће се јавља:

- у номинативу јединице и генитиву множине неких именица мушкога рода:
чамац - *чамца* - *чамаца*, *писац* - *писца* - *писаца*,
- у генитиву множине неких именица женског и средњег рода:
девојака, *трешања*, *писама*, *ребара*,
- у придевима мушког рода у номинативу јединице: *хладан*, *ведар*, *чудан*.

ИЗУЗЕТАК

Непостојано *А* се не јавља у генитиву множине именица на *А*, чија се основа завршава на сугласничке групе *ст*, *зд*, *шт* и *жд*: *ласта*, *бразда*, *башта*, *одежда*.

ПРЕЛАЗАК Л У О

ПРОМЕНА Глас **Л** на крају слога или на крају речи прелазио је у самогласник **О**.

ПРИМЕР *стол > стоо > сто*
сол > соо > со
дели-лац > делил-ца > делио-ца

(У именицама које се у номинативу јединице завршавају суфиксом *-лац* типа *читалац*, **Л** прелази у **О** у свим падежима, осим у номинативу јединице и у генитиву множине. Исправно је у генитиву множине *од читалаца* а не *од читаоца*.)

ИЗУЗЕТАК Изузетке од овог правила представљају примери типа: *зналац - зналаца*, *неваљалац - неваљалца*. (Често се грешки у примерима замене **Л** у **О** у облицима номинатива јединице и генитива множине где таква промена не постоји.

На пример, исправно је: *мислилац*, не *мислиоц*, *гледалац*, не *гледаоц*, *слушалац*, не *слушаоц*, *преводилац*, не *преводиоц*, *тужилац*, не *тужиоц*...)

УПРОШЋАВАЊЕ СУГЛАСНИЧКИХ ГРУПА И ГУБЉЕЊЕ СУГЛАСНИКА

ПРОМЕНА - Када се један поред другог нађу два иста или слична сугласника, они се, по правилу, своде на један. Тој промени често претходи једначење сугласника.
- Губљење сугласника се јавља и код сугласничких група које су тешке за изговор, нпр. групе: *-стн-*, *-стк-*, *-стб-*, *-ћски-* после губљења непостојаног **Л**.
- Сугласници **Д** и **Т** губе се испред савених сугласника **Ц**, **Ч**, **Ђ** и **Џ** јер они већ садрже елементе гласова **Т** и **Д**.

ПРИМЕР - *без зуба > беззуб > безуб* - *мастан > мастна > масна*
- *без стида > безстидан > бесстидан > бестидан* - *задатак > задатци > задаци*
- *пет десет > педдесет > педесет* - *радостан > радостна > радосна*
- *предак > предци > претци > преци* - *отац > отца > оца*
- *под турити > поттурити > потурити* - *сладоледџија > сладолеџија*

ИЗУЗЕТАК у писању:
- сугласник **Ј** се удваја у облицима суперлатива придева и прилога који почињу гласом **Ј**: *јасан, јак, јужни - најјаснији, најјачи, најјужнији*
- у неким новијим сложеницама: *ваннаставни, преддржавни, транссибирски*
- одступа се од правила и кад би упрошћавањем значење постало нејасно или другачије као у примерима: *отцепити, потчинити, отчепити*
- у неким речима новијег и страног порекла не долази до губљења сугласника: *азбестни, протестни, спортисткиња, телефонисткиња, финалисткиња*...

АКЦЕНАТ РЕЧИ

СЛОГ

Слог је један глас, или више гласова који сачињавају једну изговорну целину. У сваком слогу мора постојати један самогласник, односно слоготворан глас. У речи има онолико слогова колико има слоготворних гласова. Самогласник је носилац акцента и слога у речи. Он може да се изговара дуго или кратко. Разликују се акцентовани и неакцентовани слогови у речи, као и акцентоване и неакцентоване речи.

кратко	дуго
пас, де-вој-ка, о-бу-ти	де-те, из-ба-ци-ти, у-са-ди-ти

АКЦЕНАТ или НАГЛАСАК

Акцентат је појачано гласовно истицање једног слога у речи. Увек се налази на самогласнику.

пола, половина, телефон, телефонирати, шума, шумарак, слика, насликати, наслон, наслонити

ПОДЕЛА АКЦЕНАТА

- а) По дужини – квантитету акценти могу бити **ДУГИ** и **КРАТКИ**.
 б) По интонацији – квалитету акценти могу бити **СИЛАЗНИ** и **УЗЛАЗНИ**, тако разликујемо:
∖	КРАТКОСИЛАЗНИ	∩	ДУГОСИЛАЗНИ
∕	КРАТКОУЗЛАЗНИ	/	ДУГОУЗЛАЗНИ

сѧн, пѧлац, плѧча, хтѧти, лѧв
 дѧн, Пѧвле, мрѧчно, тѧсто
 нѧга, игла, нѧсити, купѧвати
 рѧка, глава, рѧдити

	кратки	дуги
силазни	∖	∩
узлазни	∕	/

ПОСЛЕАКЦЕНАТСКА ДУЖИНА

И неакцентовани слогови могу бити кратки и дуги. Сваки слог испред и иза акцентованог слога може да буде кратак. Дуги слог може да буде само **ИЗА** акцентованог слога и на њему је послеакцентатска дужина.

шѧмѧрѧкѧ
 ѧшѧјѧ
 дѧвојѧкѧ
 кѧпѧм
 чѧтѧм

∥, ˘	+	+	-	-
˘, /	-	+	+	-

МЕСТО АКЦЕНТА У РЕЧИ

- 1) Силазни акценти могу стајати на једином слогу (у једносложним речима) и првом слогу двосложних и вишесложних речи.
- 2) Улазни акценти могу стајати на свим слоговима осим последњег.

акцент \ слоg	једини слоg	први слоg	други слоg	последњи слоg
∥, ˘	+	+	-	-
˘, /	-	+	+	-

ПРОКЛАТИКЕ

су речи које немају свој акценат већ чине акценатску целину са речју **Иза** себе. Проклатике су обично предлози: *о, у, на, пред, под, кроз*, везници: *и, а, па, али, јер, док*; речца: *не*.

о врата, у град, међу њима

ЕНКЛАТИКЕ

су речи које немају свој акценат већ чине акценатску целину са речју **испред** себе. Енклитике су обично:

- ▶ ненаглашени (краћи) облици личних заменица и повратне заменице:
у генитиву: *ме, те, га, је, нас, вас, их; се*
у дативу: *ми, ти, му, јој, нам, вам, им;*
у акузативу: *ме, те, га, је, ју, нас, вас, их; се*
- ▶ ненаглашени (краћи) облици презента помоћних глагола *јесам, бити, хтети*.
јесам: сам, си, је, смо, сте, су,
бити: бих, би, би, бисмо, бише, би,
хтети: ћу, ћеш, ће, ћемо, ћете, ће;
- ▶ упитна речца *ли*.

радио сам, доћи ћемо, пливао је

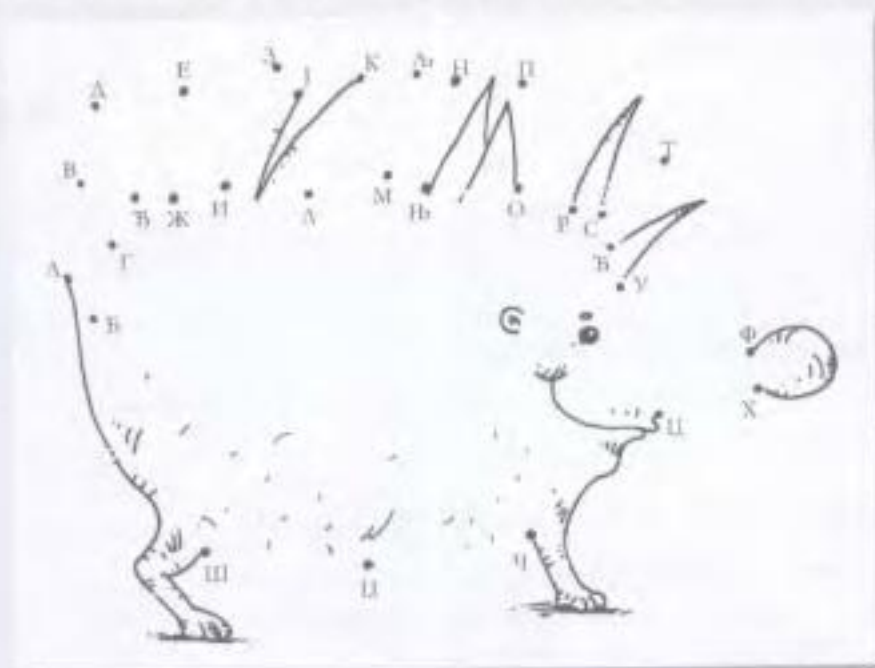
У следећим задацима заокружи слово испред тачног одговора.

- 1) Када су се Словени доселили на Балкан?
  - а) У V и VI веку
  - б) У VI и VII веку
  - в) У VIII и IX веку
- 2) Којој групи словенских језика припада српски језик?
  - а) западнорловенским језицима
  - б) јужнорловенским језицима
  - в) источнорловенским језицима
- 3) Како се звало прво словенско писмо?
  - а) ћирилица
  - б) глаголица
  - в) латиница
- 4) Како се звао први књижевни језик Словена?
  - б) старорловенски
  - в) славеносербски
- 5) Ко је отворио "Славјанску школу", које године и где?
  - а) Емануил Козачински, 1740. г. у Сремским Карловцима.
  - б) Максим Суворов, 1726. г. у Сремским Карловцима.
  - в) Доситеј Обрадовић, 1810. г. у Новом Саду.
- 6) Како се зове српска редакција или рецензија старорловенског језика?
  - а) старорловенски језик
  - б) словенкосербски језик
  - в) српскорловенски језик
- 7) Које године и где је објављено прво издање Вуковог Српског рјечника?
  - а) 1814. г. у Београду
  - б) 1818. г. у Бечу
  - в) 1847. г. у Београду
- 8) Која година се сматра годином победе Вукове реформе?
  - а) 1850. г.
  - б) 1818. г.
  - в) 1847. г.

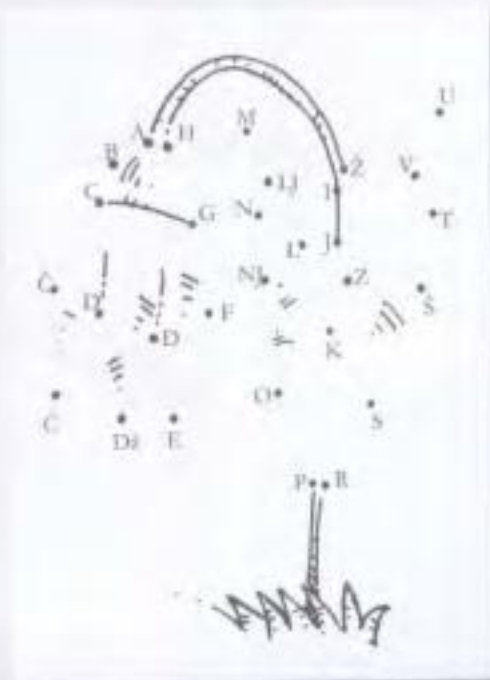
9 Који књижевници су допринели победи Вукове реформе пишући на новом књижевном језику и новим правописом?

- а) Сава Мркаљ
- б) Ђура Даничић
- в) Милош Хаџић
- г) Бранко Радичевић
- д) Петар Петровић Његош
- ђ) Лукијан Мушицки

10 Повежи следећа слова по азбучном реду и добићеш слику једне животиње.

11 Повежи следећа слова по абecedном реду и добићеш слику једог цвета.

12) Допуни речи гласом који ће им променити значење:

нос, нов, ноћ, нож, ној;

л_па, л_па, л_па;

_ада, _ада, _ада, _ада, _ада, _ада;

к_да, к_да, к_да, к_да;

_упа, _упа, _упа, _упа, _упа;

р_да, Р_да, р_да, р_да;

_ок, _ок, _ок, _ок, _ок;

_об, _об, _об, _об;

_ама, _ама, _ама, _ама, _ама.

_оса, _оса, _оса, _оса;

13) Фонетика и фонологија проучавају _____.

14) Морфологија проучава _____.

15) Творба речи проучава _____.

16) Синтакса проучава _____.

17) Заокружи слова испред органа који представљају основне делове говорног апарата:

а) гркљан

ђ) усне

б) ресица

е) усна и носна шупљина

в) глава

ж) плућа

г) језик

з) гласне жице.

д) стомак

18) Наведи назалне гласове и опиши како они настају.

Назални гласови су: _____.

Они настају _____

_____

вежбе 1

А, а
Б, б
В, в
Г, г
Д, д
Е, е
Ж, ж
З, з
И, и
Ј, ј
К, к
Л, л
М, м
Н, н
О, о
П, п
Р, р
С, с
Т, т
У, у
Ф, ф
Х, х
Ц, ц
Ч, ч
Ш, ш
Щ, щ

19 Који гласови могу да се певају и зато звуче као тонови?

20 Који гласови не могу да се певају због препреке приликом њиховог изговора?

21 Напиши у колонама које речи почињу звучним сугласником, а које беззвучним:
књига, песма, жирафа, чорба, баба, тата, ђак, ћурка, џеп, флаша, хлеб, змија, грождје, сунце,
цвет, шешир.

звучни	беззвучни

22 Напиши у првој колони речи које почињу звучним сугласницима, а у другој колони напиши речи које почињу њиховим беззвучним парњацима.

звучни	беззвучни
брат	пруг

23 Који безвучни сугласници немају своје звучне парњаке?

____, _____, _____.

24 У следећем стиху заокружи безвучне сугласнике:

Чуперак косе обично носе ...

25 У следећем стиху заокружи звучне сугласнике:

Како у глави да буде коса?

26 Заокружи реч са слоготворним р.

први, други, црвен, црево, дрво, огрев, рђати, зарђати, превој, врх, протрчати.

27 Подвуци исправно написану реч.

бурекија

бурегџија

ропство

робство

сладка

слатка

изтерати

истерати

претседник

председник

подпредседник

потпредседник

потпредседник

одштапати

отштапати

28 Која се гласовна промена догодила у следећим речима:

вожња _____.

ишчупати _____.

очи _____.

прашина _____.

стамбени _____.

29 Подвуци исправно написану реч.

милицин

миличин

куварицин

куваричин

слугин

слузин

унуки

унуци

црвенперка

црвемперка

станбени

стамбени

М, В, Р, А, Н, Љ, Њ, Ј су гласни. Припадњаке су гласовима, слично гласовима.

30 Које су се гласовна промене догодиле у следећим речима:

ишчистити _____

лишће _____

дашчица _____

педесет _____

слатка _____

машћу _____

жалосна _____

гошћа _____

врапци _____

раширити _____

31 Од понуђених слогова направи што више речи.

ле	киш	ни	ца
то	ци	пе	ла
сто	ли	ца	на
ма	за	ти	про
чи	та	ти	ћи

---

32 Заокружи наглашене слокове у следећим речима:

шко-ла,

пти-ца

за-ве-за-ти,

из-ра-чу-на-ти,

про-кљу-ча-ти,

под-гре-ја-ти,

кло-па-ра-ти,

коз-ме-ти-ка,

се-ло,

ку-ћа,

за-гуш-љив,

ту-жа-ка-ње.

- а) Заокружи наглашене слоге у наведеним речима.
 б) Упиши у табелу на одговарајуће место речи са дугим и речи са кратким слогом.

сан	дан
кук	ћук
Мима	зима
трећи	крећи
телефон	телефонирати
лав	лава
рука	нога

ДУГ СЛОГ	КРАТАК СЛОГ

- Правилно прочитај и акцентуј наведене именице и њихове облике.

ном. јединице:	племе	раме	име	семе
ген. јединице:	племена	рамена	имена	семена
ном. множине:	племена	рамена	имена	семена
ген. множине:	племена	рамена	имена	семена

- Одреди акценат у следећим речима:
 - ветар, весео, крава, чекати, гледати,
 - читам, столица, живот, девојка, лубеница,
 - дан, сат, град, мајка, сенка,
 - врата, клупа, снага, рука, радити.

- Акцентуј следеће речи.

- град (врста падавине)

- лук (поврће)

- град (насељено место)

- лук (део круга)

37 Одреди значење следећих речи.

- зѐлен _____
- зѐлен _____
- кѹпити _____
- кѹпити _____

38 На једносложним речима могу да стоје (Заокружи слово испред тачног одговора.)

- а) само силазни акценти.
- б) само узлазни акценти.
- в) сви акценти.

39 На првом слогу вишесложних речи могу да стоје (Заокружи слово испред тачног одговора.)

- а) само узлазни акценти.
- б) само силазни акценти.
- в) сви акценти.

40 На последњем слогу у речи

- а) стоје само силазни акценти.
- б) стоје сви акценти.
- в) нема акцента.

41 У следећим реченицама повежи енклитике и проклитике са речју са којом чине акценатску целину.

Сумњала сам у тебе.

Видела сам вас јуче.

Окачили смо слику о зид.

Биле смо јуче у граду.

Доћи ћу сутра код тебе.

Врсте речи

Све речи можемо поделити у две велике групе, на:

- ПРОМЕНЉИВЕ
- НЕПРОМЕНЉИВЕ

ПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

мењају свој облик

ИМЕНИЦЕ

ЗАМЕНИЦЕ

ПРИДЕВИ

БРОЈЕВИ

су именске речи зато што имају заједничке особине:
род (природни или граматички): мушки, женски и средњи,
број: једнину и множину,
падеж: номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив,
 инструментал и локатив.

Промена именских речи по падежима зове се деклинација.

ГЛАГОЛИ

имају:

лице: прво – које говори, друго – коме се говори,
 треће – неприсутно лице,

време: садашњост, прошлост, будућност (презент, аорист,
 перфекат, имперфекат, плусквамперфекат, футур I,
 футур II)

начин: императив, потенцијал,

глаголски вид: свршени, несвршени,

глаголски род: прелазни, непрелазни, повратни,

граматички род: мушки, женски, средњи,

граматички број: једнина, множина.

Промена глагола се зове конјугација.

ЛОПТА ЛЕП
 ЈА УЧИМ ПЕТ

позитив
компаратив
суперлатив

И ОВДЕ НА УХ О
ИХ ЛИ ДА

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ
не мењају свој облик.

ПРИЛОЗИ

Једино прилози који су по свом облику једнаки са придевима средњег рода могу да се пореде.

позитив
компаратив
суперлатив

придев	именица	прилог	глагол
Мало	маче	мало	једе.
Мање	маче	мање	једе.
Најмање	маче	најмање	једе.

- ▶ ПРЕДЛОЗИ
- ▶ УЗВИЦИ
- ▶ ВЕЗНИЦИ
- ▶ РЕЧЦЕ

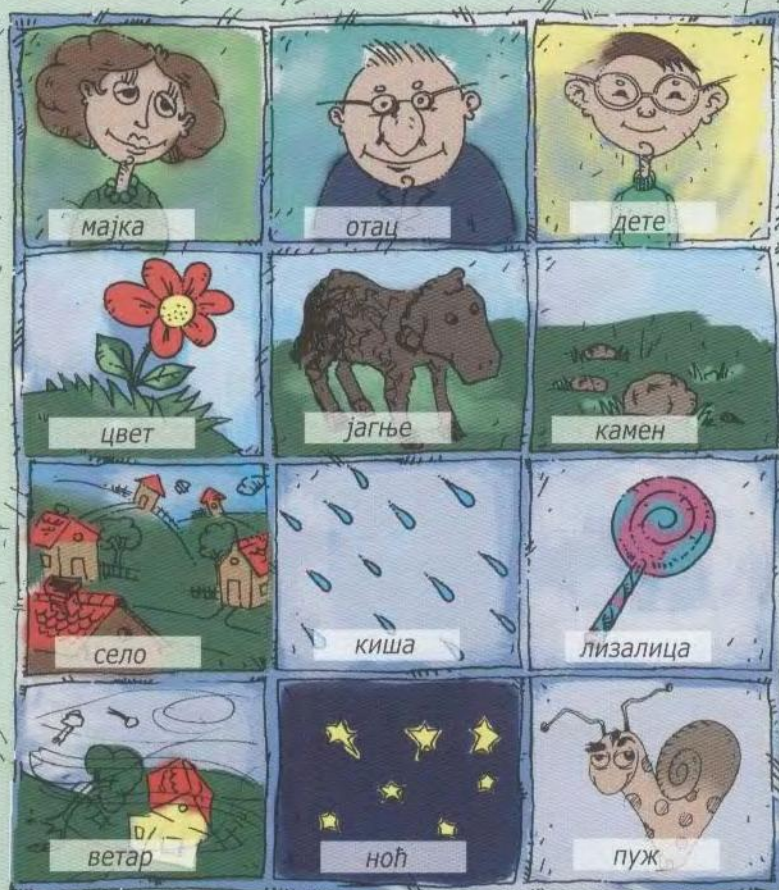

Променљиве врсте речи

Именице

су променљиве речи које означавају бића,
предмете и појаве.

мајка, отац, вук, јагње,
цвет, пут, земља, камен,
село, поплава, киша, ветар,
дан, ноћ

ТА жена

ТАЈ човек
ТО дете

РОД ИМЕНИЦА

ТО дете

СРЕДЊИ РОД

Именице имају три рода:

- мушки
- женски
- средњи

ТАЈ човек

МУШКИ РОД

отац, брат,
стриц, деда,
петао, пас,
коњ, ован,
пут, камен,
телефон

ТА жена

ЖЕНСКИ РОД

мама, сестра,
тетка, мачка,
кокошка, овца,
чаша, књига,
песма

ТО дете

СРЕДЊИ РОД

дете, унуче,
ђаче, пиле,
јагње, маче,
село, колено,
небо

ПРИРОДНИ РОД

имају именице које означавају бића која се разликују по полу. Природни род може бити само мушки или женски. У природи не постоји средњи род зато што не постоји ни средњи пол. Свако биће у природи је мушког или женског пола. Међутим, именице којима се означавају млада бића код којих нису још јасно изражене карактеристике мушког или женског пола, су именице средњег рода.

ГРАМАТИЧКИ РОД

имају именице које означавају неке појаве или предмете који се не разликују по полу. Оне добијају род по сличности са обликом именица природног рода. Граматички род можемо да одредимо по атрибуту или по показној заменици која се слаже са именицом у роду, броју и падежу. Заменица **тај** означава мушки род, **та** – женски, а **то** – средњи род.

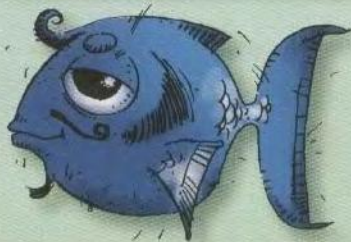

	природни род	граматички род
тај	човек	јастук утисак
та	жена	чаша срећа
то	дете	дугме поље

Неке именице су природног мушког рода, нпр. *јуначина*, *момчина*, али граматичког женског рода и мењају се као именице женског рода типа *жена* – *жене*: *јуначина* – *јуначине*, *момчина* – *момчине*.

Неке именице су природног женског рода, нпр. *девојчурак*, али су граматичког мушког рода и мењају се као именице мушког рода типа *дечак* – *дечака*: *девојчурак* – *девојчурка*.

Код неких животиња се оба пола означавају именицом једнога рода, нпр. *риба*, *орао*, *мува* (не постоје облици *рибац*, *орлица*, *мувац*).

Именница означава једно биће или један предмет, она је у једнини, а ако означава више бића или предмета, она је у множини.

Именнице имају различите облике за јединину и множину.

БРОЈ ИМЕНИЦА

Када заједничка именица означава једно биће или један предмет, она је у једнини, а ако означава више бића или предмета, она је у множини.

Именнице имају различите облике за јединину и множину.

једнина:

књига, ноћ, чаша, сто, пас, поље, село

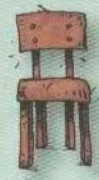
књига

чаша

флаша

столица

тегла

оловка

канта

лупа

МНОЖИНА:

књиге, ноћи, чаше, столови, пси, поља, села

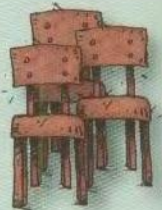
књиге

чаше

флаше

столице

тегле

оловке

канте

лупе

ПРОМЕНА ИМЕНИЦА (деклинација)

Именице се мењају у једнини и у множини по падежима. Падежи су различити облици именице којима се означавају односи у које именица ступа са глаголом или са другом именицом. За обележавање тих односа у српском језику има седам падежа. То су:

- НОМИНАТИВ
- ГЕНИТИВ
- ДАТИВ
- АКУЗАТИВ
- ВОКАТИВ
- ИНСТРУМЕНТАЛ
- ЛОКАТИВ

падеж

одговара на питање

НОМИНАТИВ	основни облик именице (падеж субјекта)	КО? ШТА?
ГЕНИТИВ	казује припадност	(ОД) КОГА, ЧЕГА? ЧИЈИ?
ДАТИВ	казује правац и намену	КОМЕ? ЧЕМУ?
АКУЗАТИВ	казује објекат	КОГА? ШТА?
ВОКАТИВ	служи за дозивање и обраћање	ХЕЈ!
ИНСТРУМЕНТАЛ	казује друштво и средство	С КИМ? ЧИМЕ?
ЛОКАТИВ	означава место и неправи објекат	ГДЕ? О КОМЕ? О ЧЕМУ?

НОМИНАТИВ

књига

ГЕНИТИВ

из књиге

ДАТИВ

ка књизи

АКУЗАТИВ

листам књигу

ВОКАТИВ

књиге

ИНСТРУМЕНТАЛ

књигом

ЛОКАТИВ

у књизи

Промена именица граматичког мушког рода

једнина

множина

Н	дечак	град	дечац-и	град-ов-и
Г	дечак-а	град-а	дечак-а	град-ов-а
Д	дечак-у	град-у	дечац-има	град-ов-има
А	дечак-а	град	дечак-е	град-ов-е
В	дечач-е	град-е	дечац-и	град-ов-и
И	дечак-ом	град-ом	дечац-има	град-ов-има
Л	дечак-у	град-у	дечац-има	град-ов-има

Именице мушког рода које означавају жива бића имају исте облике за генитив и акузатив једнине, а именице које означавају нешто неживо имају исте облике за номинатив и акузатив једнине.

Већина именица мушког рода које су једносложне имају у множини уметак **-ов** или **-ев**, нпр. **зид - зидови**, **брк - бркови**, **траг - трагови**, **пањ - пањеви**, **муж - мужеви**, **кључ - кључеви**.

Промена именица граматичког средњег рода

једнина

множина

Н	сел-о	време	дугме	сел-а	времен-а	дугмет-а
Г	сел-а	времен-а	дугмет-а	сел-а	времен-а	дугмет-а
Д	сел-у	времен-у	дугмет-у	сел-има	времен-има	дугмет-има
А	сел-о	време	дугме	сел-а	времен-а	дугмет-а
В	сел-о	време	дугме	сел-а	времен-а	дугмет-а
И	сел-ом	времен-ом	дугмет-ом	сел-има	времен-има	дугмет-има
Л	сел-у	времен-у	дугмет-у	сел-има	времен-има	дугмет-има

Неке именице средњег рода имају основу проширену гласовима **т** или **н**, нпр. **дугме - дугмета**, **дрво - дрвета**, **дете - детета**, **ћебе - ћебета**, **време - времена**, **раме - рамена**, **племе - племена**, **семе - семена**.

Промена именица граматичког женског рода

једнина

множина

Н	девојчиц-а	ствар	девојчиц-е	ствар-и
Г	девојчиц-е	ствар-и	девојчиц-а	ствар-и
Д	девојчиц-и	ствар-и	девојчиц-ама	ствар-има
А	девојчиц-у	ствар	девојчиц-е	ствар-и
В	девојчиц-е	ствар-и	девојчиц-е	ствар-и
И	девојчиц-ом	ствар-ју / ствар-и	девојчиц-ама	ствар-има
Л	девојчиц-и	ствар-и	девојчиц-ама	ствар-има

ВРСТЕ ИМЕНИЦА

Именице према значењу можемо поделити на:

ВЛАСТИТЕ

су посебна имена појединих бића и предмета.

- а) имена људи: *Владимир, Драгана, Маја,*
- б) имена животиња: *Џеки, Рики, Јаблан, Шарац,*
- в) географска имена: *Србија, Нови Сад, Дунав, Авала, Јапан, Нијагара,*
- г) имена небеских тела: *Земља, Сунце, Марс.*

Зато што ове именице именују поједина бића или предмете као јединке, најчешће немају множину. Понекад могу да се користе у множини, али то су изузеци као нпр. *Мораве (Западна и Јужна), Америке (Северна и Јужна).*

Властите именице се увек пишу великим словом.

ЗАЈЕДНИЧКЕ (ОПШТЕ)

су називи бића, предмета или појава са заједничким особинама. *човек, пас, цвет, столица, табла, оловка, глава, снег, ветар, ливада, планина, село.*

Ове именице имају и једину и множину. Множина може бити **правилна**: *пас - пси, цвет - цветови, жена - жене, село - села,* или **неправилна** (суплетивна) – гради се од другачије основе: *човек - људи.*

ЗБИРНЕ (КОЛЕКТИВНЕ)

означавају скуп, мноштво бића или предмета исте врсте који се схватају као једна целина: *лишће, грање, пруће, трње, цвеће, камење, јагњад, телад, деца, господа, браћа.*

Ове именице обликом једине означавају множину, нпр. *то цвеће - (од) тог цвећа - као то поље - (од) тог поља или та деца - (од) те деце - као та жена - (од) те жене.*

PLURALIA TANTUM

облицима множине означавају једину, односно појединачне предмете.

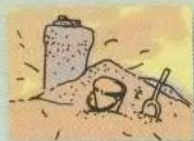
врата, наочари, панталоне, маказе, мердевине, леђа, прса, уста, Карловци

ГРАДИВНЕ

означавају неку материју или грађу у најмањој и највећој количини.

вода, земља, песак, гвожђе, дрво, со, шећер, маст, снег

Градивне именице обликом једине означавају сваку количину материје, па због тога немају облике множине. Нпр. *једна кап воде* и *пет чаша воде*; *једно зрно соли*, *десет килограма соли*.

Само онда када означавају различите врсте исте материје употребљавају се у облицима множине, нпр. **Воде** су *надошле*. *Нападали су велики **снегови***.

АПСТРАКТНЕ (МИСЛЕНЕ)

означавају апстрактне појаве, нешто неописљиво, невидљиво, нешто што се замишља или осећа.

осећања: *радост, жалост, туга, страх, брига, нада, жеља*
особине: *младост, старост, лепота, снага, брзина*

ГЛАГОЛСКЕ

означавају неку радњу, стање или збивање.

читање, певање, вожња, сеоба, спавање, старење, борба, поплава

БРОЈНЕ

означавају број мушких особа, називе оцена и неке бројеве.

тројица (три мушкарца), петорица, десеторица, двојка, петица, седмица, стотина, хиљада, милион, милијарда – имају функцију основних бројева, али се мењају по падежима као именице.

Придеви

ПРИДЕВИ су речи које означавају особину појма означеног именицом уз коју стоје. Имају облике за сва три рода, имају јединину и множину, одређени и неодређени вид, могу да се пореде (компарирају) и мењају се по падежима. Род, број и падеж придев добија од именице уз коју стоји. Та појава се зове конгруенција.

кратка сукња

мало дете

плави шешир

данашњи (час), буруће (време), ански (ган), пошкени (годно), проило (време).

РОД ПРИДЕВА

Придеви имају облике за мушки, женски и средњи род. Род придева зависи од именице уз коју стоји.

мушки род	женски род	средњи род
<i>мали дечак</i>	<i>мала девојчица</i>	<i>мало дете</i>
<i>леп капут</i>	<i>лепа хаљина</i>	<i>лепо одело</i>

БРОЈ ПРИДЕВА

Придеви имају облике за јединину и за множину. Број и род добијају од именице уз коју стоје.

јединина	множина
<i>кратак капут</i>	<i>кратки капути</i>
<i>кратка сукња</i>	<i>кратке сукње</i>
<i>кратко писмо</i>	<i>кратка писма</i>

ПРОМЕНА ПРИДЕВА

Придеви се мењају по падежима. Они су несамосталне речи па су зато у истом падежу као и именица уз коју стоје.

У ком падежу је именица у том падежу је и придев који стоји уз њу.

- Н *лепа кућа*
- Г *лепе куће*
- Д *лепој кући*
- А *лепу кућу*
- В *лепа кућо*
- И *лепом кућом*
- Л *лепој кући*

ВРСТЕ ПРИДЕВА

Придеви по свом значењу могу бити:

ОПИСНИ (КВАЛИТАТИВНИ)

означавају какав је именички појам.

добра (учитељица), леп (осмех), јак (ударац), слаб (стисак), мршав (дечак), велика (кућа), дебела (књига), мали (џемпер), кратак (капут), вредан (радник), тужан (поглед)

ПРИСВОЈНИ (ПОСЕСИВНИ)

означавају коме (чему) припада именички појам.

братов (пријатељ), другов (брат), сестрина (учитељица), мајчина (фризерка), учитељичин (разред), Маркова (лопта), Миличин (поклон)

Присвојни придеви који су настали од властитих имена, а завршавају се на *-ов, -ев, -ин*, пишу се великим словом, а они који се завршавају на *-ски, -шки, -чки*, пишу се малим словом. *Марко - Марков (шал), Урош - Урошева (јакна), Верица - Веричин (друг), Нови Сад - новосадска (тврђава), Ириг - иришки (виногради), Шабац - шабачка (регистрација)*.

ГРАДИВНИ

означавају од чега је начињен именички појам.

гвоздена (ограда), гумени (ђон), дрвени (сто), златан (сат), пластичан (држач), папирне (салвете), стаклена (чаша)

ВРЕМЕНСКИ

означавају на које се време односи појам означен именицом уз коју стоји.

данашњи (час), будуће (време), зимски (сан), поподневни (одмор), прошло (време)

МЕСНИ

означавају на које се место односи појам означен именицом уз коју стоји.

горњи (зуби), десна (рука), доњи (притисак), последњи (спрат), лево (крило), овдашњи (музичар)

ВИД ПРИДЕВА

ОДРЕЂЕНИ (ДУЖИ)

завршава се наставком **-и** у номинативу јединине мушког рода. Њиме се казује особина познатог, већ споменутог бића или предмета.

плави шешир, млади човек, лепа ауто, сиромашни старац, седи професор

НЕОДРЕЂЕНИ (КРАЋИ)

нема наставка **-и** у номинативу јединине мушког рода. Њиме се казује особина непознатог, први пут поменутог бића или предмета.

плав шешир, млад човек, леп ауто, сиромашан старац, сед професор

ПОРЕЂЕЊЕ (компарација) ПРИДЕВА

је исказивање различитог степена заступљености неке особине помоћу различитих облика.

ПОЗИТИВ

је основни облик придева.

бео, весео, врућ, храбар, леп, брз, груб, горак, смео, строг, црн

КОМПАРАТИВ

је први степен поређења којим се изражава да неко биће, ствар или појава поседује неку особину у већој мери него друго биће, ствар или појава. Гради се кад се на основу придева додају наставци *-ји, -ији, -ши*.

-ји: бељи, бржи, врући, горчи, грубљи, строжи, црњи

У компаративу са наставком *-ји* долази до јотовања.

-ији: веселији, храбрији, смелији, сланији, послушнији, марљивији, пажљивији

-ши: мекши, лакши, лепши

Помоћу наставка *-ши* гради се само компаратив придева *мек, лак, леп*.

Пореде се само описни придеви. Присвојни и градивни придеви могу да се пореде само ако имају пренесено значење (значење описних придева) нпр. *златно дете – златније дете, дрвено понашање – дрвеније понашање*.

„Неправилно“ се пореде придеви:

добар – бољи, зао – гори, мали – мањи, велик – већи

За њих кажемо да имају СУПЛАТИВНЕ облике компаратива.

СУПЕРАТИВ

је други степен поређења, којим се изражава да је нека особина заступљена у највећој могућој мери. Гради се додавањем префикса *нај-* испред облика компаратива.

најбељи, најбржи, највеселији, најврући, најгорчи, најгрубљи, најлепши, најсмелији, најстрожи, најхрабрији, најцрњи

У супрелативу је дозвољено писање удвојеног гласа *ј* у придевима који почињу тим гласом: *најјаснији, најјачи, најјужнији*.

компаратив = основа придева +

-ји: млад + ји = млађи

-ији: стар + ији = старији

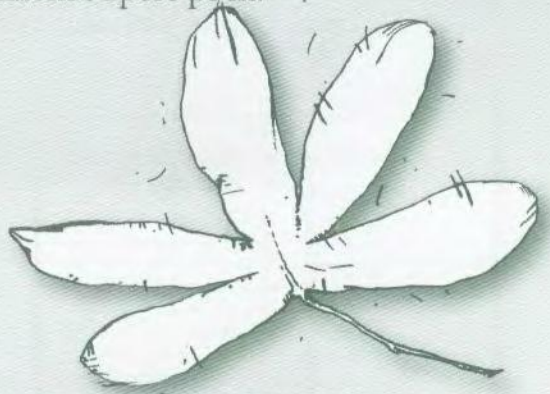
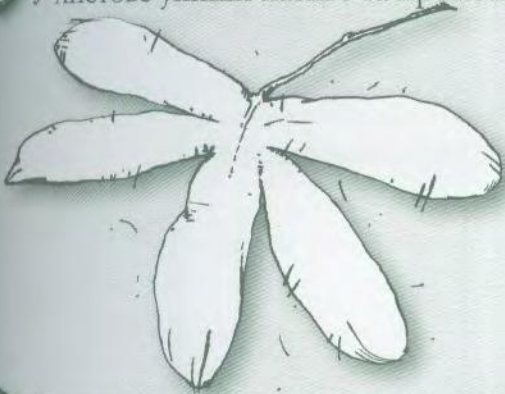
-ши: леп + ши = лепши

суперлатив = нај + компаратив: најмлађи, најстарији, најлепши

1 У листове упиши називе за променљиве и непроменљиве врсте речи.

2 У колоне упиши променљиве и непроменљиве речи из следећих реченица:
Шетња по ноћи и пењање на планину под морем једно је од најузбудљивијих места у роману. То је тамо где почиње Атлантски океан.

променљиве	непроменљиве

променљиве	непроменљиве

3 Попуни следећу табелу.

На слово	Биће	Предмет	Лично име (мушко или женско)	Име града
Н	ној	нож	Никола	Нови Сад
Б				
М				
П				

вежбе 2

jezika

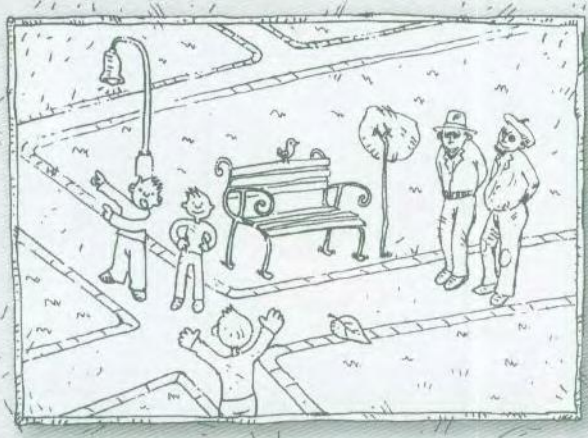
позитив
негатив
компаратив

4 Распореди наведене именице у одговарајуће колоне водећи рачуна о њиховом роду.
сто, столица, дугме, ноћ, киша, снег, дете, љуљашка, џеп, зид, раме, пета, око, папир, небо

ПРЕДЛОЗИ
УЗВИЦИ
ВЕШТИЦИ

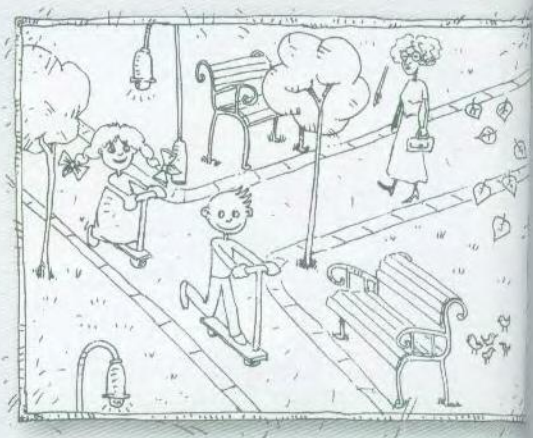
мушки род (гај)	женски род (га)	средњи род (го)
СТО		

5 Уочи разлике.

На првој слици видим:

1. једну клупу _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

На другој слици видим:

1. две клупе _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

6 Попуни празна места у табелама именицама у одговарајућем роду.

мушки род	женски род	средњи род
ован	овца	јагње
		маче
	крава	
петао		
	патка	
		лане
	слоница	
мајмун		

мушки род	женски род
учитељ	учитељица
	продавачица
водителј	
	зубарка
песник	
	лажљивица
доктор	

7 Напиши заједничке именице.

птице: *ласта, врабац, славуј, гавран, голуб, соко ...*

предмети: _____

цвеће: _____

рибе: _____

спортови: _____

обућа: _____

осећања: _____

8 Напиши градивне именице.

течности: _____

метали: _____

грађевински материјали: _____

тканине: _____

вежбе 2

ТИ жели

ЖЕНСКИ РОД

9

Попуни празна места у табели одговарајућим именицама.

ТО жели

СРЕЉНИ РОД

заједничка им. у једнини	заједничка им. у множини	збирна им.
камен	каменови	камење
грм	прстенови	
прут		цвеће
	кестенови	
трн		грожђе
	листови	

10 Разврстајте следеће именице према значењу.

Капа, село, Бојан, читање, играње, камење, камен, маказе, млеко, петица, уста, беда, милион, лепота, Авала, цвеће.

- Заједничке _____
- Властите _____
- Збирне _____
- Pluralia tantum _____
- Апстрактне _____
- Глаголске _____
- Градивне _____
- Бројне _____

11 Уз сваку задату именицу одредите номинатив множине, изведите збирну именицу и одредите која је гласовна промена у њој извршена.

камен - каменови - камење - јотовање

прут - _____

лист - _____

острво - _____

храст - _____

12 Којим све придевима можете описати човека?

лице - широко, округло, уско, лепо, ружно .....

нос - _____

уши - _____

зуби - _____

очи - _____

уста - _____

коса - _____

прсти - _____

ноге - _____

особине личности - _____

13 Додај именицама одговарајуће придеве.

	описни	присвојни	градивни
оловка	кратка	Маркова	дрвена
лопта	_____	_____	_____
прслук	_____	_____	_____
фотеља	_____	_____	_____
сат	_____	_____	_____
ташна	_____	_____	_____
патика	_____	_____	_____

14 Направи од следећих властитих именица присвојне придеве.

Србин _____ српски _____

Нови Сад _____

Новица _____

Копачник _____

Зорица _____

Душан _____

15 Од следећих именица направи придеве.

цвет - _____

лопта - _____

осећање - _____

зид - _____

глава - _____

истина - _____

кућа - _____

једнина:

16 Од следећих глагола направи придеве.

- причати - примљив
 радовати се - _____
 написати - _____
 скакутати - _____
 исправити - _____
 изветрити - _____
 гледати - _____

17 Из следећег текста препишите све придеве и одредите им врсту, род, број, падеж, вид (где може) и облик компарације.

Капетан Немова подморница Наутилус је састављена од два трупа. Зидови оба трупа начињени су од челичног лима чије су плоче личиле на велике крљушти животиња. Први је дебео најмање пет сантиметара и тежак три стотине деведесет четири тоне и девет стотина шездесет килограма. У унутрашњости је Наутилус имао и један величанствени раскошно осветљен салон. Био је то музеј од највреднијих уметничких слика из свих векова. Биле су ту и ноте највећих композитора, као и пуно природних реткости (биљке, шкољке).

Немова - присвојни, ж.р., јд., ном.

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

18 Попуните празна места у табели придевима у одговарајућем облику.

позитив	компаратив	суперлатив
мали	мањи	најмањи
јак		
висок		
зао		
строг		
горак		
лак		

19 Направите компаратив следећих придева и одредите која се гласовна промена догодила у том облику. (Код неких придева имамо две гласовне промене).

компаратив

гласовна промена

црн _____

_____

чест _____

_____

брз _____

_____

груб _____

_____

чврст _____

_____

скуп _____

_____

20 Смисли што више придева којима би могао да опишеш мост.

Описни придеви _____

Присвојни придеви _____

Градивни придеви _____

Временски придеви _____

Месни придеви _____

вежбе 2

Језик

ДАТИВ
АКУЗАТИВ
ВОКАТИВ
ИНСТРУМЕНТ
ЛОКАТИВ

не (одласк сујекта)
је припадност
је стварица и његово
је објекат
служи за дефиницију и његово
је

КОМПА
ПОД КОЈА
КОМПА
КАКО ДА ПРИ

21

Смисли рекламе за неке производе (на пример: кекс, бомбоне, жваке, сладолед или нешто друго). Користи што више придева у суперлативу.

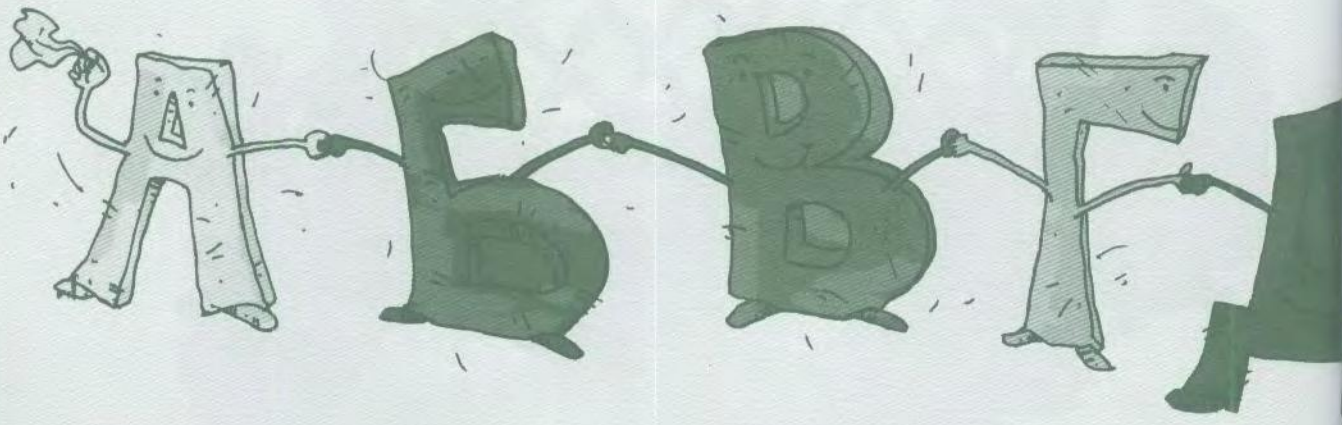

Заменице

ЗАМЕНИЦЕ су речи које упућују на бића, ствари и особине.

Могу бити:

- ИМЕНИЧКЕ
- ПРИДЕВСКЕ

ИМЕНИЧКЕ ЗАМЕНИЦЕ

су, као и именице, самосталне речи. Оне у реченици имају функцију субјекта или објекта. Деле се на **ЛИЧНЕ** и **НЕЛИЧНЕ**.

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ за 1. 2. и 3. лице у једнини и у множини

једнина	множина
1. ЈА – лице које говори	1. МИ
2. ТИ – лице коме се говори	2. ВИ
3. ОН, ОНА, ОНО – лице (предмет, појам) које није присутно, о коме се говори	3. ОНИ, ОНЕ, ОНА

У генитиву, дативу и акузативу једнине и множине личне заменице имају **ДУЖЕ** или **НАГЛАШЕНЕ** (акцентоване) облике и **КРАЋЕ** или **НЕНАГЛАШЕНЕ** (енклитичке) облике.

једнина					множина				
1. лице	2. лице	3. лице			1. лице	2. лице	3. лице		
		м. р.	ср. р.	ж. р.			м. р.	ср. р.	ж. р.
Н ја	ти	он	она	она	ми	ви	они	она	оне
Г мене, ме	тебе, те	њџга, га њџе, је			нас, нас	вас, вас	њџх, их		
Д мџни, ми	теби, ти	њџму, му њџј, јој			нама, нам	вама, вам	њџма, им		
А мене, ме	тебе, те	њџга, га, њ њџу, је, ју			нас, нас	вас, вас	њџх, их		
В -	ти	-			-	ви	-		
И мнџм(е)	тџбџм	њџм њџм			нама	вама	њџма		
Л мџни	теби	њџму њџј			нама	вама	њџма		

ЛИЧНА ЗАМЕНИЦА ЗА СВАКО ЛИЦЕ (ПОВРАТНА ЛИЧНА ЗАМЕНИЦА) **СЕБЕ, СЕ**

нема номинатив, не разликује родове и упућује на појам означен субјектом.

Ја сам **се** умила.   Ми смо **се** умили.
 Ти си **се** умио.   Ви сте **се** умили.
 Он **се** умио.   Они су **се** умили.

- Н -
- Г себе
- Д себи
- А себе, се
- В -
- И собом
- Л (о) себи

НЕЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ не разликују лица. Имају по један облик који се употребљава за сва три рода и оба броја. Могу бити:

**УПИТНЕ ЗАМЕНИЦЕ
ЗА ЛИЦА И СТВАРИ** КО? ШТА? (ШТО?)

НЕОДРЕЂЕНЕ НЕКО, НЕШТО

ОДРИЧНЕ НИКО, НИШТА

ОПШТЕ СВАКО, СВАШТА

Кад се одричне заменице употребљавају са предлозима (за, о, око, по, у...), пишу се и изговарају као две речи са предлогом између: *ни за кога, ни око чега, ни за шта, ни с ким, ни с чим, ни о чему, ни у чему, ни због чега.*

Ни за кога нисам ту.
Ни с ким се не свађам.

~~За никога~~ нисам ту.
~~Са никим~~ се не свађам.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ

имају функције атрибута или именског дела предиката и зато нису самосталне речи. Као и придеви, слажу се са именицом у роду, броју и падежу. Деле се на: **присвојне, показне, упитно-односне, неодређене, одричне и опште.**

ПРИСВОЈНЕ (ПОСЕСИВНЕ)

означавају припадање првом, другом и трећем лицу (*мој, твој, његов*), односно сваком лицу (*свој*).

једнина	множина
1.л. <i>мој, моја, моје</i>	<i>моји, моје, моја</i>
2.л. <i>твој, твоја, твоје</i>	<i>твоји, твоје, твоја</i>
3.л. <i>његов, његова, његово</i> <i>њен, њена, њено</i>	<i>његови, његове, његова</i> <i>њени, њене, њена</i>

једнина	множина
1.л. <i>наш, наша, наше</i>	<i>наши, наше, наша</i>
2.л. <i>ваш, ваша, ваше</i>	<i>ваши, ваше, ваша</i>
3.л. <i>њихов, њихова, њихово</i>	<i>њихови, њихове, њихова</i>

Присвојна заменица за свако лице *свој, -а, -е* означава припадност појму који је означен субјектом. Она истим обликом обележава припадност и 1. и 2. и 3. лицу.

Ја имам *своју* оловку.
Ти имаш *своју* оловку.
Он има *своју* оловку.

Ја имам ~~моју~~ оловку.
Ти имаш ~~твоју~~ оловку.
Он има ~~његову~~ оловку.

Облици присвојне заменице *свој* су: *свој, своја, своје; своји, своје, своја.*

ПОКАЗНЕ (ДЕМОНСТРАТИВНЕ) ЗАМЕНИЦЕ

упућују на:

лица и предмете

овај, ова, ово; ови, ове, ова
тај, та, то; ти, те, та
онај, она, оно; они, оне, она

особине

каквоћу: *овакав, оваква, овакво; овакви, овакве, оваква*
такав, таква, такво; такви, такве, таква
онакав, онаква, онакво; онакви, онакве, онаква

количину: *оволики, оволика, оволико; оволики, оволике, оволика*
толики, толика, толико; толики, толике, толика
онолики, онолика, онолико; онолики, онолике, онолика

УПИТНО-ОДНОСНЕ ЗАМЕНИЦЕ

се употребљавају у упитним и у односним реченицама.

У упитним реченицама њима се пита:

- за **бића и предмете**: *који, која, које; који, које, која;*
- за **особине појмова по количини**: *колики, колика, колико; колики, колике, колика;*
- за **особине појмова по квалитету**: *какав, каква, какво; какви, какве, каква;*
- за **припадност**: *чији, чија, чије; чији, чије, чија.*

У односним реченицама ове заменице имају функцију везника:

Видела сам хаљину која ми се свиђа.

НЕОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ

упућују на неодређене појмове. Оне могу бити:

- за **бића и предмете**: *неки, нека, неко; неки, неке, нека;*
- за **особину појмова по квалитету**: *некакав, некаква, некакво; некакви, некакве, некаква;*
- за **особину појмова по количини**: *неколик, неколика, неколико; неколики, неколике, неколика;*
- за **припадност**: *нечији, нечија, нечије; нечији, нечије, нечија.*

ОДРИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

упућују на одрицање именичког појма (који одређују). Оне могу бити:

- за **бића и предмете**: *никоји, никоја, никоје; никоји, никоје, никоја;*
- за **квалитет**: *никакав, никаква, никакво; никакви, никакве, никаква;*
- за **припадност**: *ничији, ничија, ничије; ничији, ничије, ничија.*

ОПШТЕ или ОДРЕЂЕНЕ ЗАМЕНИЦЕ

упућују на сва бића или предмете на које се помишља. Оне могу бити:

- за **бића и предмете**: *сваки, свака, свако; сваки, сваке, свака;*
- за **особину**: *свакакав, свакаква, свакакво; свакакви, свакакве, свакаква;*
- за **припадност**: *свачији, свачија, свачије; свачији, свачије, свачија.*

Опште придевске заменице су: *ма који, било који, који год, ма какав, било какав, какав год, ма колики, ма чији.*

Лична заменица **ВИ** је заменица за 2. лице множине. Њу употребљавамо и када се обраћамо једној особи којој желимо да укажемо нарочито поштовање. Тада ову заменицу пишемо великим почетним словом **Ви**.

Драга учитељице, желим Вам срећну Нову, 2003. годину.

Бројеви

БРОЈЕВИ означавају колико тачно има нечега што је означено именицом уз коју стоје.

Деле се на:

- ОСНОВНЕ
- РЕДНЕ
- ЗБИРНЕ

ОСНОВНИ (ГЛАВНИ)

бројеви казују колико има тачно бића или ствари. Бројеви *један, два, три и четири* су променљиви, мењају се по падежима: *један дечак, једног(а) дечака; две сестре, двеју сестара.* Бројеви *од пет* па надаље су непроменљиви: *пет птица, десет дана.* Бројеви *стотина, хиљада, милион и милијарда* су бројеви само по својој функцији, а по форми су именице па их зато зовемо **бројним именицама**: *стотина година, милион разлога.*

РЕДНИ

бројеви означавају у коме се реду налази неко или нешто: *други дан, пети разред, шеста година, осмо дете, дванаести спрат.*

ЗБИРНИ

бројеви означавају тачан број појмова у одређеном збиру. Обично стоје уз збирне именице којима се означавају млада бића или бића различитог пола: *двоје деце, четворо јагњади, шесторо прасади, седморо ученика, осморо младих, десеторо људи.*

Од збирних бројева су изведене **бројне именице**: *двојица, десеторица, осморица* које означавају скуп мушких лица.

Вишечлани бројеви (основни, редни и збирни) пишу се одвојено са везником *и* или без њега: *двадесет (и) пет, сто тридесет (и) два, четиристо шездесет (и) седам.*

Именичке и придевске изведенице од вишечланих бројева пишу се састављено: *десетогодишњица, двадесетпетогодишњак, двадесетдвојка, петнаестодневни.*

четири - четрнаест - четрдесет - четиристо !!!
шест - шеснаест - шездесет - шестсто !!!

Бројеви могу да се бележе **арапским** (1,2,3 ...) и **римским** цифрама (I, II, III ...). Иза **редних бројева** написаних арапским цифрама ставља се тачка, а ако је редни број написан римским цифрама, тачка се не ставља. Датум исправно можемо написати на неколико различитих начина:

16. 10. 2002.
16. X 2002. год.
16. октобар 2002. године

Пише се:

четири - четрнаест - четрдесет - четиристо !!!
шест - шеснаест - шездесет - шестсто !!!

Обрати пажњу на писање следећих бројева:

правилно	неправилно
четири	четир, четр
шест	шес
једанаест	једанајест
дванаест	дванајест
тринаест	тринајест
четрнаест	четрнајест
петнаест	петнајест
шеснаест	шеснајест
седамнаест	седамнајест

правилно	неправилно
осамнаест	осамнејст
деветнаест	деветнест
двадесет	дваест
тридесет	тријест
четрдесет	четрес
шездесет	шесет
триста	тристо
четиристо	четристо, четрсто
шестсто	шесто

Глаголи

ГЛАГОЛИ су речи које означавају неку радњу, стање или збивање. Мењају се по лицима, имају јединину и множину.

радња: *писати, читати, радити,*
стање: *спавати, мислити, венути*
збивање: *севати, грмети, сванути*

јединина	множина
1. ја читам	1. ми читамо
2. ти читаш	2. ви читате
3. он чита	3. они читају

ГЛАГОЛИ ПРЕМА ТРАЈАЊУ РАДЊЕ – ВИД ГЛАГОЛА

НЕСВРШЕНИ

су они глаголи чија радња може дуго, неограничено да траје.

- ▶ **ТРАЈНИ** означавају да радња траје без прекида неко време:
јести, спавати, читати, писати, пливати, скакати, гледати.
- ▶ **УЧЕСТАЛИ** означавају несвршену радњу која се више пута понавља:
скакутати, куцкати, облетати, претрчавати, препливати.

СВРШЕНИ

су они глаголи чија радња траје врло кратко, готово у једном тренутку.

- ▶ **ТРЕНУТНО-СВРШЕНИ** означавају целовиту радњу ограничену на један тренутак:
сести, пасти, скочити, погледати, пући, рећи.
- ▶ **ПОЧЕТНО-СВРШЕНИ** означавају свршени почетак глаголске радње:
запевати, заплакати, залајати, проговорити, поћи, потрчати.
- ▶ **ЗАВРШНО-СВРШЕНИ** означавају завршетак неке радње.
прочитати, завршити, нахранити, написати, долетети, дотрчати.

несвршени	свршени
<i>јести</i>	<i>појести</i>
<i>читати</i>	<i>прочитати</i>
<i>седети</i>	<i>сести</i>

несвршени	свршени
<i>писати</i>	<i>написати</i>
<i>скакати</i>	<i>скочити</i>
<i>пливати</i>	<i>допливати</i>

ДВОВИДСКИ

су они глаголи који имају само један облик, а у зависности од контекста су свршени или несвршени: *доручковати, ручати, вечерати, телефонирати, чути, видети.*

ГЛАГОЛИ ПРЕМА ПРЕДМЕТУ РАДЊЕ РОД ГЛАГОЛА

ПРЕЛАЗНИ (ТРАНЗИТИВНИ)

су они глаголи који се допуњавају правим објектом: читати књигу, гледати филм, писати писмо, радити домаћи задатак.

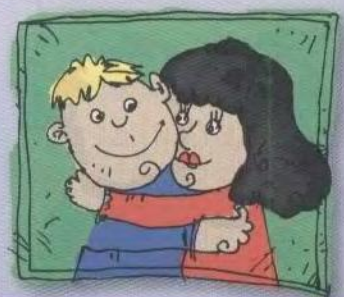
НЕПРЕЛАЗАНИ

су они глаголи уз које не може да стоји објекат: спавати, ходати, расти, цветати, плакати, лежати, летети.

ПОВРАТНИ

су они глаголи који уз себе имају реч *СЕ*.
Они могу бити:

- ▶ ПРАВИ ПОВРАТНИ - ако субјекат стварно врши радњу на самом себи. Код њих је *СЕ* повратна заменица која може бити замењена пуним обликом *СЕБЕ*: чешља се → чешља себе, чешати се, умивати се, облачити се, обувати се.
- ▶ НЕПРАВИ ПОВРАТНИ - углавном означавају стања: смејати се, шалити се, дићи се, обрадовати се, наљутити се, чудити се, црвенети се. Код њих реч *СЕ* не можемо заменити дужим обликом *СЕБЕ*.
- ▶ УЗАЈАМНО-ПОВРАТНИ - означавају радњу коју два или више субјекта врше узајамно један на другом: руковати се, грудвати се, свађати се, грлити се, љубити се, спријатељити се. И код њих реч *СЕ* не можемо заменити дужим обликом *СЕБЕ*.

ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

Сви глаголски облици се граде од **ИНФИНИТИВНЕ** или од **ПРЕЗЕНТСКЕ** основе.

ИНФИНИТИВНА ОСНОВА

се добија:

- а) од глагола који се у инфинитиву завшавају на **-ти** одбијањем наставка: **ради-ти, пева-ти, скака-ти, чита-ти,**
- б) од глагола који се у инфинитиву завшавају на **-ћи** и **-сти**, одбијањем наставка **-ох** за 1. лице једнине аориста: **рећи : рек-ох, пећи : пек-ох, ићи : ид-ох, сећи : сек-ох, плести : плет-ох, сести : сед-ох.**

ПРЕЗЕНТСКА ОСНОВА

се добија одбијањем наставка **-мо** за 1. лице множине презента: **ради-мо, пече-мо, плете-мо, носи-мо.**

Глаголски облици могу бити **ПРОСТИ** и **СЛОЖЕНИ**.

ПРОСТИ

се граде од глаголске основе (инфинитивне или презентске) и наставака. То су: инфинитив, презент, аорист, имперфекат, императив, глаголски прилог садашњи, глаголски прилог прошли, глаголски придев радни и глаголски придев трпни.

СЛОЖЕНИ

се граде од помоћног глагола у личном глаголском облику и од одговарајућег глаголског придева или инфинитива. Сложени су: перфекат, плусквамперфекат, футур I, футур II, потенцијал.

ПОМОЋНИ ГЛАГОЛИ

Помоћни глаголи служе за грађење сложених глаголских облика. Краћи облици помоћних глагола зову се ЕНКЛИТИЧКИ облици.

ЈЕСАМ

презент: *јесам, сам*

ХТЕТИ

презент: *хоћу, ћу*

БИТИ

презент: *будем*

ПРОМЕНА ПОМОЋНИХ ГЛАГОЛА

ЈЕСАМ

има само облике презента

једнина	множина
1. <i>јесам, сам</i>	1. <i>јесмо, смо</i>
2. <i>јеси, си</i>	2. <i>јесте, сте</i>
3. <i>јесте, је</i>	3. <i>јесу, су</i>

БИТИ

има све облике осим трпног глаголског придева

презент	аорист	имперфекат	императив	инфинитив: <i>бити</i>
1. <i>будем</i>	1. <i>бих</i>	1. <i>бејах, бех</i>	1. -	глаголски прилог садашњи: <i>будући</i>
2. <i>будеш</i>	2. <i>би</i>	2. <i>бејаше, беше</i>	2. <i>буди</i>	глаголски прилог прошли: <i>бивши</i>
3. <i>буде</i>	3. <i>би</i>	3. <i>бејаше, беше</i>	3. <i>(нека буде)</i>	радни глаголски придев: <i>био, била, било</i> <i>били, биле, била</i>
1. <i>будемо</i>	1. <i>бисмо</i>	1. <i>бејасмо, бесмо</i>	1. <i>будимо</i>	
2. <i>будете</i>	2. <i>бисте</i>	2. <i>бејасте, бесте</i>	2. <i>будите</i>	
3. <i>буду</i>	3. <i>бише</i>	3. <i>бејаху, беху</i>	3. <i>(нека буду)</i>	

ХТЕТИ

има све облике осим трпног глаголског придева

презент	аорист	имперфекат	императив	инфинитив: <i>бити</i>
1. <i>хоћу, ћу</i>	1. <i>хтех, хтедох</i>	1. <i>хоћах</i>	1. -	глаголски прилог садашњи: <i>хотећи</i>
2. <i>хоћеш, ћеш</i>	2. <i>хте, хтеде</i>	2. <i>хоћаше</i>	2. <i>хтедни</i>	глаголски прилог прошли: <i>хтевши</i>
3. <i>хоће, ће</i>	3. <i>хте, хтеде</i>	3. <i>хоћаше</i>	3. <i>(нека хоће)</i>	радни глаголски придев: <i>хтео, хтела, хтело,</i> <i>хтели, хтеле, хтела</i>
1. <i>хоћемо, ћемо</i>	1. <i>хтесмо, хтедосмо</i>	1. <i>хоћасмо</i>	1. <i>хтеднимо</i>	
2. <i>хоћете, ћете</i>	2. <i>хтесте, хтедосте</i>	2. <i>хоћасте</i>	2. <i>хтедните</i>	
3. <i>хоће, ће</i>	3. <i>хтеше, хтедоше</i>	3. <i>хоћаху</i>	3. <i>(нека хоће)</i>	

Сви глаголски облици могу да се поделе на ЛИЧНЕ и НЕЛИЧНЕ.

ЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

су они који разликују лица (1, 2, и 3. лице јединине и множине). Они се деле на две групе у: ГЛАГОЛСКА ВРЕМЕНА и ГЛАГОЛСКЕ НАЧИНЕ.

ГЛАГОЛСКА ВРЕМЕНА

ПРЕЗЕНТ

садашње време, означава радњу која се догађа у тренутку говора, тј. у садашњости.

Гради се од презентске основе и наставака:

1. -м, 2. -ш, 3. - , 1. -мо, 2. -те, 3. -е, -ју, -у

1. ради-м	1. ради-мо
2. ради-ш	2. ради-те
3. ради-	3. рад-е, пева-ју, пиш-у

АОРИСТ

прошло свршено време, означава радњу која се завршила пре тренутка говора.

Гради се од инфинитивне основе и наставака:

а) кад се основа завршава на самогласник наставци су:

1. -х	1. -смо	1. погледа-х	1. погледа-смо
2. -	2. -сте	2. погледа-	2. погледа-сте
3. -	3. -ше	3. погледа-	3. погледа-ше

б) кад се основа завршава на сугласник наставци су:

1. -ох	1. -осмо	1. пад-ох	1. пад-осмо
2. -е	2. -осте	2. пад-е	2. пад-осте
3. -е	3. -оше	3. пад-е	3. пад-оше

Аорист се најчешће гради од свршених глагола а врло ретко од несвршених.

ПЕРФЕКАТ

прошло време, означава радњу која је вршена у прошлости. Гради се од краћег облика презента помоћног глагола јесам и радног глаголског придева.

1. ја сам учио	1. ми смо учили
2. ти си учио	2. ви сте учили
3. он је учио	3. они су учили
она је учила	оне су училе
оно је учило	она су учила

ИМПЕРФЕКАТ

прошло несвршено време, означава радњу која се вршила у прошлости, напоредо с неком другом прошлом радњом. Гради се од несвршених глагола. Добијамо га од презентске основе одбијањем њеног крајњег самогласника или од инфинитивне основе и наставака:

1. -ијах	1. -ијасмо	1. трес-ијах	1. трес-ијасмо
2. -ијаше	2. -ијасте	2. трес-ијаше	2. трес-ијасте
3. -ијаше	3. -ијаху	3. трес-ијаше	3. трес-ијаху
1. -јах	1. -јасмо	1. жив-јах>живљах	1. живљасмо
2. -јаше	2. -јасте	2. жив-јаше>живљаше	2. живљасте
3. -јаше	3. -јаху	3. жив-јаше>живљаше	3. живљаху
1. -ах	1. -асмо	1. чит-ах	1. чит-асмо
2. -аше	2. -асте	2. чит-аше	2. чит-асте
3. -аше	3. -аху	3. чит-аше	3. чит-аху

ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

давно прошло време, означава радњу која се вршила у прошлости пре неке друге прошле радње. Гради се од:

- а) перфекта помоћног глагола **бити** и радног глаголског придева
 б) имперфекта помоћног глагола **бити** и радног глаголског придева.

- а) 1. био сам пао   1. били смо пали
 2. био си пао   2. били сте пали
 3. био је пао   3. били су пали

- б) 1. бејаш (бех) пао   1. бејасмо (бесмо) пали
 2. бејаше (беше) пао   2. бејасте (бесте) пали
 3. бејаше (беше) пао   3. бејашу (беху) пали

ФУТУР I

будуће време, означава радњу која ће се догодити у будућности, после тренутка говора. Гради се од краћег облика презента помоћног глагола **хтети** и инфинитива. Може бити прост и сложен. Од глагола који се у инфинитиву завршавају на **-ћи** не може да се гради прост футур.

1. ја ћу радити; радићу   1. ми ћемо радити; радићемо
 2. ти ћеш радити; радићеш   2. ви ћете радити; радићете
 3. он ће радити; радиће   3. они ће радити; радиће

1. ја ћу сећи; сећи ћу   1. ми ћемо сећи; сећи ћемо
 2. ти ћеш сећи; сећи ћеш   2. ви ћете сећи; сећи ћете
 3. он ће сећи; сећи ће   3. они ће сећи; сећи ће

ФУТУР II

предбудуће време, означава радњу која ће се догодити у будућности пре неке друге будуће радње. Гради се од презента помоћног глагола **бити** и радног глаголског придева глагола који се мења.

1. будем писао   1. будемо писали
 2. будеш писао   2. будете писали
 3. буде писао   3. буду писали

ГЛАГОЛСКИ НАЧИНИ

Означавају став говорног лица према још нествареној радњи.

ИМПЕРАТИВ

заповедни начин, изриче жељу или заповест да неко изврши неку радњу.

Гради се од облика 3. лица множине презента, одбацавањем његовог наставка и додавањем наставка за облик и лице: 1. - 2. **-и, -ј**, 3. -, 1. **-имо, -јмо**, 2. **-ите, -јте**, 3. -
 Императив има облике само за 2. лице једнине и 1. и 2. лице множине. За 3. лице се у функцији императива употребљава конструкција од речце **нека** и глагола у презенту у 3. лицу једнине или множине.

1. - , -   1. пиш-имо, пева-јмо
 2. пиш-и, пева-ј   2. пиш-ите, пева-јте
 3. (нека пише)   3. (нека пишу)

ПОТЕНЦИЈАЛ

могући начин, казује могућности, услове и жеље за вршење неке радње. Гради се од аориста помоћног глагола **бити** и радног глаголског придева.

1. ја бих писао   1. ми бисмо писали
 2. ти би писао   2. ви бисте писали
 3. он би писао   3. они би писали

НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

су они који немају облике за лица. То су:

ИНФИНИТИВ

неодређени глаголски облик који само именује радњу, а не говори које је лице врши ни време када се она догађа. Инфинитив се завршава на *-ти* и *-ћи*.

радити, певати, скакати, читати, пећи, рећи, сећи, ићи

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

гради се од инфинитивне основе и наставака *-о, -ла, -ло; -ли, -ле, -ла*. Има посебне облике за род и број а нема облике за лица. Служи за грађење сложених глаголских облика.

*радио, радила, радило, радили, радиле, радила;
пекао, пекла, пекло, пекли, пекле, пекла*

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

означава да се на некоме или нечему вршила или извршила нека радња, тј. да неко трпи вршење радње. Гради се од инфинитивне или презентске основе прелазних глагола и наставака: *-н, -на, -но, -ни, -не, -на; -ен, -ена, -ено, -ени, -ена* (уз јотовање претходног сугласника код неких глагола) или *-т, -та, -то, -ти, -те, -та*. Има посебне облике за сва три рода у једнини и у множини. Служи за грађење сложених глаголских облика.

*нацртан, нацртана, нацртано, нацртани, нацртане, нацртана;
срушен, срушена, срушено, срушени, срушене, срушена;
забринут, забринута, забринуто, забринути, забринуте, забринута*

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

Означава радњу која се врши у исто време кад и нека друга радња. Гради се од пуног облика трећег лице множине презента и наставака *-ћи*. Гради се од несвршених глагола.

пишу-ћи, раде-ћи, трче-ћи, гледају-ћи, играју-ћи

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ

Означава радњу која се извршила пре неке друге радње. Гради се од инфинитивне основе и наставка *-вши, -в*. Најчешће се гради од свршених глагола.

*крону-вши/крону-в, махну-вши/махну-в, чу-вши/чу-в,
отиша-вши/отиша-в, погледа-вши/погледа-в*

ОБЛИЦИ ПАСИВА (трпно стање)

Глаголи у нашем језику могу бити у радном стању – АКТИВУ и у трпном стању – ПАСИВУ. Глаголи у активу означавају да је реченични субјекат вршилац глаголске радње, а у пасиву да се на субјекту врши радња, тј. да он трпи радњу. Облици пасива се граде само од прелазних (транзитивних) глагола.

Од трпног глаголског придева и облика помоћних глагола БИТИ и ЈЕСАМ се граде:

- ▶ ИНФИНИТИВ *бити награђен*
- ▶ ПЕРФЕКАТ *награђен сам*
- ▶ ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ *био сам (или бејох) награђен, бејох био награђен*
- ▶ ФУТУР I *бићу награђен*
- ▶ ФУТУР II *(кад) будем награђен*
- ▶ ИМПЕРФЕКАТ *бејох награђен*
- ▶ ИМПЕРАТИВ *буди награђен*
- ▶ ПОТЕНЦИЈАЛ *био бих награђен*
- ▶ АОРИСТ *бих награђен*

Од трпног глаголског придева и облика глаголских прилога помоћног глагола БИТИ се граде:

- ▶ ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ *будући награђен*
- ▶ ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ *бивши награђен*

Од глагола у активном облику и повратне речце се гради

- ▶ ПРЕЗЕНТ *чита се, ради се, слуша се*

Речцу НЕ уз глаголе треба писати одвојено: *не славам, не возим, не пишем, не слушам...*
Изузетак су глаголи: *нећу, немој, немам.*

Непроменљиве врсте речи

ПРИЛОЗИ

стоје обично уз глаголе и казују место, време, начин, узрок или количину вршења радње. Могу стајати и уз придеве (**веома** леп, **сувише** досадан), друге прилоге (**врло** радо, **веома** успешно) и именице (**много** деце, **мало** соли).

Прилози су непроменљиве речи али неки од њих могу да се пореде (компарирају). То су најчешће прилози за начин који имају исти облик као и придеви средњег рода: **лепо** пева, **лепше** пева, **најлепше** пева.

Лепо дете **лепо** пева.
придев   прилог

Мало дете **мало** једе.
придев   прилог

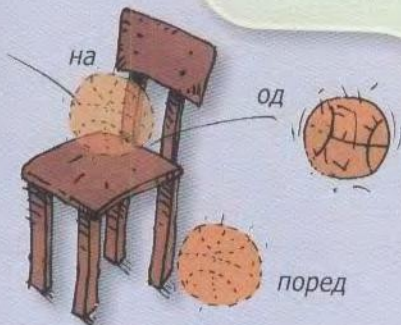
Прилози се деле на прилоге за:

- ▶ **МЕСТО**   овде, онде, лево, десно, напред, позади, близу, далеко, овамо, тамо
- ▶ **ВРЕМЕ**   одмах, данас, јуче, сутра, некада, никада, летос, ујутру, већ, тек
- ▶ **НАЧИН**   споро, лако, брзо, лепо, овако, сложно
- ▶ **КОЛИЧИНУ**   мало, много, доста, пуно, још, онолико
- ▶ **УЗРОК**   зато, стога

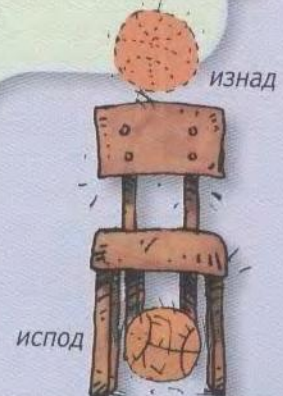
ПРЕДЛОЗИ

показују односе између предмета и појава. Стоје испред именица и заменица које се налазе у одређеном падежу. Могу да означавају **просторне**, **временске**, **узрочне** и разне друге односе.

под, код, у, на, о, по, низ, уз, са, иза, од, до, по, пред, над, поред, између, после, пре, у, након, око, кроз, због, услед, из, ради, за, са

Чекам те **пред** кућом.
Учим **после** школе.
Због кише нисам стигао на време.
Идем на Копаоник **ради** скијања.
Виши сам **од** брата.
Идем у школу **са** другарицом.

ВЕЗНИЦИ

су речи помоћу којих повезујемо речи и реченице. Они могу бити:

- ▶ **НАПОРЕДНИ** — САСТАВНИ: *и, па, те, ни, нити*
— РАСТАВНИ: *или*
— СУПРОТНИ: *а, али, но, него, већ*
- ▶ **ЗАВИСНИ** *да, мада, иако, чим, док, уколико*

Јова и Ана

УЗВИЦИ

су поједини гласови или скупови гласова који означавају **нагла** и **јака** осећања или **расположења**.

Иза узвика се у писању обично ставља запета или узвичник.

Јој! Ух! Јао! Ај! Ој! Еј! Ах! Дум! Трас! Ура! Хеј! Шиц! Пис! Иш!

РЕЧЦЕ

су речи којима се исказује лични став, гледиште, убеђење или расположење лица које говори према ономе о чему говори. Оне могу бити:

- ▶ **ПОТВРДНЕ** *да, заиста, збиља, наравно, свакако*
- ▶ **ОДРИЧНЕ** *не, нипошто, никако*
- ▶ **УПИТНЕ** *да ли, ли, зар*
- ▶ **ПОКАЗНЕ** *ево, ето, ено*
- ▶ **ЗА СУМЊУ И ПРЕТПОСТАВКУ** *можда, ваљда, вероватно*
- ▶ **ЗА ПОСЕБНО ИСТИЦАЊЕ** *баш, управо, бар, пак, само, једино, чак*
- ▶ **ЗА НАРЕЂИВАЊЕ** *хајде, нека*
- ▶ **ЗА ЗАКЉУЧИВАЊЕ** *дакле, према томе*

Грађење речи (творба)

Грађење (творба) речи проучава стварање нових речи. У творби речи учествују творбене основе речи, префикси и суфикси.

КОРЕН

је најмањи значењски део речи које се даље не може делити. Он је заједнички свим сродним речима било које врсте или облика. Корен је носилац основног значења речи.

пис-: пис-ати, пис-ар, пис-мо, пис-ац, пис-мен
кућ-: кућ-а, кућ-ица, кућ-иште, кућ-ни
глав-: глав-а, глав-ица, глав-урда
зуб-: зуб-ар, зуб-арка, над-зуб-ни

ОСНОВА

је онај део речи од ког је изведена нека реч. Основа служи за даље извођење нових речи. Корен и основа се често подударају. За именицу **зид-ар** и корен и основа је **зид-**, али за именицу **зидарски** корен је **зид-**, а основа је **зидар-**.

зид-ар, **зидар-ски**, **под-зидати**
слик-а, **слик-ар**, **сликар-ски**, **сликар-ка**

СУФИКСИ

су НАСТАВЦИ ЗА ТВОРБУ РЕЧИ. Служе за стварање нових речи, стоје увек иза творбене основе, на крају речи и мењају јој значење.

слик-ар, **сликар-ка**, **сликар-ски**
купус-ара, **купус-ина**, **купус-иште**

зуб

аст
ар
ат
ац
ало
ић
ни

Помоћу суфикса речи добијају нова значења.
На пример:

суфикс **-ица** означава **деминутиве** (умањенице): **кућ-ица**, **соб-ица**, **лопт-ица**, **глав-ица**, **птич-ица**

суфикси **-ерда**, **-урда**, **-етина** означавају **аугментативе** (увећанице) или речи са погрдним значењем: **кућ-ерда**, **глав-урда**, **кућ-етина**

суфикси **-ар**, **-ач**, **-лац** означавају **мушкарца - вршиоца радње**: **слик-ар**, **соб-ар**, **птич-ар**, **зуб-ар**;
пев-ач, **извиђ-ач**, **коп-ач**;
слуша-лац, **гледа-лац**, **чита-лац**

суфикс **-ка** означава **жену - вршиоца радње**: **сликар-ка**, **зубар-ка**, **професор-ка**

суфикс **-лица** означава **предмет за вршење неке радње**: **буши-лица**, **чачка-лица**, **прска-лица**,

суфикс **-ница** означава **место или просторију**: **ковач-ница**, **пив-ница**, **учио-ница**, **прао-ница**.

Међутим, суфикси најчешће нису једнозначни. На пример речи са суфиксом - **ача** могу да имају разна значења:

лозов-**ача** – врста пића,
глуп-**ача** – женска особа,
краст-**ача** – врста жабе.

Суфиксе треба разликовати од наставака за облик (граматичких наставака). Граматички наставци означавају промену облика једне речи: **лопт-а**, **лопт-и**, а суфикси учествују у грђењу нове речи: **лопт-аст**, **лопт-ица**.

▶ НАСТАВЦИ ЗА ОБЛИК

(ГРАМАТИЧКИ НАСТАВЦИ) служе за исказивање различитих граматичких облика једне речи. Они не мењају њено значење па зато и не учествују у творби речи.

књиг-**а**, књиг-**ом**, књиг-**е**,
леп-**а**, леп-**о**, леп-**им**,
говори-**ти**, говори-**мо**, говори-**ла**

▶ ПРЕФИКСИ

су они делови речи који стоје испред творбене основе.

не-човек, **пра**-шума, **пра**-деда, **до**-градити,
до-говорити, **под**-метнути, **из**-говорити, **про**-копати.

до
из
од
пре
про
с
у

трчати

По свом саставу (творби) речи могу бити:

▶ НЕТВОРБЕНЕ

(просте, основне, неизведене) су оне речи које нису настале од неких других речи. Због тога њих не можемо делити на мење делове који имају неко значење.

пас, дан, зуб, син, ја, ти, плав, добар,
рећи, ићи, два, пет, од, из, па, ни

▶ ТВОРБЕНЕ

су оне речи настале комбинацијом творбених елемената помоћу неког поступка за творбу речи.

зубар, синчић, предобар,
порећи, дангубити, кишобран

ОСНОВНИ ПОСТУПЦИ ТВОРБЕ РЕЧИ

СУФИКСАЦИЈА

је грађење речи додавањем суфикса на творбену основу речи.

*риб-ар, пис-ац, учи-тељ,
дрв-ара, пив-ара, шљунк-ара,
клиза-љка, каза-љка, пишта-љка*

ПРЕФИКСАЦИЈА

је грађење речи додавањем префикса на творбену основу речи.

*по-велик, о-мален, на-глув,
пре-писати, из-говорити, до-ставити,
не-човек, пра-шума, пред-знак*

СЛАГАЊЕ

је грађење сложених речи – **сложеница**, спајањем двеју или више речи или њихових творбених основа. Између првог и другог дела сложенице најчешће се налази спојни вокал -о:

стихотворац, водопад, риболовац, глувонем.

Сложенице могу бити и без спојног вокала: *чувар-кућа, дуван-кеса, дан-губити.*

ПОЛУСЛОЖЕНИЦЕ

се пишу са цртицом. Настају ако приликом слагања две речи обе задрже свој акценат. Први део полусложенице се не мења по падежима.

*видео-рекордер; два видео-рекордера
кино-сала; у кино-сали
топ-листа; на топ-листама*

КОМБИНОВАНА ТВОРБА

а) **префиксално-суфиксална** творба настаје поступком истовремене префиксације и суфиксације: *до-врат-ак, пре-град-ак,*

б) **сложено-суфиксална** творба настаје истовременим деловањем слагања и суфиксације: *рук-о-љуб-ац, оч-е-вид-ац, црвен-пер-ка, зло-памти-ло.*

ТВОРБА ПРЕТВАРАЊЕМ

настаје када једна врста речи прелази у другу. На тај начин неке именице настају од придева: *млада* (у значењу невеста) добијена је поименичавањем придева *млад, -а, -о;*

и неки придеви настају од глагола:

светлећа (реклама) – добијено од глаголског прилога садашњег,

оболели (људи) – добијено од радног глаголског придева,

повезане (књиге) – добијено од трпног глаголског придева.

ЗНАЧЕЊСКИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ РЕЧИ СИНОНИМИ, ХОМОНИМИ, АНТОНИМИ

Речи могу да ступају у разноврсне односе. Постоје:

СИНОНИМИ

- то су речи које имају исто или веома слично значење.

*храбар - одважан, хладан - леден, домовина - отаџбина,
ђак - ученик, трчати - јурити, играти - плесати*

ХОМОНИМИ

- то су речи које имају исти гласовни склоп а различита значења.

*коса - власи на глави и коса - оруђе којим се коси
бор - врста црногоричног дрвета и бор - хемијски елеменат
иступити - начинити тупим и иступити - изаћи из каквог реда, организације*

АНТОНИМИ

- то су речи које имају супротна значења.

*црн - бео, смешан - тужан, висок - низак,
пријатељ - непријатељ, дан - ноћ,
доћи - отићи, сести - устати, купити - продати*

1 Подвуци заменице у следећим реченицама и одредите којој врсти припадају.

1. Свако нек пронађе свога пара.
2. Нико нека се не помера.
3. Кога нема без њега се може.
4. Ко је дошао?

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

2 Из следећег текста издвој заменице и наведи којој врсти припадају.

Погледај овај океан, господине професоре, зар није као жив? И он има своје гневове и своје нежности. Јуче је спавао, као и ми, а ево га где се сад буди после прославане ноћи. Занимљиво је пратити кретање његовог организма. Он има пулс, артерије, своја грчења, и потпуно дајем право ономе који је у њему открио прави крвоток, као што је крвоток животиње.

овај - показна заменица

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3 Допуни следеће реченице одричним заменицама нико, ништа у одговарајућем облику, користећи предлог из заграде.

- Данас ни за кога нисам ту. (за)
- Немој ми _____ говорити. (о)
- Ја се на тебе _____ не љутим. (због)
- Нисмо се _____ сложили. (у)
- Ана није могла _____ да разговара. (са)
- Ми се _____ не свађамо. (око)
- Нисам _____ добила поклон. (од)

вежбе 3

4 Препиши правилно следеће реченице:

Сваки ученик мора да чува његове ствари.

Ја ћу понети моју торбу, а ти понеси твоју.

Ви нисте урадили ваше домаће задатке, а ми наше јесмо.

Нећу да разговарам са никим.

Од никога нисам добила честитку за рођендан.

5 Напиши на три различита начина датум свог рођења.

1. _____
2. _____
3. _____

6 Напиши словима следеће бројеве:

4 _____	11. _____
14 _____	500 _____
18 _____	600 _____
60 _____	123. _____
72 _____	964 _____

7 Из следећих реченица препиши бројеве и одреди којој врсти припадају.

Марко је до сада ишао на такмичење из математике пет пута. На свом петом такмичењу био је први и освојио један пехар и једну књигу. Друга је била Маја, његова другарица из зграде, а треће место су поделили двоје ученика из шестог разреда. Троје његових најбољих другара су му честитали, а родитељи и његове две сестре су му код куће направили леп дочек.

ПЕТ - основни број

---

8 Попуни табелу тако да на празно место упишеш одговарајући вид задатог глагола.

несвршени	свршени
гледати	погледати
читати	
	размислити
пећи	
	скочити
радити	
	пасти
спавати	
	сакрити
венути	
	доћи
купати	
	помоћи
седати	
	изаћи

9 Упиши следеће глаголе у одговарајућа места у табели:

писати, сећи, летети, грудвати се, свирати, скочити, намргодити се, ходати, посадити, васпитати, смејати се, спавати, сањати, обући се, водити, чудити се, дрхтати.

прелазни глаголи	непрелазни глаголи	повратни глаголи
писати		

10 Којој групи повратних глагола припадају следећи глаголи: умити се, замислити се, наљутити се, спријатељити се, венчати се, обући се, навићи се, насмејати се, почешати се, потући се.

прави повратни: умити се, _____

неправи повратни: _____

узајамно повратни: _____

вежбе 3

четири - четрнаест - четрдесет - четиристо !!!

11 Из следећег текста извој просте и сложене глаголске облике.

Опет Батаки закуца на прозор, а дечак осети вртоглавицу и срце поче снажно да му лупа, јер је то звучало готово као да ће изговорити најзад праву реч. - Ја сам теби испричао шта сам све видео - рече дечак. - Испричај сад ти мени шта си ти доживео.

прост	сложени

12 Из следећег текста извој личне и неличне глаголске облике.

Када родитељи најзад одоше, дечак је стојећи крај врата и гледајући за њима мислио како су га ухватили у клопку. - Сад они ликују што су ме тако удесили да не могу дићи главу с књиге докле год се они не врате - помислио је.

Лични _____

Нелични _____

13 Попуни празна места у табели глаголима у задатом облику.

инфинитив	презент	перфекат	футур I
ићи	идем	ишао сам седео сам	ићи ћу
	излазим		
шапутати	враћам	секао сам	помагаћу

- 14 Пронађи глаголе у следећем тексту и наведи у ком су глаголском облику, лицу, роду и броју.
Тројанци су се испред Ахилеја склонили у град, само Хектор остаде испред Скејских врата. Узалуд га са зидине преклињаху отац и мајка да се уклони кад буде угледао Ахилеја.

склонили су се – перфекат, 3.л. мн. м.р.

_____

_____

_____

_____

- 15 Текст из претходне вежбе напиши тако да све глаголе пребациш у садашње време - презент.

_____

_____

_____

- 16 Наведене глаголе упиши на одговарајуће место водећи рачуна о њиховом облику:
написаћу, потрчао сам, исеци, угледах, спавам, будем писала, читаху, бих радио, био сам прескочио, ићи ћу, потрцах, знам, ручали су.

презент: *спавам...*

аорист:

перфекат:

имперфекат:

плусквамперфекат:

футур I:

футур II:

императив:

потенцијал:

- 17 Издвој енклитичке облике помоћних глагола из следећих реченица.

1. *Ја сам те чекао на киши док си ти седео у топлој соби.*
2. *Рећи ћу само теби ко су они.*
3. *Увек си био добар према мени па ћеш зато добити један леп поклон.*

1. _____
2. _____
3. _____

- 18 У ком глаголском облику су следећи глаголи: *насмејавши се, смејући се, насмејан, насмејао, насмејати се, трчала, трчати, трчећи, претрчан, претрчавши, попуњен, рећи, играјући, пекао, нацртан, писати, написавши, видео, седећи, отишавши.*

инфинитив _____

радни глаголски придев _____

трпни глаголски придев _____

глаголски прилог садашњи _____

глаголски прилог прошли _____

19 Напиши како од наведених глагола гласи облик презента (1. лице једине), императива (2. лице једине) и глаголског прилога садашњег.

	спавати	махати	сипати	шетати	узимати	зидати	гледати
презент							
императив							
глаголски прилог садашњи							

20 Напиши како гласи трпни глаголски придев глагола:
унети _____, принети _____, однети _____.

21 Састави реченице у којима ћеш искористити глаголе у наведеним облицима:
читати, радио, забринут, слушајући, погледавши.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

22 Напиши следеће глаголе у одричном облику:

смам - _____, летим - _____, знам - _____,
мислим - _____, умам - _____, хоћу - _____,
волим - _____, пишем - _____, спавам - _____.

23 Заокружи реч која не припада скупу:

данас, овде, мало, лепо, поред, близу

и, али, јао, ни, чим, него, ако, па

24 Пронађите у следећем тексту непроменљиве речи и напишите којој врсти припадају.
Веома велики питоми гусан који је брзо полетео у друштву дивљих гусака био је врло поносан јер је могао да лети тамо-амо над Јужном равницом између дивљих гусака и да збија шалу са питомим птицама.

веома - прилог _____, _____, _____,
_____, _____, _____,
_____, _____, _____,
_____, _____, _____.

25 Попуни празна места у табели следећим прилозима: *брзо, зато, мало, туда, одмах, овуда, лако, споро, некада, тамо, већ, лепо, још, због тога, оволико, близу, пуно, данас.*

ПРИЛОЗИ

ЗА МЕСТО	ВРЕМЕ	НАЧИН	КОЛИЧИНУ	УЗРОК

26 Смисли по две реченице у којима ће исти предлог означавати различите односе. Искористи предлоге: *пред, до, у, из.*

Дошао је пред зору.

Чекаћу те пред школом.

27 Које су од следећих речи нетворбене - просте, а које су творбене?

путовање, путник, пут, путар, путовати, аутопут; ноћни, ноћ, ноћити, ноћник, ноћобдија; рукавица, ручка, ручни, рука, рукотворина, ручица, рукољубац.

нетворбене - просте: _____

творбене: _____

28 Напиши што више нових речи добијених различитим творбеним поступцима од речи *звон*.

звон, звонар,

29 Напиши што више глагола додавањем префикса на глагол *ићи*.

ићи,

30 Пронађи речи са истим или сличним значењем (синониме).

брз -

јак -

паметан -

весео -

врт -

коњ -

пут -

ђак -

ићи -

говорити -

поклонити -

куцкати -

31 Искористи речи *село*, *скуп*, *крај*, *дуга* у по две реченице у којима ће имати различито значење.

Село је далеко. _____

Дете је село. _____

_____

_____

_____

_____

32 Пронађи речи супротног значења – антониме.

светлост - _____

радост - _____

пријатељ - _____

висок - _____

срећан - _____

скуп - _____

сести - _____

доћи - _____

продати - _____

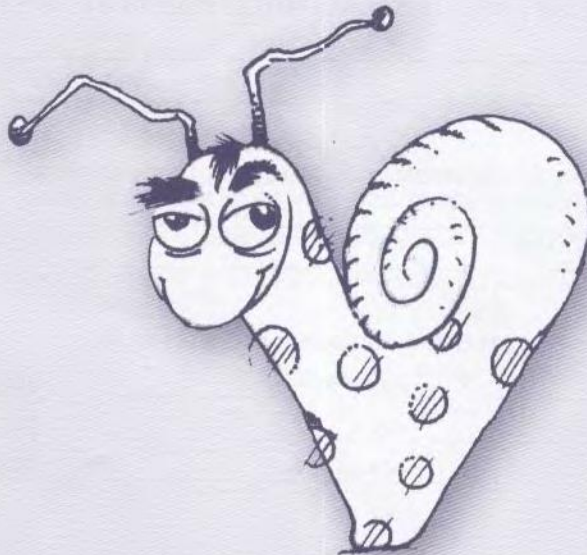
33 У реченици употреби задату реч као прилог и као придев.

Споро → **Споро** иде **спори** пуж. _____

Добро → _____

Мало → _____

Лепо → _____

Реченица, њени чланови и односи међу њима

Реченица је део текста или говора који садржи глагол у личном глаголском облику.

Главни чланови реченице су СУБЈЕКАТ и ПРЕДИКАТ.
Зависни чланови реченице су АТРИБУТ и АПОЗИЦИЈА (одредбе именице), ОБЈЕКАТ (допуна глагола) и ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ (одредбе глагола) за време, место, начин, узрок, циљ (намеру) и меру.

Речи у реченици имају функцију реченичких чланова. То је синтаксичка функција речи.

ГЛАВНИ РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

Субјекат

Субјекат означава о коме или о чему се у реченици говори. Субјектом се означава вршилац радње, носилац стања, узрочник збивања, односно оно чему се предикатом нешто приписује.

Учитељица прегледа задатке.
Пера је разбио прозор лоптом.
Лед је оковао реку.
Књига је пала са стола.
Милице је лепо у школи.

Функцију субјекта најчешће остварују именице и именичке заменице, именичка синтаagma или паралелни реченични чланови.

Дан је леп.
Он је добар ученик.
Неки старији људи су седели на клупи.
Мама, тата и ја идемо на летовање.
Маша и Тамара су добре другарице.

У функцији субјекта могу се, осим именичких, појавити и друге врсте речи.

Трчати је здраво.
Пет је мој срећан број.
И је везник.

▶ Граматички субјекат

је увек у номинативу.

Мома се игра.
Учитељица чита.
Киша пада.

▶ Логички субјекат

је у генитиву, дативу или у акузативу.

ген. **Нема Мома.** (**Мома** није ту.)
дат. **Мени** се слава. (**Ја** сам послан.)
ак. **Ану** је страх. (**Ана** осећа страх.)

Предикат

Предикат је централни члан реченице. Он казује нешто о субјекту.
Може бити глаголски и именски.

Глаголски предикат

је глагол у личном глаголском облику. Њиме се субјекту приписује нека радња, стање или збивање.

Маја **чита**.
Истина увек **побеђује**.
Пада **снег**.

Именски предикат

се састоји од два дела. То су глаголски и именски део.
Глаголски део предиката је помоћни глагол ЈЕСАМ – БИТИ у личном глаголском облику. Он означава лице које врши глаголску радњу.

Именски део предиката може бити било која именска реч (именица, заменица, придев, број) или синтагма са именском речју, и он означава садржај именског предиката.

- а) приписује субјекту неку особину: *Ана је лепа.* или
б) идентификује субјекат: *Ана је васпитачица.*

Марко **је ђак**.
Дан **ће бити леп**.
Јасна **је добра ученица**.

Глаголски предикат = глагол у личном глаголском облику

Марко **руча**.

Именски предикат = помоћни глагол + именска реч

Марко **је гладан**.

субјекат	глаголски предикат
Ја	ПЛИВАМ.
Ти	СПАВАШ.
Он	РАЗМИШЉА.

субјекат	именски предикат
Ја	САМ
Ти	СИ
Он	ЈЕ

ОДЛИЧАН.

ДОБАР.

ПРВИ.

ТАЈ.

глаголски део предиката

именски део предиката

Прегледни
граматички
опреке
је зика

ПРЕДИКАТ

ПРОСТ

- састоји се од једног глагола у личном глаголском облику.

Весна **чита** књигу.
Отац **је узео** своје кључеве.
Сутра **ћемо ићи** у биоскоп.

СЛОЖЕН

- састоји се од два, понекад и од три глагола. У сложеном предикату први глагол нема потпуно значење. Такви су глаголи *моћи, хтети, желети, морати, смети, почети, престати, наставити, завршити*. Они траже још неки глагол да би употпунили своје значење. Ако кажемо само - *Ја могу*, реченица ће нам бити нејасна и мораћемо да је допунимо још неким глаголом да би имала потпуно значење, нпр. - *Ја могу да покушам да одговорим на то питање*.

Ја могу да скочим високо.
Миља **жели да добије** барбику.
Ветар **је престао да дува**.
Мораћете добро размислити пре него што одговорите.
Желео сам да почнем да тренирам фудбал.

Предикат се слаже (конгруира) са субјектом у лицу, броју и роду.

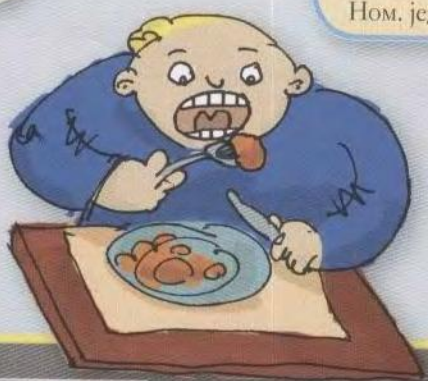
Субјекат = С
Предикат = П
Реченица = Р

Шта ради Марко?

Р = С + П
Марко руча.

Ном. једн.   3.л.једн. през.

или
Р = П
Руча.

Иако су главни реченични чланови, СУБЈЕКАТ и ПРЕДИКАТ могу изостати из реченице. Разликујемо три типа таквих реченица:

РЕЧЕНИЦЕ СА НЕИСКАЗАНИМ СУБЈЕКТОМ

су оне реченице у којима субјекат није исказан, али можемо да га одредимо на основу предиката који стоји у личном глаголском облику и на основу субјекта из претходне реченице.

- ▶ Ана је дошла из школе. < Она сада руча. (Исказан субјекат)
Сада руча. (Неисказан субјекат)
- ▶ Моја мама је благе нарави. < Она ме никада не грди. (Исказан субјекат)
Никада ме не грди. (Неисказан субјекат)
- ▶ Сутра ђаци крећу на екскурзију. < Они ће се тамо лепо провести. (Исказан субјекат)
Тамо ће се лепо провести. (Неисказан субјекат)

РЕЧЕНИЦЕ БЕЗ СУБЈЕКТА - БЕЗЛИЧНЕ, (ИМПЕРСОНАЛНЕ)

су оне реченице у којима је предикат у 3.л.јединице средњег рода, ако се у глаголском облику разликује род. У предикату су најчешће глаголи збивања којима се означавају неке природне појаве или атмосферска стања уз које не може да се јави субјекат.

Најбољи тест за проверу да ли је нека реченица стварно безлична јесте да је пребацимо у перфекат јер се у презенту или у футуру не разликује род глаголског облика. Ако је предикат у перфекту 3.л.једн. у средњем роду и нема субјекта онда је то безлична реченица.

субјекатско-предикатска реченица	реченица са неисказаним субјектом		безлична реченица			
	←	през.	перф.	→	през.	перф.
Гром грми.		Грми.	Грмео је.		Грми.	Грмело је.
Муња сева.		Сева.	Севала је.		Сева.	Севало је.
Дан свиће.		Свиће.	Свитао је.		Свиће.	Свитало је.

Постоје и други типови безличних реченица у којима се подразумева да субјекат представљају људи (сви људи, неки људи, неко).

Зна се да је Земља округла. (Људи знају.)

Код нас се вози десном страном. (Људи возе.)

Требао је рећи ко је разбио прозор. (Неко је требао да каже.)

објекат
прилошке одредбе

РЕЧЕНИЦЕ СА НЕИСКАЗАНИМ ПРЕДИКАТОМ НЕПОТПУНЕ (ЕЛИПТИЧНЕ) РЕЧЕНИЦЕ

су реченице у којима предикат није исказан зато што се види и подразумева из претходне реченице или из контекста.

Где си био јуче?
Нигде.
А шта ћеш данас?
Ништа.
А зашто?
Зато.
Јеси ли ти добро?
Какви.
А што?
Ма без везе. Због гуме.

Елиптичне реченице спадају у предикатске реченице јер оне имају предикат иако он није исказан. Такве реченице се најчешће користе у говорном језику и у новинским насловима.

→ ЈАКА КИША У НОВОМ САДУ
РАСПРАВА ЗА СЕДАМ ДАНА
ВОЂЕ ПОД ЛЕДОМ

ЗАВИСНИ РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

Глаголски допуне
и одредбе

објекат
прилошке одредбе

Именичке одредбе

атрибут
апозиција

Објекат

Објекат је обавезна допуна прелазних глагола. Он трпи радњу означену глаголом у предикату.

Ана је угледала | цвет.

прелазни + објекат
глагол

Ана је убрала | цвет.

прелазни + објекат
глагол

Објекат може бити **прави** и **неправи**.

Прави

(ближи) објекат је у акузативу без предлога или у деоном генитиву:

Купио сам **хлеб**. (акузатив без предлога)

Купио сам **хлеба**. (деоно генитив)

Неправи

(даљи) објекат је онај објекат који је у неком другом падежу осим акузатива без предлога или деоног генитива:

Сећам се **детињства**. (генитив)

Разговарали смо **о летовању**. (локатив)

Маша је помогла **мами**. (датив)

Употреба објекта уз прелазне глаголе може бити необавезна и обавезна.

Прави објекат је **необавезан** за оне глаголе који могу имати само један објекат па се његово значење подразумева. На пример кад кажемо реченицу - *Ја учим*. Иако је глагол *учити* прелазан не морамо да исказемо објекат. Из самог глагола се подразумева да је објекат нека лекција, неко градиво. Исто је и у реченици: - *Ја свирам*. Подразумева се да је у њој објекат неки инструмент, знамо да постоји, али не морамо да га исказемо, он се подразумева.

Исказивање објекта је **обавезно** за глаголе уз које може да стоји велик број објеката као што су нпр. глаголи: *купити* (лопту, цвеће, кућу, хлеб), *оставити* (лопту, књигу, момка, школу), *видети* (пријатеља, прстен, јабуке).

У реченици: - *Ја сам упознао*. глагол *упознати* не преноси потпуну информацију и зато реченица нема потпуно значење. Да би била разумљива, морамо исказати објекат, нпр. - *Ја сам упознао Петра*. Значи да је глагол *упознати* прелазни глагол који обавезно захтева исказивање објекта.

Неки глаголи захтевају употребу два објекта. То су обично глаголи давања. Њих допуњују један неправи и један прави објекат. Нпр.:

Дала сам пријатељици књигу.

Поклонила сам Ани наруквицу.

▼
неправи + прави
објекат објекат
у дативу у акузативу

▼
неправи + прави
објекат објекат
у дативу у акузативу

Прилошке одредбе

Прилошке одредбе су глаголске одредбе. Оне казују време, место, начин, количину, меру или узрок вршења радње.

Кад?	Где?	Зашто?	Како?	Колико дуго?
Данас сам	у сали	због такмичења вежбао	напорно	два сата.
прилошка одредба за време	прилошка одредба за место	прилошка одредба за узрок	прилошка одредба за начин	прилошка одредба за меру времена

Прилошке одредбе су необавезни, зависни чланови реченице. У функцији прилошке одредбе може бити прилог (*данас, лако, упорно, тамо*), именица или синтагма у одговарајућем падежу (*на тренингу, у граду, иза куће; два сата, велики одмор, школска торба*).

Прилошку одредбу најлакше препознајемо ако се уз глагол у функцији предиката постави одговарајуће питање. Нпр.

одредба	упитна реч	примери
за време	Када (је дошао)?	<i>данас, овог лета, прошле године, после часа</i>
за начин	Како (је дошао)?	<i>тешко, сигурним коракком, певајући</i>
за место, правац	Где (си био)?	<i>у школи, код баке, на базену</i>
	Куда (идеш)?	<i>на тренинг, код другарице, у биоскоп</i>
	Одакле (долазиш)?	<i>са летовања, од куће, из позоришта</i>
за меру, количину	Колико?	<i>два метра, пет минута, три тоне</i>
за узрок	Зашто (си дошао)?	<i>због глади, из љубави, од среће</i>

Синтагма

шира синтагма
(у функцији субјекта)

Синтагма је скуп од две или више речи које су обједињене у једну целину значењем или функцијом у реченици.

У синтагми увек постоји главни члан и зависни чланови синтагме - речи које стоје уз главну да јој допуне или ближе одреде значење.

Дошла је **лепа** девојка.

зависни члан   главни члан

Марко је **добро** дете.

зависни члан   главни члан

Волим да пијем **топло** млеко.

зависни члан   главни члан

У оквиру једне шире синтагме често се може наћи друга, ужа синтагма.

Дошла је **девојка** **плавих очију**.

шира синтагма
(у функцији субјекта)

ужа синтагма

главни члан
шире синтагме

главни члан
уже синтагме

Добила сам **веома интересантну** **књигу**.

ужа синтагма

шира синтагма
(у функцији објекта)

главни члан
уже синтагме

главни члан
шире синтагме

Синтагме се деле у зависности према главном члану на **именичке, придевске, прилошке и глаголске.**

Главни члан **именичке синтагме** је **именица.**

именичка синтагма

именичка синтагма

Другарица из школе ми је поклонила интересантну књигу.

главни члан именица

главни члан именица

Главни члан **придевске синтагме** је **придев.**

придевска синтагма

Ударац му је невероватно јак.

главни члан придев

шира именичка синтагма

Другарица ми је поклонила веома интересантну књигу.

ужа придевска синтагма

главни члан придев

Главна реч **прилошке синтагме** је **прилог.**

прилошка синтагма

Данас сам стигла у школу необично брзо.

главни члан прилог

Главна реч **глаголске синтагме** је **глагол у неличном глаголском облику.**

глаголска синтагма

Наставник нас је погледао претећи прстом.

главни члан глаг. прил. садашњи

глаголска синтагма

Боље је споро возити.

главни члан инфинитив

Предлог
граматичка
српског
језика

Апозисија је обично је именица или именичка синтаagma.

Атрибут

Атрибут је именичка одредба која означава особину појма означеног именицом уз коју стоји. Он је зависни члан именичке синтагме.

Службу атрибута могу да врше:

- придеви** *плаво* небо, *јутарња* роса, *велики* парк, *живахан* дечак, *племенит* човек, *најбољи* ђак.
- придевске заменице** *мој* прстен, *ова* књига, *неко* дете, *сваки* човек, *никакав* проблем.
- именице** прстен *од злата*, крема *за руке*, друг *из школе*.
- бројеви (редни)** *први* разред, *друго* место, *трећа* медаља.

Апозисија

Апозисија је именичка одредба која на другачији начин, накнадно исказује оно што значи именица.

Апозисија је одредба именичког појма као и атрибут.

- Ана, *моја другарица*, добила је петицу из писменог састава.
- Ове зиме ћемо ићи на Дивчибаре, *планину у близини Ваљева*.
- Бранислав Нушић, *наш велики комедиограф*, написао је »Аутобиографију«.

Апозисију додајемо именици и зато је у говору издвајамо паузом, а у писању зарезом. Понекад је значење апозисије исто са значењем именице уз коју стоји, па тада може да замени именицу.

- Реченица -Мила Поповић, *наша нова учитељица*, водила нас је јуче на излет. може да гласи и - *Наша нова учитељица нас је јуче водила на излет.*
- У другој реченици је апозисија заменила именицу.

У функцији апозисије обично је именица или именичка синтаagma.

- Петар Станић, *адвокат*, стигао је данас возом.
именица
- Петар Станић, *наш познати адвокат*, стигао је данас возом.
именичка синтаagma

Реченични чланови се међу собом слажу (конгруирају):

а) **по значењу** – реченица - *Књига чита дечака.* је граматички исправна, али је бесмислена. У реченици - *Дечак чита књигу.* субјекат и предикат се слажу по смислу, односно значењу. Сви реченички чланови морају да се слажу по значењу.

б) **по граматичким правилима** – *Дечак је читала књигу.* граматички је неисправна реченица. Субјекат и предикат морају да се слажу у **броју, лицу и роду.**

Ако поштујемо правило о граматичком слагању, добићемо исправну реченицу - *Дечак је читао књигу.*

Основна значења и функције падежа

Падежи су различити облици именских речи. То су: **номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, инструментал и локатив**. Они се, углавном, међусобно разликују по наставцима. Промена по падежима зове се **ДЕКЛИНАЦИЈА**.

По падежима се мењају именице, заменице, придеви и неки бројеви.

Сваки падеж може имати више значења и више различитих функција (служби) у реченици. Значење и функцију (употребу) падежа у реченици проучава синтакса.

Значење падежа у реченици је повезано са његовом функцијом (употребом).

функција	субјекат	прил. одр. за време	прил. одр. за средство	предикат	прил. одр. за место	прил. одр. за узрок
	<i>Митар</i>	<i>сваког јутра</i>	<i>колима</i>	<i>иде</i>	<i>у град</i>	<i>због посла.</i>
форма и значење	номинатив	генитив временски	инструментал средства	презент	акузатив места	генитив узрока

Падеже делимо на **НЕЗАВИСНЕ** и **ЗАВИСНЕ**.

Независни падежи: номинатив и вокатив.

Зависни падежи: генитив, датив, акузатив, инструментал и локатив. Они означавају да именица стоји у неком зависном односу према другим речима у реченици.

▶ **НОМИНАТИВ** је основни облик именских речи. Употребљава се без предлога. Има функције:

субјекта - *Ветар* носи лишће. *Милан* је урадио домаћи задатак.

Ана ће доћи сутра са летовања.

именског дела предиката - *Марко* је *ћак*.

у поредбеним конструкцијама - *Ана* је висока као *Милица*.

▶ **ВОКАТИВ** служи за дозивање и обраћање. Употребљава се без предлога.

Децо, смирите се. *Зашто* ме, *Милице*, не слушаш?

У говору је истакнут интонацијом, а у писању се увек одваја зарезом.

ГЕНИТИВ

- значења:

▶ припадност (присвојни или посесивни генитив).

Функција – атрибут:

*Врати ми књигу **мога брата**. Зачу се глас **учитељице**.*

▶ део нечега (десни или партитивни генитив).

*Дај ми **хлеба**. Полила сам чашу **сока**. Претрчали су пет **километара**.*

Функција – прави објекат (можемо га заменити акузативом без предлога):

*Дај ми **хлеба**. → Дај ми **хлеб**.*

– неправи објекат (не можемо га заменити акузативом без предлога):

*Најео сам се **хлеба**.*

– логички субјекат:

*У **продавници** нема **млека**.*

▶ одвајање (потцање, удаљавање, порекло – аблативни генитив).

Функција – неправи објекат:

*Ослободили смо се **ропства**.*

– прилошка одредба за место:

*Влада је изашао **из учионице**.*

– прилошка одредба за време:

*Он ми је пријатељ **из детињства**.*

▶ особина (описни или квалитативни генитив).

Функција – атрибут:

*Дошла је девојчица **плавих очију**. Видела сам човека **седе браде**.*

▶ место (описни или квалитативни генитив).

Функција – прилошка одредба за место:

***Иза зграде** је игралиште. У **школи** седим **поред Миле**.*

▶ време (описни или квалитативни генитив).

Функција – прилошка одредба за време:

без предлога: ***Овог лета** идем на море.****Сваког дана** вредно учим.*са предлогом: ***Од понедељка** почињем да учим.**Стигао сам кући **пре ручка**.*

Тамара
Језици

▶ узрок

Функција – прилошка одредба за узрок:

Због кише нисмо изашли напоље. Заплакала је **од туге**.

▶ циљ

Функција – прилошка одредба за циљ:

Отишле су у град **ради куповине**.

▶ начин

Функција – прилошка одредба за начин:

Гледао ме је **испод ока**.

▶ поређење

Функција – прилошка одредба за поређење:

Мома је виши **од Ање** а нижи **од Тамаре**.

Предлози уз генитив: *из, с(а), од, до, поред, крај, код, близу, изнад, испод, изпред, иза, између, пре, после, након, уочи, усред, око, (из)ван, приликом, због, услед, ради, попут, упркос, против, осим/сем, (у)место...*

ДАТИВ

- значења:

▶ намена

Функција – неправи објект:

Дала сам **другарици** књигу. Рекао је **родитељима** истину.

▶ усмереност

Функција – прилошка одредба за место:

- без предлога: Идем **кући**. Приближили су се **школи**.

- са предлогом: Погледао је **ка кући**.

Ишли су **према школи**.

▶ циљ

Функција – прилошка одредба за циљ:

Отишла је **к њему**.

▶ носилац својства или расположења

Функција – логички субјект:

Слава **ми** се. **Ани** се једе нешто слатко. **Јови** је лепо код баке.

▶ припадност

Функција – атрибут:

Стао је **мачки** на реп (на мачкин реп).

▶ допусно

Функција – прилошка одредба за допуштање (допусна):

Изашли су **упркос очевој забрани** (иако је отац забранио).

Предлози уз датив: *к(а), према, упркос.*

АКУЗАТИВ

- значења:

▶ појам обухваћен радњом

Функција – прави објекат без предлога:

*Петар воли **Милицу**. Сечем **хлеб**. Волим **свој посао**.*

- неправи објекат са предлогом:

*Милица се заљубила у **Петра**. Игор се определио за **математику**.*

▶ намена

Функција – неправи објекат:

*Имам поклон **за тебе**.*

▶ носилац стања

Функција – логички субјекат:

***Ану** је страх. Радује **ме** твој успех.*

▶ место

Функција – прилошка одредба за место:

*Отишли су у **школу**. Стали су **пред зградом**.*

▶ време

Функција – прилошка одредба за време:

- без предлога:

***Свако јутро** идем у продавницу. Нисмо спавали **целу ноћ**.*- са предлогом: ***У среду** ћу ићи на клизање.**Допутоваћу **пред Нову годину**.*

▶ начин

Функција – прилошке одредбе за начин:

*Спремила се **на брзину**. Ходали су **ногу пред ногу**.*Предлози уз акузатив: *на, у, о, по, уз, низ, кроз, за, над, под, пред, међу.*

ИНСТРУМЕНТАЛ

- значења:

▶ средство, оруђа

Функција – прилошка одредба средства:

*Пише **оловком**. Сече **маказама**.*

▶ друштво

Функција – придруженог субјекта:

*Играм се **са братом**. Ана слава **са лутком**.*

▶ појам обухваћен радњом

Функција – неправи објекат:

Дириговао је хором.

▶ особина

Функција – атрибут:

Девојка са плавим очима.

▶ место

Функција – прилошка одредба за место:

Састали смо се пред школом. Шетали смо парком.

▶ време

Функција – прилошка одредба за време:

- без предлога: *Уторком гледам серију. Данима сам те чекала.*
- са предлогом: *Са старошћу је дошла и болест.*

▶ начин

Функција – прилошка одредба за начин:

- без предлога: *Ходала је спорим кораком.*
- са предлогом: *Одговорио јој је са оснехом.*

Предлози уз инструментал: *с(а), међу, над, под, пред, за.*

▶ ЛОКАТИВ

се употребљава само са предлогом. Његова значења су:

▶ место

Функција – прилошка одредба за место:

Седи на столици. Била сам у школи.

▶ време

Функција – прилошка одредба за време:

У јуну идемо на море.

▶ начин

Функција – прилошка одредба за начин:

Ишли смо на прстима.

▶ појам обухваћен радњом

Функција – неправи објекат:

Причали смо о Марку.

Предлози уз локатив: *у, на, о по, при, према.*

Датив и локатив имају исти облик али им је значење различито. Обично се дативом исказује кретање а локативом мировање.

Идем ка базену. (дат.)
Ја сам у базену. (лок.)

ПАДЕЖНИ СИНОНИМИ

Падежни синоними су различити падежи који имају исто или слично значење.

Стојим < испод дрвета.
под дрветом.

Мића седи < уз Ану.
пored Ане.

Волим да се шетам < по кеју. (локатив - место)
кејом. (инструментал - место)

Додај ми < хлеб. (акузатив - прави објекат)
хлеба. (деони генитив - прави објекат)

Идем у школу < сваког дана. (генитив - време)
сваки дан. (акузатив - време)

Пришла ми је девојчица < плавих очију. (генитив - особина)
са плавим очима. (инструментал - особина)

ОДНОС МЕЂУ ПАРАЛЕЛНИМ РЕЧЕНИЧНИМ ЧЛАНОВИМА

У реченици се могу јавити два или више паралелна реченична члана. Они могу бити исказани речима или синтагмама.

Реченица може да има:

два субјекта - **Мама и ја** смо ишле у град.

два објекта - Хтеле смо да купимо **јакну** или **капут**.

две одредбе за место - Нисам купила капут у **бутику** него у **робној** кући.

Паралелни реченични чланови могу да ступају у различите напоредне односе. То су: **саставни, раставни и супротни**.

Саставни однос

Марко **и** ја смо одговарали географију.
Затим су одговарале **па** Маријана.
Нису одговарали **ни** Павле **ни** Маја.
На крају је питала Сашу, Миру, **Никола** и Јову.

Када набрајамо више паралелних реченичних чланова употребљавамо зарез уместо везника.

Саставним односом се повезују паралелни чланови реченице.

Обележава се везницима:

и, па, те, ни, нити.

Раставни однос

Данас ћемо одговарати Милош **или** ја.
Попићу чај **или** кафу.
За рођендан ће добити књигу **или** лопту **или** коцке.

Раставним односом обележавамо да је коришћена једна од две или више понуђених могућности.

Раставни однос се обележава везником

или.

Супротан однос

Не читам књигу **већ** новине.
Нисмо били у позоришту **него** у биоскопу.

Када је значење паралелних реченичних чланова супротно, њихов однос се назива супротан однос.

Обележава се везницима:

а, али, већ, него, но.

1 ▶ Који су главни реченични чланови?

---

2 ▶ Који су зависни реченични чланови?

---

3 ▶ Одреди функцију речи у следећој реченици:

Милан _____
 ће донети _____
 после подне _____
 књиге _____
 из библиотеке . _____

4 ▶ Подвуци субјекат у следећим реченицама:

Сунце се подигло високо.
 Киша је данима падала.
 Птице су одлетеле на југ.
 Мама и тата су били на родитељском састанку.
 Слушта се мрак.
 Оцу је помогао брат.

5 ▶ Какав је субјекат у претходним реченицама? (Заокружи тачан одговор.)

- а) логички
- б) граматички

6 У следећим реченицама подвуци субјекат и одреди какав је.

- Долазе нам пријатељи. _____ граматички субјекат _____
- Неко ми је покуцао на врата. _____
- Мука ми је. _____
- Целе зиме су падале кише и снегови. _____
- Мири је лепше на мору него на планини. _____
- Учитељица није строга. _____
- Дечак је стигао у парк. _____
- Дечаку је било пријатно да седи на клупи. _____
- Птичице су цвркутале. _____
- Није било ветра. _____

7 Доврши започете реченице тако што ћеш додати предикат уз субјекат.

Глаголски предикат

- Пас лаје. _____
 _____
 _____
 _____
 _____

Именски предикат

- Пас је добар. _____
 _____
 _____
 _____
 _____

8 Подвуци предикат у следећим реченицама и одреди да ли је глаголски или именски.

- Јасна иде редовно у школу.
- Маја је била на зимовању.
- Напољу веје крупан снег.
- Сукња ће бити предуга.
- Моја маца је бела.
- Нисам урадио домаћи задатак.
- Највећа соба ће бити моја.

предикат

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

9 Подвуци предикат у следећим реченицама и одреди да ли је прост или сложен.

У понедељак почиње распуст.

прост

Милица жели да путује на море.

Нисам урадио домаћи задатак.

Данас хоћу да средим своју собу.

10 Из следећих реченица препиши предикате и наведи да ли су глаголски или именски и у ком су глаголском облику, лицу и броју.

Не питај зато откуд одједном кошава брише.

То можда и није ветар.

То прва љубав уздише.

Не питај откуда киша одједном пљусну јаче.

То можда и није пљусак,

већ неко због љубави плаче ...

предикат, тип предиката

не питај , глаголски

облик, лице и број глагола у функцији предиката

императив, 2.л.једине

11 У следећем тексту подвуци субјекат са равном линијом а предикат са две линије.

Дечак је био запањен, срце му је лудо тукло. На пучини је чудна риба лагано плувала горе-доле, и подизала њушку из воде гледајући према копну.

- 12 Из следећег текста препиши реченице са неисказаним субјектом, елиптичне и безличне (имперсоналне) реченице.

Попели смо се на брдо и погледали доле. А тамо, море. Већ се смркавало али нисмо се враћали назад. Било је дивно. Непоновљиво!

неисказан субјекат:

елиптична:

безлична (имперсонална):

- 13 Напиши што више објеката који могу да стоје уз следеће глаголе:

Волим	<u>јабуке, скијање, филмове, брата, баку, биологију, истину ...</u>
Не волим	_____
Смејем се	_____
Размишљајам о	_____
Сећам се	_____
Перем	_____
Возим	_____
Води	_____
Чувај	_____

- 14 У ком падежу се налази прави (ближи) објекат, а у ком падежу неправи (даљи) објекат?

прави објекат _____

неправи објекат _____

15 У следећим реченицама подвуци објекат, препиши га и одреди да ли је прави или неправи.

Јутрос, када сам ишла да купим хлеба, срела сам Салета. Кренуо је да ми врати књигу. Разговарали смо о писменом из српског. Сетили смо се пречаса из математике па смо се растали и пожурили кући.

хлеба	—	прави објекат у деоном генитиву
_____	—	_____
_____	—	_____
_____	—	_____
_____	—	_____
_____	—	_____
_____	—	_____

16 Прилошке одредбе су одредбе: (Заокружи слово испред тачног одговора.)

- а) прилога
- б) придева
- г) глагола
- д) именица

17 Реченичне чланове следећих реченице упиши на одговарајућа места у табели:

*Моја маца сваког дана умиљато преде у својој корпи.
После часа ћу доћи код тебе да на брзину урадимо домаћи задатак.
У том тренутку једна суза је кришом склизнула низ њен образ.*

субјекат			
предикат			
прилошка одредба за време			
прилошка одредба за место			
прилошка одредба за начин			

вежбе 4

18 Смисли што више реченица о животињама тако што ћеш комбиновати следеће глаголе и прилошке одредбе.

Глаголи: *иде, шуња се, трчи, мили, лети, лаје, мјауче, преде, спава, цвркуће, завија ...*

Прилошка одредба за:

- време: *данас, сутра, ноћу, дању, сваки дан, никада, зими, лети ...*
- место: *у дворишту, у шуми, на ливади, небом, пољаном, по кући, кроз мравињак ...*
- начин: *лако, брзо, споро, лепо, мило, весело, уморно, разиграно, ужурбано ...*
- количину: *много, мало, дуго, кратко ...*

Мрав сваки дан ужурбано мили кроз мравињак.

Пас _____

Мачка _____

Миш _____

Врабац _____

Зец _____

Лав _____

19 Из следећих реченица издвој синтагме. Одреди главни члан за сваку синтагму као и којој врсти припада.

Наша учитељица није јако строга.

Јесења киша је врло дуго падала на уснули град.

До нас је дотрчао јако слабак пас машући репом.

синтагма

главни члан

врста

Наша учитељица _____

учитељица _____

именичка синтагма _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

20 Које врсте речи могу да врше службу атрибута?

_____

21 Наведите што више атрибута за следеће именице:

- сунце _____
- небо _____
- јесен _____
- књига _____
- очи _____
- нос _____
- коса _____
- ход _____

22 Одреди у следећој реченици функцију реченичких чланова.

- Јован, _____
- мој брат, _____
- допутовао је _____
- данас _____
- са мора. _____

23 Смисли речи којима ћеш проширити следеће реченице:

атрибут	субјекат	апозиција	прилошка одредба за време	прилошка одредба за начин	предикат	прилошка одредба за место
	зец				скаче	
	Ана				чита	

24 Који су падежи независни? (Заокружи слова испред тачних одговора.)

а) номинатив	г) вокатив
б) генитив	д) инструментал
в) датив	ђ) локатив

25 Одреди падеж, значење падежа и функцију.

	падеж	значење	функција
Књига	на полици	_____	_____
	без слика	_____	_____
	испод стола	_____	_____
	из библиотеке	_____	_____
	за Тамару	_____	_____
	са сликама	_____	_____

26 Одреди у каквом су односу подвучени реченични чланови у следећим реченицама.

Прво се окупао <u>Але</u> па <u>Вања</u> .	_____ саставни _____
Данас ћу одговарати <u>ја</u> или <u>Милица</u> .	_____
Одговарале смо <u>ја</u> и <u>Милица</u> .	_____
Нисмо одговарале <u>ни ја</u> ни <u>Милица</u> .	_____
Није питала <u>мене</u> него <u>Милицу</u> .	_____

Основна значења глаголских облика

Сваки глаголски облик има своје значење и функцију у реченици. **Право** - индикативно значење глаголског облика се одређују према времену говорења а **неправо** - релативно значење се одређује према неком тренутку изван садашњости.

ЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

ГЛАГОЛСКА ВРЕМЕНА

ПРЕЗЕНТ

Право значење презента (индикатив) имају глаголи несвршеног вида који обележавају радњу која се врши:

- у исто време када се говори о њој: **Гледам** како напољу **пада** киша.

Шетам се по парку.

Деца се играју у дворишту.

- стално, све време, то је индикативни (свевремени) презент којим се исказује радња која постоји увек, у сваком времену. Њиме се исказују познате истине или стална стања: Дунав **протиче** кроз Нови Сад.

Земља се окреће око Сунца.

Релативни презент означава радње које се догађају истовремено са неким тренутком у прошлост или будућности. Дели се на:

Приповедачки презент (наративни, историјски)

означава радње истовремене с неким прошлим тренутком:
Кренем ја јуче у школу, **изађем** пред кућу, кад оно **почиње** киша.
Вратим се кући, **узнем** кишобран и **одем** у школу.

Презент за будућност

означава радњу истовремену с неким тренутком у будућности:
Сутра **путујемо** на море.
Вечерас **идем** у биоскоп.
У овом значењу се употребљавају само несвршени глаголи.

Квалификативни презент

означава радње које се врше по неком природном реду, по обичају или навици, односно које се понављају.
Сунце **излази** на истоку а **залази** на западу.
После зиме **долази** пролеће.

Пословични (гномски) презент

се употребљава у пословицама:
Зрела крушка **сама падне**.
Врана врани очи **не вади**.

Презент с модалним значењем

означава став говорног лица према још неоствареној радњи.
Не дам ти књигу.
Вања, да одмах **дођеш** кући.
Умирем од жеђи.

ПЕРФЕКАТ

▶ **Право значење - индикативни перфекат**

означава радњу која се вршила или извршила пре времена говорења. Гради се од свршених и од несвршених глагола.
*Јутрос је сијало сунце па смо се прошетали по парку.
Јуче нисам имала часове.*

▶ **Релативни перфекат**

означава радњу која претходи неком тренутку у прошлости.
*Купила сам хаљину коју сам видела још пре две недеље.
Маја ми је рекла да је прочитала целу лектуру.*

▶ **Перфекат са модалним значењем**

исказује став говорника према нествареној радњи.
*Да сте одмах прекинули са свађом.
Да ниси писнуо!*

▶ **Крњи перфекат**

нема помоћни глагол.
Пала киша, сунце синуло па се појавила дуга.

АОРИСТ

▶ **Право значење - индикативни аорист**

означава радњу која се извршила пре тренутка говора, или било кад у прошлости. Гради се од свршених глагола.
*Њена сенка промаче у делићу секунде.
Изгоре ми ручак!*

▶ **Релативни аорист**

се најчешће употребљава у приповедању.
Тога дана на часу учитељица подиже главу, погледа ме и рече да је све тачно.

▶ **Аорист у модалној употреби**

означава увереност говорника да ће се нека радња остварити.
Одох ја у град.

ИМПЕРФЕКАТ

Право значење - означава радњу која се у прошлости вршила напореда са неком другом прошлом радњом. Гради се од несвршених глагола. У савременом језику се имперфекат скоро сасвим изгубио.

*Док су пристизали, на лицима им се одражаваху мисли.
Кад сам пролазио испред његове куће, он сеђаше на балкону и читаше новине.*

ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

увек има **релативно значење** јер означава радњу која се догодила пре неке друге радње у прошлости.

*Када сам стигла кући они се још нису били вратили.
Седели су према старици која беше приклонила главу и покрила лице рукама.
Била сам се разболела, па нисам могла ићи на ескурзију.*

ФУТУР I

Право значење - индикативни футур

означава радњу која ће се догодити после времена говорења.

*Следеће недеље **ће бити** лепше време.
Гледаћу филм касније.*

Релативно значење

има футур I кад означава радњу која следи за неким прошлим тренутком.

*Дан пре него што **ћемо кренути** на море, уредили смо стан и све спаковали.*

Футур I у модалној употреби

означава заповест или претпоставку.

*Сада **ћете престати** са свађом и **помирићете се**.
Нико нам не отвара врата, **биће** да још нису стигли кући.*

ГЛАГОЛСКИ НАЧИНИ

ИМПЕРАТИВ

је глаголски начин (модус) којим се изриче заповест, молба или забрана да се нека радња изврши.

*Децо, **урадите** код куће домаће задатке.
Препишите задатке са табле.
Не отварајте прозор, хладно је.*

ПОТЕНЦИЈАЛ

је глаголски начин којим се најчешће исказује:

могућност за вршење неке радње – *Једино **би** киша **спасила** усеве.*

жеља или спремност да се радња изврши – *Радо **бих** ти **позајмила** свеску.*

намера да се нека радња изврши – *Лазо, заврши задатке да **би могао** да се играш.*

услов да се нека радња изврши – *Кад **бих** боље **учила**, **не бих понављала** разред.*

временско значење – када означава радњу која се понављала у прошлости.

*Када је долазио у Нови Сад, увек **би нас посетио**.*

ФУТУР II

означава радњу за коју постоји могућност да ће се вршити или извршити у будућности, пре неке друге будуће радње или истовремено са њом. Употребљава се само у зависним реченицама.

*Ако **будеш** вредно **учио**, постићи ћеш бољи успех.
Чим **будем** нешто **сазнао**, обавестићу вас.*

НЕЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

ИНФИНИТИВ

је глаголски облик којим се само именује радња у реченици. Он је основни облик глагола. Може се употребити:

- у функцији субјекта: **Пушити** је штетно. **Шетати** је пријатно.
- као допуна глаголима непотпуног значења: Морам **урадити** домаћи задатак. Можеш ми **веровати**.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ означава

- истовременост са глаголом у личном глаголском облику:

Враћајући се из школе, срела сам другарицу.

Путујући по свету, стекли смо много пријатеља.

- начин вршења глаголске радње:

Ходао је **вукући** ногу.

- Може постати и прави придев: **летећи** тањир, **лежећи** полицајац, **висећа** лампа.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ означава

- радњу која претходи радњи означеној предикатом реченице:

Дошавши кући, свукла се и легла.

Оставши сама, наставила је да чита.

- начин вршења радње глагола у личном глаголском облику:

Легао је у кревет **покривши се** преко главе.

- Глаголски прилог прошли од глагола бити може постати прави придев бивши: **бивши** дечко, **бивши** министар.

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

је носилац лексичког значења у сложеним глаголским облицима (перфекту, плусквамперфекту, футуру II и потенцијалу):

Много сам **учио**.

Била сам се **наљутила**.

- Може постати прави придев: **опало** лишће, **препланула** кожа, **утрнули** прсти.

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

служи за грађење пасива сложених глаголских облика:

Прозор је **разбијен**.

Била сам **награђена**.

- Може постати прави придев: **замагљен** прозор, **Успавана** лепотица, **оцењени** задаци.

ОДНОСИ МЕЂУ РЕЧЕНИЦАМА

Реченице можемо поделити:

према саставу (структури): ПРОСТЕ и СЛОЖЕНЕ

према семантичком односу: НЕЗАВИСНЕ и ЗАВИСНЕ

према функцији: ОБАВЕШТАЈНЕ (ИЗЈАВНЕ), УПИТНЕ, ЗАПОВЕДНЕ, УЗВИЧНЕ, ЖЕЉНЕ.

ПРОСТА РЕЧЕНИЦА

садржи само један предикат: *Боба чита новине.*

Просте реченице могу бити **независне** - самосталне или **зависне** - укључене у сложену реченицу.

▶ НЕЗАВИСНА РЕЧЕНИЦА

може самостално да пренесе неку информацију. Може да стоји сама, или да буде у саставу сложене реченице.

Боба чита новине. Ђура гледа цртани филм. (две независне, просте реченице)

Боба чита новине, а Ђура гледа цртани филм. (једна реченица сложена од две независне, просте)

Независне реченице могу бити:

- ▶ **Обавештајне** њима се дају обавештења. На крају обавештајне реченице обично стоји тачка, а у говору се глас спушта: *Добио сам петицу из српског.*
- ▶ **Упитне** њима се поставља питање. Питање може бити **опште**: *Идеш ли у школу? Да/не.* или **посебно**: *Када идеш у школу? Пре подне.* На крају упитне реченице стављамо знак питања а у говору дижемо интонацију.
- ▶ **Заповедне** њима се изриче заповест, молба, забрана. *Ђути ту и седи! Пази шта пишеш! Врати ми књигу! Изађи из учионице!* На крају заповедне реченице пишемо узвичник а у говору користимо заповедну интонацију.
- ▶ **Узвичне** њима говорник изриче став према нечему што га је узбудило, задивило, зачудило, запрепастило. *Ала си ме преварио! Како је само лепа!* На крају узвичне реченице пишемо узвичник и у говору користимо узвичну интонацију.
- ▶ **Жељне** њима се изриче жеља да се оствари оно што оне значе. *Нека ти је срећно! Добро дошао! Срећан ти рођендан! Срећан пут!* На крају жељне реченице пишемо узвичник и у говору користимо узвичну интонацију.

Јама
Орн
је зика

СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

▶ **ЗАВИСНА РЕЧЕНИЦА**

не може да стоји самостално. Она објашњава главну, ближе је одређује или допуњава. Може да има функцију реченичног члана – субјекта, објекта, прилошке одредбе за време, место, узрок.

Боба је читао новине, док је Ђура гледао цртани филм.

▶
независна реченица

▶
зависна реченица у функцији одредбе за време

СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

садржи два или више предиката:
Сандра **учи** док Душан **слуша** музику.
Данас **дува** ветар па **нећемо ићи** на излет.
Кад **сам отишла** у пошту, **платила сам** рачуне и **послала** честитке.
Сложене реченице могу бити **независно-сложене** и **зависно-сложене**.

▶ **НЕЗАВИСНО-СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ**

Однос међу независним реченицама у сложеној реченици може бити исти као и однос паралелних реченичних чланова:

▶ **Саставни**

однос повезује две независне реченице које се смисаоно надовезују једна на другу и чија радња иде у истом смеру:

Купила сам хлеб **и** изашла из продавнице.
Угледала сам другарицу **па** сам јој потрчала у сусрет.

Саставни везници: **и, па, те, ни, нити.**
Кад нису повезане везницима, између саставних реченица ставља се запета:

Купила сам хлеб, изашла из продавнице и отишла кући.

▶ **Супротан**

однос имају независне реченице чији су садржаји супротни:

Хтела сам да те позовем, **али** телефон ми није радио.
Ја ти говорим, **а** ти ме не слушаш.

Супротни везници: **а, али, већ, него.**

Испред супротне реченице по правилу се пише запета.

► **Раставни** однос међу независним реченицама настаје када њихови предикати означавају различите радње од којих ће се само једна извршити или је само једна радња могућа.

*Или ћу доћи код тебе **или** ћу те позвати телефоном.*

Раставни везник је **или**.

► **Искључни** однос међу независним реченицама настаје када се садржајем друге реченице нешто издваја, искључује из целине прве реченице.

*Сви су ћутали **само** је Сандра причала.*

Искључни везници: *само, једино, тек, осим, сем,* често се употребљавају са односном заменицом *што*: *само што, једино што, тек што, осим што, сем што.*

► **Закључни** однос међу независним реченицама се обележава запетама. Ако се закључак посебно наглашава, закључна реченица почиње речцама *дакле, сигурно, свакако*:

*Добро сам научила, **сигурно** ћу добити петицу.*

Ако говорник није сигуран у оно што закључује, почиње закључну реченицу речцама *можда, ваљда*:

*Нисам добро научила, **можда** ћу добити четворку.*

► ЗАВИСНО-СЛОЖЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ

У зависно-сложеној реченици просте реченице су повезане по значењу.

Главна реченица је она од које зависи једна или више реченица у сложеној реченици.

Зависна реченица употпуњује значење главне реченице вршећи **функцију** реченичних чланова: **субјекта, објекта, одредбе** (за време, место, начин, циљ, узрок, намеру, последицу, услов) или **атрибута**.

Према **значењу** зависне реченице делимо на:

► изричне	► узрочне
► односне	► последичне
► поредбене (начинске)	► допусне
► месне	► условне
► временске	► намерне

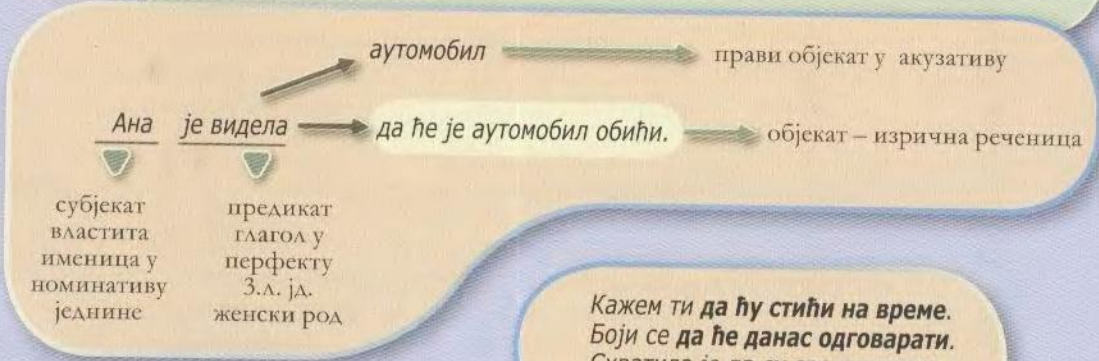

МАМА
ОПИСА
ЈЕЗИКА

Кажем ти да ћу стићи на време.
Боји се да ће данас одговарати.
Схватила је да су све учинили.

▶ Изричне реченице

изричу садржај прелазних глагола говорења, мишљења, опажања и осећања, који су предикати главне реченице. Ови глаголи захтевају допуну (објекат) да би исказали садржину онога што се говори, мисли, осећа. Ту допуну представљају изричне реченице и зато су оне у функцији објекта.

Кажем ти **да ћу стићи на време.**
Боји се **да ће данас одговарати.**
Схватила је **да су све учинили.**
Чинило им се **да влада тишина.**

Изричне реченице у ужем смислу обележавају се везницима **да** и **како**, и добијају се на питање **Шта?**
Рекли су нам **да час почиње у два сата.**
Гледали смо **како скупљају лишће.**

Зависно-упитне реченице представљају посебан тип зависних изричних реченица. Оне су по облику исте као независне упите реченице, али немају упитно значење већ значење објеката прелазних глагола главне реченице и због тога се пишу са тачком на крају.

Маша ме је питала **да ли ћу доћи код ње.**
Кажи нам **колико треба да платимо.**
Учитељица ме је питала **када сам се родила.**

Односне

се својом садржином односе на неки појам из главне реченице или на садржај целе главне реченице који идентификују или га ближе одређују. Обично почињу односним заменицама: *који, чији, какав, колики, ко, шта*; прилозима: *где, куда, одакле, кад, колико* или везником *што*.

Односна реченица може да казује:

- а) о ком именичком појму из главне реченице се говори:

*То је (она) хаљина **коју сам желела да купим.***

*Видео сам (оног) **човека чији пас много лаје.***

време на које се мисли:

*Ово је недеља **кад (у којој) морам да поправам оцене.***

место на које се мисли:

*То је клупа **где (на којој) много волим да седим.***

Испред именице на коју се односе овакве односне реченице може се додати показна заменица *онај, она, оно*.

- б) особине именичког појма из главне реченице:

*Купио сам (такве) патике **какве сам одувек желео да имам.***

*Било је (таквих) колача **какве никада нисмо пробали.***

Испред именице на коју се односе овакве односне реченице могу се додати показне придевске заменице *такав, толики* или прилог *толико*.

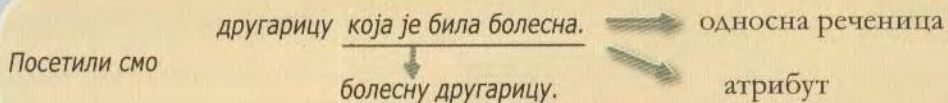
- в) колико има именичких појмова:

*Узео је (толико) кликера **колико је могло да му стане у џеп.***

Испред именице на коју се односе овакве односне реченице може се додати прилог *толико*.

Функције односних реченица:

Атрибутска функција – пошто односне реченице ближе одређују именице, њихова функција је најчешће атрибутска.

Субјекатска функција када је односна реченица употребљена уместо субјекта. Обично почиње именичком заменицом *ко* уз коју могу да стоје и именичке заменице *неко, нико, свако*.

Ко најбоље уради задатак добиће петицу.

Ко пева зло не мисли.

Ко ради тај и греш.

српски
језик

Где је била наша кућа, где смо се сањали,
Ишли само трагом, куда се води пут,
Добила је месине само објект је долази.

Објекатска када је односна реченица употребљена као објект главне реченице.

Скувала сам ти све **што волиш да једеш**.
Испричај ми **шта те мучи**.

Неке односне реченице се својом садржином односе на целу главну реченицу, а не само не једну именицу у њој. Оне почињу везником **што** и обавезно се одвајају запетом.

Добила сам петицу на контролном из српског, **што ме уопште није изненадило**.
Сви су ми се смејали, **што ми уопште није сметало**.

▶ **ПРИЛОШКЕ ЗАВИСНЕ РЧЕНИЦЕ**

Прилошке зависне реченице најчешће имају функцију одредбе глагола главне реченице. Оне могу бити поредбене (начинске), месне, временске, узрочне, условне, допусне, последичне, намерне.

▶ **Поредбене (начинске) реченице**

су зависне реченице које означавају начин вршења радње главне реченице поређењем по једнакости или неједнакости.

Ти играш   како други свира.

главна реченица

поредбена реченица

Кад се начин вршења радње означава поређењем по једнакости користе се везници **како, као што, као да**.

Загледа се у њега бојажљиво **као да моли**.
Учини онако **како ти саветују**.

Када се начин вршења радње означава поређењем по неједнакости користе се везници **него што, него да, но што**.

Писмени задатак је био тежи **него што смо очекивали**.
Бржи си **него што сам мислио**.

► **Месне реченице** су врста зависних реченица којима се означава место вршења радње предиката главне реченице. Оне имају **месно** прилошко значење и функцију прилошке одредбе за место. Добијају се на питање *Где? Куда?* Прилози у месним реченицама су обично: *где, куда, одакле, овде, ту, тамо, овамо, туда.*

*Где је била наша кућа, сада граде солитер.
Вози само право **куда те води пут.***

одредба за место

Посади дрво где најеш згодно место.

месна реченица

► **Временске реченице** имају временско значење и најчешће се употребљавају у функцији прилошке одредбе за време (добијају се на питање *Кад?*) или прилошке одредбе за меру времена (добијају се на питање *Колико дуго?*).

Везници који се користе у временским реченицама су: *кад, док, пошто, након што, чим, само што, тек што, пре него/но што, откад, откако.*

одредба за време

Сви су ђаци устали

кад је учитељица ушла.

главна реченица

временска реченица

*Дуле је најсрећнији **када игра фудбал.**
Прошло је већ недељу дана **откад се нисмо видели.**
Играли смо се напољу **док није пао мрак.***

Временском реченицом можемо исказати да се радња у њој врши:

истовремено са радњом главне реченице:

Док су пили кафу, разговарали су. (У исто време су пили кафу и разговарали.)

временска реченица

главна реченица

У овим реченицама изјав је гласно
остварена, али се може поредити са
овом реченицом: *Сви су се вратили*

пре радње главне реченице:

Чим урадим домаћи задатак, изаћи ћу напоље. (Урадићу домаћи задатак пре изласка напоље.)

временска реченица
(пре)

главна реченица
(после)

после радње главне реченице:

Пре него што изађем напоље, спремим своју собу. (Изаћи ћу напоље после спремања собе.)

временска реченица
(пре)

главна реченица
(после)

У уобичајеном поретку, зависна иза главне реченице, временска реченица се не одваја запетом. Када се зависна временска реченица наводи пре главне онда се одваја запетом.

Узрочне реченице

су зависне реченице које казују узрок радње која се врши у главној реченици. Добијају се на питање *Зашто?*. Почињу везницима *јер, зато што, пошто, што, будући да, како*. Имају функцију прилошке одредбе за узрок.

одредба за узрок

Нисмо отишли на излет јер је пала киша.

главна реченица

узрочна реченица

Сео је на клупу јер се уморио.
Пошто је падала киша, морали смо остати код куће.
Будући да је већ дошао, нека уђе.
Напољу је много блатњаво зато што се снег отопио.

▶ **Последичне реченице**

су зависне реченице које исказују последицу радње главне реченице. Оне се обележавају везником *да*, а у главној реченици стоје прилози *тако*, *толико*, или придевске заменице *такав*, *толики*.

Магла је била тако густа   да се није видео прст пред оком.

главна реченица

последична реченица

Толико се осрамио **да није смео да изађе из куће.**
Музика је била тако гласна **да се све тресло.**
Он је тако добар ђак **да су сви њиме задовољни.**

Последичне реченице увек долазе иза главне реченице и никада се не одвајају запетом.

▶ **Допусне реченице**

су зависне реченице у којима се исказује нека сметња за остварење радње главне реченице. Радња главне реченице се врши упркос ономе што допусна реченица значи. Допусне реченице се обележавају везницима *иако*, *мада*, *премда*.

Иако је било јако хладно,   изашли смо напоље.

допусна реченица

главна реченица

Мада сам доста учила,   добила сам слабу оцену.

допусна реченица

главна реченица

Стигли смо на време **мада нам је аутобус побегао.**
Осећала сам се нелагодно **иако су сви били пријатни.**
Отишао је у школу **иако је болестан.**

Допусне реченице имају функцију допусне одредбе. Обележавају се везницима: *иако*, *мада*, *премда*.

Допусна реченица је у тесној вези са главном па се не одваја запетом кад стоји иза ње. Ако је допусна реченица испред главне, онда се одваја запетом:

Мада је нисам упознао, чуо сам да је врло лепа.

Условне (погодбене) реченице

су зависне реченице којим се означава услов за вршење радње главне реченице. Уводе се везницима *ако, уколико, кад, да, или* речцом *ли*. Имају функцију одредбе услова.

одредба услова

Да си понео кишобран, не би покиснуо.

условна реченица

главна реченица

Ако редовно учиш, постићи ћеш добар успех.
Уколико редовно учиш, постићи ћеш добар успех.
Учиш **ли** редовно, постићи ћеш добар успех.

У овим реченицама услов је **остварљив**, реалан, може се очекивати да се он испуни.

Кад би редовно учио, постигао би добар успех.
Да редовно учиш, постигао би добар успех.

У овим реченицама услов је такође **остварљив**, али са мање вероватноће.

Да си редовно учио, постигао би добар успех.

У овој реченици услов је **неостварљив**.

Условне реченице обично стоје испред главне па се одвајају запетом.

Намерне реченице

су зависне реченице којима се исказују намера, циљ или сврха вршења радње главне реченице. Везују се за главну реченицу везницима *да, како* и речцом *ли* а предикат им је у презенту или потенцијалу. Имају функцију одредбе циља.

одредба циља

Дошле су другарице да ме посете.

главна реченица

намерна реченица

Пожури **да би** стигао на време.
Много сам учила **да бих** добила петицу.
Истекао је врат **не би ли је** угледао.
Како би све то заборавио, пошао је по белом свету.

Када је у сложеној реченици намерна реченица иза главне не одваја се запетом. А ако је поредак обрнут, онда се одваја запетом.

СЛАГАЊЕ РЕЧЕНИЧНИХ ЧЛАНОВА (КОНГРУЕНЦИЈА)

Слагање међусобно везаних делова синтагме и реченице врши се према лицу, броју, роду и падежу. Међутим, две речи које доводимо у међусобну везу нису увек истог рода или броја и сл. Слагање између њих може бити **граматичко** у коме је облик једне речи одређен граматичким обликом друге речи, или **логичко** када је облик речи одређен њеним смислом.

граматичко: *Ђорђе, стара луталица ...* (именица *луталица* има форму женског рода па је и одредба уз њу у женском роду)

логичко: *Ђорђе, стари слуга ...* (именица *Ђорђе* означава особу мушког рода па је и одредба у мушом роду)

У реченици са више субјеката предикат може бити и у једнини и у множини.

Дошао је Никола и Јова. – **Дошли су** Никола и Јова.

Ако субјекат чине више појмова различитог рода, предикат стоји у множини мушког рода или се слаже са најближом именицом.

Дошао је један човек и једна жена. > **Дошли су** један човек и једна жена.

Дошла је једна жена и један човек.

Покисла је мајка и дете. > **Покисли су** мајка и дете.

Покисло је дете и мајка.

Куче и маче **су спавали** заједно.

Кока и пиле **су кљуцали** по дворишту.

Уз збирне именице слагање предиката може да буде различито.

Уз збирне именице на *-ад* (*телад, прасад, јагњад, унучад*) глагол у личном облику обично је у множини, мада може бити и у једнини:

Наша унучад < **воле** поклоне.
воли поклоне.

Телад < **пасу** на ливади.
пасе на ливади.

Уз збирне бројеве на *-оро, (-еро)* предикат може бити у једнини средњег рода или у множини:

Осоро студената < **се вратило**.
су се вратили.

Уз збирне именице *деца, браћа* слаже се само лични глаголски облик у множини.

Моја деца **иду** у школу.
Моја деца **су ишла** у школу.

РЕЧЕНИЦА
ГРАМАТИЧКИ
СРПСКИ
ЈЕЗИК

РЕД РЕЧИ У РЕЧЕНИЦИ

У српском језику ред речи је углавном слободан.
Уобичајен распоред реченичних чланова у реченици с прелазним глаголом је

СУБЈЕКАТ + ПРЕДИКАТ + ОБЈЕКАТ (С П О)

Бране је гурнуо Мишу.

То није и једини могући распоред. Ова реченица може да се каже на још неколико начина.

Бране је Мишу гурнуо. (СОП)
Гурнуо је Бране Мишу. (ПСО)
Гурнуо је Мишу Бране. (ПОС)
Мишу је гурнуо Бране. (ОПС)
Мишу је Бране гурнуо. (ОСП)

То је могуће зато што именице имају различите граматичке облике па без обзира на ком се месту налази субјекат и објекат могуће их је разликовати.

Именице које имају исти облик у номинативу и акузативу (именице мушког и средњег рода које значе нешто неживо, неке именице женског рода типа *ноћ*, *кост* и непроменљиве именице) треба у реченици распоредити по уобичајеном распореду СПО. На пример:

Лед је одломио цреп.
▼   ▼   ▼
субјекат   предикат   објекат
номинатив   акузатив

Мери је гурнула Цени.
▼   ▼   ▼
субјекат   предикат   објекат
номинатив   акузатив

Енклитике (ненаглашене речи) не могу стајати на првом месту, већ их треба ставити иза прве акцентоване речи. На пример у следећим реченицама енклитика је није на добром месту:

Је Мишу гурнуо Бране.   треба → Мишу је гурнуо Бране.
Мишу гурнуо Бране је.

1) Колико предиката има проста реченица? (Заокружи слово испред тачног одговора.)

- a) један
- б) два
- в) више од два

2) Колико предиката има сложена реченица? (Заокружи слово испред тачног одговора.)

- a) један
- б) два
- в) више од једног
- г) више од два

3) Којој врсти независних реченица припадају следеће реченице?

- Данас идем у позориште. _____
- Хоћеш ли да идеш са мном? _____
- Немој да ми досађујеш! _____
- Пишем домаћи задатак. _____
- Ау, ала је хладно! _____
- Обуци џемпер. _____
- Срећан ти рођендан. _____
- Шта си добио из математике? _____

4) Састави по једну обавештајну, упитну, заповедну, узвичну и жељну реченицу.

- Обавештајна: _____
- Упитна: _____
- Заповедна: _____
- Узвична: _____
- Жељна: _____

5 Подвуци предикате у следећим реченицама:

Када је ућутао, и ја почех размишљати и више нисам постављао питања. Схватио сам у ком грму лежи зец и почео пребирати по мислима.

6 У следећим реченицама подвуци са једном линијом главну а са две линије зависну реченицу.

Маша се играла док је Душан спавао.

Није отишао у школу јер је болестан.

Миона је чула како њене другарице нешто шапућу.

Да сам се сетила, понела бих џемпер.

Где је била наша кућа, сада је продавница.

7 Којим везницима обележавамо саставни однос независних реченица у сложеној?

_____

8 Којим везницима обележавамо супротан однос независних реченица у сложеној?

_____

9 Којим везником обележавамо раставни однос независних реченица у сложеној?

_____

10 Којим везницима обележавамо искључни однос независних реченица у сложеној?

_____

11 Којим везницима обележавамо закључни однос независних реченица у сложеној?

_____

12 У каквом су односу независне реченице у следећим реченицама:

а) Дуго сам ходао, али ме ноге нису болеле. _____

б) Дуго сам ходао па су ме заболеле ноге. _____

в) Све сам тачно одговорила, сигурно ћу добро проћи. _____

г) Била је тишина, једино се чуо цвркулт птица. _____

д) Лена није послушала мој савет, већ је радила по своме. _____

ђ) Нисам видела Васу нити сам се чула са њим. _____

е) Или дођи код мене или ми се јави телефоном. _____

ж) Све сам забавио својом причом, само ме Ања није слушала. _____

з) Пада доста кише, биће плодна година. _____

13 Искористи следеће реченице или смисли неке друге да направиш по једну саставну, раставну, супротну, закључну и искључну реченицу независно-сложену реченицу.

Идемо на излет. Лепо је време. Понећемо лопту. Понећемо бадминтон. Јова не иде на излет. Добро ћемо се провести. Лопта је пробушена.

Саставна _____

Раставна _____

Супротна _____

Закључна _____

Искључна _____

14 Зависне реченице се према значењу деле на:

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

15 У следећим реченицама подвуци зависну реченицу и одреди којој врсти припада.

Марко ми је јавио да ће доћи сутра.

_____

Видела сам да се деца лепо играју.

_____

Свакоме се жалио како нема среће.

_____

Полицајац ме је питао да ли имам дозволу.

_____

Рекли су да треба казнити разбојнике.

_____

Стално је мислио хоће ли успети.

_____

16 Искористи следеће глаголе и образуј изричне реченице: казати, смишљати, видети, чути, волети.

_____

_____

_____

_____

_____

17 У следећим реченицама подвуци зависну реченицу и одреди којој врсти припада.

Нека се јави онај који је разбио прозор. _____

Показала ми је руку која јој је била повређена. _____

Ко рано рани, две среће граби. _____

Јеси ли понео све што нам је потребно. _____

Милан је није урадио све задатке што је учитељицу јако изненадило. _____

18 Шта означавају поредбене реченице?

_____

19 Састави начинске реченице са следећим везницима: *како, као што, као да, него што, него да.*

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

20 Подвуци зависне реченице и одреди којој врсти припадају.

Чекај ме тамо где си ме чекао и јуче. _____

Иди где те ноге носе. _____

Где он стане, ту трава не расте. _____

21 Коју функцију у сложеној реченици имају месне зависне реченице.

_____

вежбе 5

22 Подвуци зависне реченице и одреди којој врсти припадају.

Отишао је када му се било приспавало. _____

Када сам се враћала кући, свратила сам у продавницу. _____

Чим су ми се завршили часови, отишао сам на тренинг. _____

Кад сам стигла кући, гости су већ били отишли. _____

23 Који се везници користе у временским реченицама?

24 Напиши две временске реченице тако што ћеш искористити неке од везника из претходног задатка.

---

25 Које реченице обележавамо везницима *јер, зато што, пошто, што, будући да, како?*

---

26 Напиши две реченице тако што ћеш искористити неке од везника из претходног задатка.

---

27 Подвуци зависне реченице и одреди којој врсти припадају.

Нисмо могли да пођемо на пут јер је нападао снег. _____

Нападао је толики снег да нисмо могли поћи на пут. _____

Мама се поноси Немањом зато што је јако добар ђак. _____

Немања је тако добар ђак да се мајка поноси њим. _____

Нисам ишла у школу јер сам била болесна. _____

Била сам болесна па нисам ишла у школу. _____

28 Састави две узрочне и две последичне реченице тако што ће зависна из узрочне бити главна у последичној и зависна из последичне – главна у узрочној.

---

29 Подвуци зависне реченице и одреди којој врсти припадају.

Закаснио је у школу иако је кренуо на време. _____

Иако је напољу топло, понећу џемпер. _____

Мада ми се јако спава, гледаћу филм до краја. _____

30 Којим везницима се уводе условне реченице?

---

31 Састави две условне реченице тако што ћеш искористити неке од везника из решења претходног задатка.

вежбе 5

32 Шта се исказује намерним реченицама?

---

33 Којим се везницима уводи намерна реченица?

---

34 Састави две намерне реченице тако што ћеш искористити везнике из решења претходног задатка.

Решења за вежбе 1

1. б), 2. б), 3. б), 4. б), 5. б), 6. в), 7. б), 8. в), 9. б), г), д), 10. јеж, 11. висипа, 12. лупа, липа, лепа; куда, када, кида, крда; руда, Рада, рида, рода; боб, роб, зоб, коб; роса, коса, боса, носа; пада, сада, мада, тада, када, нада; лупа, рупа, чупа, купа, супа; сок, рок, док, бок, јок; сама, мама, тама, лама, дама, 13. гласове (фонеме), 14. врсте и облике речи, 15. правила творбе речи и начине стварања нових речи, 16. синтагме и реченице и правила за њихово конституисање, 17. а), б), г), ђ), е), ж), з), 18. м, н, њ; настају кад ваздушна струја пролази и кроз нос, 19. самогласници, (вокали), 20. сугласници (консонанти), 21. звучни: жирафа, баба, деда, ђак, џеп, змија, грожђе; безвучни: књига, песма, чорба, тата, ћурка, флаша, хлеб, цвет, сунце, шешир, 22. -, 23. ф, х, ц, 24. ч, п, к, к, с, ч, с, 25. г, д, б, д, 26. први, црвен, дрво, рђати, зарђати, врх, трн, протрчати, 27. бурегџија, ропство, слатка, истерати, председник, потпредседник, одштапати, 28. вожња – једначење сугласника по месту творбе, ишчупати – једначење сугласника по месту творбе, очи – палатализација, прашина – палатализација, стамбени – једначење сугласника по месту творбе, 29. Миличин, куваричин, слугин, унуци, црвениперка, стамбени – једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту творбе, лишће – јотовање, једначење сугласника по месту творбе, дашчица – палатализација, једначење сугласника по месту творбе, педесет – једначење сугласника по звучности, упрошћавање сугл. група, слатка – напостојано А, једначење сугл. по звучности, машћу – јотовање, једначење сугл. по месту творбе, жалосна – напостојано А, упрошћавање сугл. група, гошћа – јотовање, једначење сугл. по месту творбе, врапци – непостојано А, једначење сугл. по звучности, раширити – једначење сугласника по звучности, једначење сугл. по месту творбе, упрошћавање сугл. група, 31. -, 32. шко-, -ве-, -кљу-, -па-, се-, -гуш-, -пти-, -чу-, под-, -ме-, ку-, -жа-, 33. а) сан, кук, Ми-, тре-, -ле-, лав, ру-, дан, ћук, зи-, кре-, -ни-, ла-, но-; б) дуг слог: рука, дан, ћук, зима, крећи, телефонирати, лава, рука; кратак слог: сан, кук, Мима, трећи, телефон, лав, нога, 34. племе, раме, име, семе; племена, рамена, имена, семена; племена, рамена, имена, семена, 35. ветар, весео, крџа, чеќати, гледати, читам, столица, живот, девојка, лубеница, дан, сат, град, мајка, сѣнка, врата, клаупа, снага, рука, радити, 36. град, град, лук, лук, 37. зѣлен – поврће (шаргарепа, першун), зѣлен – који има зелену боју, купити – прибавити нешто плаћајући, купити – скупити на једно место, 38. а), 39. в), 40. в), 41. Видела сам вас јуче. Окачили смо слику о зид. Биле смо јуче у граду. Доћи ћу сутра код тебе.

Решења за вежбе 2

1. променљиве: именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи; непроменљиве: прилози, предлози, везници, речце, узвици, 2. променљиве: шетња, ноћи, пењање, планину, морем, једно, је, најужбудљивијих, места, роману, то, је, почиње, Атлантски, океан; непроменљиве: по, и, на, под, од, у, тамо, где, 3. -, 4. мушки род: сто, снег, џеп, зид, папир; женски род: столица, ноћ, киша, љуљашка, пета; средњи род: дугме, дете, раме, око, небо, 5. једна клупа - две клупе, једно дрво - два дрвета, једна птица - пет птица, једна светиљка, две светиљке, троје деце - два детета, један лист - 7 листова, два човека - једна жена, 6. мушки род: ован, мачак, во, петао, патак, јелен, слон, мајмун; женски род: овца, мачка, крава, кокошка, патка, срна, слоница, мајмуница; средњи род: јагње, маче, теле, пиле, паче, лане, слонче, мајмунче, 7. предмети: чаша, сто, слика ...; цвеће: ружа, лала, нарцис ...; рибе: шаран, сом, ајкула ...; спортови: одбојка, фудбал, пливање ...; обућа: сандале, патике, чизме ...; осећања: љубав, срећа, радост ..., 8. течности: вода, млеко, чај ...; метали: злато, сребро, гвожђе ...; грађевински материјали: цигла, песак, шљунак ...; тканине:

памук, фротир, плиш ... , **9.** заједничка у једнини: камен, грм, прстен, цвет, прут, кестен, грозд, трн, лист; заједничка у множини: каменови, грмови, прстенови, цветови, прутови, кестенови, гроздови, трнови, листови; збирне: камење, грмље, прстење, цвеће, пруће, кестење, грожђе, трње, лишће, **10.** заједничке: капа, село; властите: Бојан, Авала; збирне: камење, цвеће; *pluralia tantum*: маказе, уста; апстрактне: лепота, беда; глаголске: играње, читање; градивне: камен, млеко; бројне: петица, милион, **11.** прут – прутови – пруће – јотовање; лист – листови – лишће – јотовање и једначење сугл. по месту творбе; острво – острва – острвље – јотовање; храст – храстови – храшће – јотовање и једначење сугласника по месту творбе, **12.** -, **13.** -, **14.** новосадски, Новичин, копаонички, Зоричин, Душанов, **15.** цветни, лопгаст, осећајан, зидни, глават, истинит, кућни, **16.** испричан, радостан, написан, скакутав, исправљен, изветрен, гледан, **17.** Немова: присвојни, ж.р. јд. ном.; састављена: трпни, ж.р. јд. ном.; начињени: трпни, мушки, множ. ном.; челичног: градивни, м.р. једн. генитив, одређени вид; велике: описни, ж.р. множ. акуз.; дебео: описни, м.р. јд. ном. неодређени вид; тежак: описни, м.р. јд. ном.; величанствени: описни м.р. јд. ак. одређени вид, осветљен: трпни, м.р. јд. ак. неодређени вид; највреднијих: описни, жр. мн. ген. суперлатив; уметничких: описни, жр. мн. ген.; највећих: описни, мр. мн. ген. суперлатив; природних: описни, ж.р. мн. ген., **18.** јак, јачи, најјачи; висок, виши, највиши; зао, гори, најгори; строг, строжи, најстрожи; горак, горчи, најгорчи; лак, лакши, најлакши, **19.** црн – црњи – јотовање, чест – чешћи – јотовање и једначење сугл. по месту творбе, брз – бржи – јотовање, груб – грубљи – јотовање, чврст – чвршћи – јотовање и једначење сугл. по месту творбе, скуп – скупљи – јотовање, **20.** описни придеви: добар, леп, црвен ...; присвојни придеви: Миланов, сестрин ...; градивни: дрвен, златан ...; временски: данашњи, јутрошњи ...; месни: горњи, овдашњи ... **21.** –

Решења за вежбе 3

1. свако – општа, свога – присвојна, нико – одрична, се – повратна, кога – упитна, њега – лична, ко – упитна, **2.** овај – показна, он – лична, своје – присвојна, своје – присвојна, ми – лична, га – лична, се – повратна, његовог – присвојна, он – лична, своја – присвојна, ономе – показна, који – упитно-односна, њему-лична, **3.** ни о коме, ни због чега, ни у чему, ни са ким, ни око чега, ни од кога, **4.** Сваки ученик мора да чува своје ствари. Ја ћу понети своју торбу, а ти понеси своју. Ви нисте урадили своје домаће задатке, а ми своје јесмо. Нећу да разговарам ни са ким. Ни од кога нисам добила честитку за рођендан. **5.** 2.02.1966. 2.П 1966. год. 2. фебруар 1966. године **6.** четири, четрнаест, осамнаест, шездесет, седамдесет и два, једанаести, петсто, шестсто, сто двадесет и трећи, деветсто шездесет и четири, **7.** пет – основни, петом – редни, први – редни, један – основни, једну – основни, друга – редни, треће – редни, двоје – збирни, шести – редни, троје – збирни, две – основни, **8.** несвршени: размишљати, скакати, падати, сакривати, долазити, помагати, излазити; свршени: прочитати, испећи, урадити, заспати, увенути, окупати, сести, **9.** прелазни: писати, сећи, свирати, посадити, васпитати, сањати, водити; непрелазни: летети, скочити, ходати, спавати, дрхтати; повратни: грудвати се, намргодити се, смејати се, обући се, чудити се, **10.** прави повратни: умити се, обући се, почешати се; неправи повратни: замислити се, наљутити се, навићи се, насмејати се; узајамно повратни: грудвати се, спријатељити се, венчати се, потући се, **11.** прости: закуца, осети, поче, лупа, рече, испричај; сложени: звучало је, ће изговорити, испричао сам, видео сам, доживео си, **12.** лични: одоше, мислио је, ухватили су, ликују, удесили су, не могу, не врате; нелични: стојећи, гледајући, дићи, **13.** инфинитив: седети, седим, седео сам, седећу; излазити, излазим, излазио сам, излазићу; помагати, помажем, помагао сам, помагаћу; шапутати, шапућем, шапутао сам, шапутаћу; враћати, враћам, враћао сам,

враћаћу; сећи, сечем, секао сам, сећи ћу, **14.** склонили су се - перфекат, 3.л. мн., оста – аорист, 3.л.јд., преклињаху – имперфекат, 3.л.мн., се уклони – презент, 3.л.јд., буде угледао – футур II, 3.л.јд., **15.** Тројанци се испред Ахилеја склоне у град, само Хектор остане испред Скејских врата. Узалуд га са зидине преклињу отац и мајка да се уклони кад угледа Ахилеја. **16.** презент: спавам, знам; аорист: угледах, потрчаш; перфекат: потрчао сам, ручали су; имперфекат: читаху; плусквамперфекат: био сам прескочио; футур I: написаћу, ићи ћу; футур II: будем писала; императив: исеци; потенцијал: бих радио, **17.** сам, си, ћу, су, си, ћеш, **18.** инфинитив: насмејати се, трчати, рећи, писати; радни гл. придев: насмејао, трчала, пекао, видео; трпни гл. придев: насмејан, претрчан, попуњен, нацртан; глаголски прилог садашњи: смејући се, трчећи, играјући, седећи; глаголски прилог прошли: насмејавши се, претрчавши, написавши, отишавши, **19.** презент: спавам, машем, сипам, шетам, узимам, зидам, гледам; императив: спавај, маши, сипај, шетај, узимај, зидај, гледај; глаголски прилог садашњи: спавајући, машући, сипајући, шетајући, узимајући, зидајући, гледајући, **20.** унесен, унет; принесен, принет; однесен, однет, **21.** -, **22.** не смем, не мислим, не волим, не летим, не умам, не пишем, не знам, нећу, не спавам, **23.** *пored* је предлог а остало су прилози; *јao* је узвик, а остало су везници, **24.** веома – прилог, брзо – прилог, у – предлог, врло – прилог, јер – везник, да – везник, тамо-амо – прилог, над – предлог, између – предлог, и – везник, да – везник, са – предлог, **25.** за место: туда, овуда, тамо, близу; за време: одмах, данас, некада, већ; за начин: брзо, лако, лепо, споро; за количину: мало, још, оволико, пуно; за узрок: зато, због тога, **26.** -, **27.** нетворбене: пут, ноћ, рука; творбене: путовање, путник, пугар, путовати, аутопут, ноћни, ноћити, ноћник, ноћобдија, рукавица, ручка, ручни, рукотворина, ручица, рукољубац, **28.** звонар, звонце, звонити, звонаст, звончић, одзвонити ... **29.** прићи, сићи, доћи, отићи, прећи, ући, наићи, изаћи, проћи, подићи, обићи, **30.** брз – хитар; врт – башта; ићи – ходати; јак – снажан; коњ – ат; говорити – причати; паметан – мудар; пут – друм; поклонити – дати; весео – расположен; ђак – ученик; куцкати – лупкати, **31.** -, **32.** светлост – тама, висок – низак, сести – устати, радост – туга, срећан – тужан, доћи – отићи, пријатељ – непријатељ, скуп – јефтин, продати – купити, **33.** -.

Решења за вежбе 4

1. субјекат, предикат, **2.** атрибут, апозиција, објекат, прилошке одредбе, **3.** Милан – субјекат, ће донети – предикат, књигу – објекат, из библиотеке – прилошка одредба за место, послеподне – прилошка одредба за време, **4.** сунце, киша, птице, мама и тата, мрак, брат **5.** граматички, **6.** неко – граматички, ми – логички, кише и снегови – граматички, Мири – логички, учитељица – граматички, дечак – граматички, дечаку – логички, птичице – граматички, ветра – логички, **7.** глаголски предикат – зависи од одговора. Може: трчи, завија, кевће, храмље, скаче, цвили ... Именски предикат – зависи од одговора. Може: је здрав, је бесан, је млад, је добро, је у кућици ..., **8.** иде – глаголски, је била на зимовању – именски, веје – глаголски, ће бити предуга – именски, је бела – именски, нисам урадио – глаголски, ће бити моја – именски, **9.** жели да путује – сложен; нисам урадио – прост; хоћу да средим – сложен, **10.** не питај – глаголски, императив, 2.л.јд.; брише – глаголски, презент, 3.л.јд.; није ветар – именски, презент, 3.л.јд.; уздише – глаголски, презент, 3.л.јд.; не питај – глаголски, императив, 2.л.јд.; плусну – глаголски, аорист, 3.л.јд.; није плусак – именски, презент, 3.л.јд.; плаче – глаголски, презент, 3.л.јд., **11.** субјекат – дечак, срце, риба; предикат: је био запањен, је тукло, је пливала, је подизала, **12.** неисказан субјекат – Попели смо се на брдо; погледали доле; али нисмо се враћали назад;

елиптичне: А тамо, море. Непоновљиво., безличне: Већ се смркавало; Било је дивно. **13.** -, **14.** прави објекат је у акузативу без предлога и у деоном генитиву; неправи објекат је објекат који је у било ком другом падежу осим акузатива без предлога и деоног генитива, **15.** хлеба – прави објекат, деони генитив; Салета – прави објекат, акузатив без предлога; књигу – прави објекат, акузатив без предлога; о писменом – неправи објекат, инструментал; пречаса – неправи објекат, генитив, **16.** г), **17.** субјекат: маца, (ја), (ми), суза; предикат: преде, ћу доћи, да урадимо, је склизнула; прилошка одредба за време: сваког дана, после часа, у том тренутку; прилошка одредба за место: у својој корпи, код тебе, низ образ; прилошка одредба за начин: умиљато, на брзину, кришом, **18.** -, **19.** синтагма - наша учитељица, главни члан – учитељица, врста – именичка; јако строга - строга – придевска; јесења киша – киша – именичка; врло дуго – дуго – придевска; уснули град – град – именичка; јако сладак пас – пас – именичка; ужа синтагма - јако сладак – сладак – придевска; машући репом – машући – глаголска, **20.** придеви, придевске заменице, именице, бројеви (редни), **21.** -, **22.** Јован – субјекат; мој брат – апозиција; допутовао је – предикат; данас – прилошка одредба за време; са мора – прилошка одредба за место, **23.** -, **24.** номинатив и вокатив, **25.** на полици – локатив места – одредба места; без слика – генитив квалитативни – атрибут; испод стола – генитив места – одредба места; из библиотеке – генитив одвајања (аблативни) – одредба места; за Тамару – акузатив намене – неправи објекат; са сликама – инструментал особине – атрибут, **26.** ја или Милица – раставни; ја и Милица – саставни; ни ја ни Милица – саставни; Није питала мене него Милицу – супротан.

Решења за вежбе 5

1. а), **2.** в), **3.** Данас идем у позориште. – обавештајна; Хоћеш ли да идеш са мном? – упитна; Немој да ми досађујеш! – узвична; Пишем домаћи задатак. – обавештајна; Ау, ала је хладно! – узвична; Обуци цемпер. – заповедна; Срећан ти рођендан. – жељна; Шта си добио из математике? упитна, **4.** -, **5.** предикати: је ућутао, почех размишљати, нисам постављао, схватио сам, лежи, почео пребирати **6.** главне: Маша се играла; Није отишао у школу; Миона је чула; понела бих цемпер; сада је продавница, зависне: док је Душан спавао; јер је болестан; како њене другарице нешто шапућу; Да сам се сетила; сада је продавница, **7.** и, па, те, ни, нити, **8.** а, али, већ, него, **9.** или, **10.** само, једино, тек, осим, сем, само што, једино што, тек што, осим што, сем што, **11.** дакле, сигурно, свакако, **12.** а) супротна, б) саставна, в) закључна, г) искључна, д) супротна, њ) саставна, е) раставна, ж) искључна, з) закључна, **13.** -, **14.** изричне, односне, поредбене (начинске), месне, временске узрочне, последичне, допусне, условне, намерне, **15.** а) да ће доћи сутра – изрична; да се деца лепо играју – изрична; како нема среће – изрична; да ли имам дозволу - зависно-упитна, да треба казнити разбојнике – изрична; хоће ли успети - зависно-упитна, **16.** -, **17.** који је разбио прозор – односна, која је била повређена – односна; Ко рано рани – односна; што нам је потребно – односна; што је учитељицу јако изненадило – односна, **18.** начин вршења радње главне реченице поређењем по једнакости или неједнакости; **19.** -, **20.** где си ме чекао и јуче – месна; где те ноге носе – месна, где он стане – месна, **21.** имају функцију прилошке одредбе за место, **22.** када му се било приспавало – временска, Када сам се враћала кући – временска, Чим су ми се завршили часови – временска, Кад сам стигла кући – временска, **23.** кад, док, пошто, након што, чим, само што, тек што, пре него што, откад, откако, **24.** -, **25.** узрочне, **26.** -, **27.** јер је нападао снег – узрочна, да нисмо могли поћи на пут – последична, зато што је јако добар ђак – узрочна, да се мајка поноси њиме – последична, јер сам била болесна – узрочна, па нисам ишла у школу – последична, **28.** -, **29.** иако је кренуо на време – допусна, Иако је напољу топло – допусна, Мада ми се јако спава – допусна, **30.** ако, уколико, кад, да или речцом ли, **31.** -, **32.** намера, циљ или сврха вршења радње главне реченице, **33.** -.

1. Добрила Летић (1994). *Српски језик и култура изражавања за 8. разред основне школе*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
2. Добрила Летић, Јован Вуксановић (2002). *Српски језик и књижевност од 5. до 8. разреда основне школе – Репетиторијум градива са задацима за вежбање и проверу знања*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
3. Добрила Летић, Милан Шилић (1995). *Српски језик и култура изражавања за 7. разред основне школе*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
4. Душка Кликовац (2002). *Граматика српскога језика за основну школу*. Српска школска књига, Београд.
5. Живојин Станојчић, Љубомир Поповић (1992). *Граматика српскога језика – уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
6. Јован Јерковић, Јован Кашић (1977). *Српскохрватски хрватскосрпски језик – уџбеник за I разред средње школе*. Покрајински завод за издавање уџбеника, Нови Сад.
7. Јован Јерковић, Јован Кашић (1977). *Српскохрватски хрватскосрпски језик – уџбеник за II разред средње школе*. Покрајински завод за издавање уџбеника, Нови Сад.
8. Милија Николић, Мирјана Николић (2001). *Српски језик и култура изражавања за 6. разред основне школе*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
9. Милија Николић, Мирјана Николић (2001). *Српски језик и култура изражавања за 5. разред основне школе*. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
10. Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурца (1995). *Правопис српскога језика – школско издање*. Матица Српска, Нови Сад. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
11. Михаило Стевановић (1962). *Граматика српскохрватског језика за школе средњег образовања*. Обод, Цетиње.
12. *Речник српскохрватскога књижевног и народног језика, I – VI*. Матица Српска, Нови Сад.
13. *Српскохрватски језик* (Енциклопедијски лексикон "Мозаик знања") (1972). Интерпрес, Београд.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37 . 016 : 811 . 163 . 41 (075.2)

ВУЈОВИЋ, Душанка

Грамотоломија : прегледна граматика
српскога језика / Душанка Вујовић. - [2. изд.].
- Нови Сад : Либер ; Крушевац : Театар За ,
2003 (Беоцин : Efekt1) - 145. стр. : илустр. ; 27 cm

Тираж 1 000. - Библиографија : стр. 141.

ISBN 86-903423-5-4

COBISS . SR - ID 109153292

Душанка Вујовић

ГРАМАТОЛОМИЈА

Прегледна граматика српскога језика

Издавач

„Либер”, Нови Сад

tesans@eunet.yu

„Театар За”, Крушевац

www.teatarza.co.yu

teatarza@eunet.yu

Рецензенти

др Јован Јерковић

др Мато Пижурица

др Вера Васић

Илустрације

Дизајн

Графичка припрема

Лазо Сатмари

Штампа

ЕФЕКТИ Беочин

„... Књига мр Душанке Вујовић није изневерила ни један од принципа који треба да краси приручну уџбеничку литературу намењену најмлађима.

Овако конципирана граматика биће неопходан консултант за све појединости које ученик сазнаје на часовима језика у току школовања. Она може да буде сигуран ослонац и наставнику.

Илустрације и графичка решења доприносе функционалности књиге.

На крају бисмо топло препоручили ову књигу јер смо уверени да ће у потпуности одговорити сврси којој је намењена.”

проф. др Јован Јерковић

„... Имам задовољство да рецензирам рукопис приручника из граматике за основне школе који и наднасловом (*Граматономија*) покушава да нађе пут до ученика. Међутим, иза овог „мамца” крије се врло озбиљан садржај ...

Књига је амбициозније конципирана и аналитичније и темељније урађена него репетиторијум градива са задацима и вежбама, чија би првенствена намена била провера знања. (Наравно и у те сврхе може одлично послужити.) Ако буде зналачки употребљена, својим садржајем, једноставношћу, која ниједним детаљем не изневерава научност, готово техничком савршеношћу и естетском привлачношћу, ова књига ће бити право освежење за нашу школску праксу.”

проф. др Мато Пижурица

„... На преко 100 страница текста, ауторка мр Душанка Вујовић поступно, не прецењујући ученике али ни не потцењујући њихову језичку компетенцију, како ни њихове сазнајне могућности и вештину усвајања знања – представља структуру српског језика, идући од гласовног нивоа ка морфолошком, а од овог ка синтаксичком и семантичком. На тај начин, она представља све основне језичке јединице: глас, реч и реченицу, дајући довољно детаљне спискове њихових обележја и функција. *Прегледној граматичи српскога језика* ауторка је додала и вежбања, која, што је методички оправдано, ставља иза сваке веће целине. У складу са наставним планом и програмом, те са могућностима и интересовањима ученика, наставници српског језика могу током свих разреда основне школе упућивати ученике на овај приручник и подстицати их и да самостално уче из њега.”

проф. др Вера Васић

Либер • Театар За
2003

ISBN 86-903423-5-4

9 788690 342358